

«De har jo krevd sin plass og tatt den»

*En studie av byøkologisk bolig- og byutvikling
som urbane allmenninger i Oslo*

Mari Løken

Masteroppgave i samfunnsgeografi
ved institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

27. mai 2019

«De har jo krevd sin plass og tatt den»

En studie av byøkologisk bolig- og byutvikling
som urbane allmenninger i Oslo

© Mari Løken

2019

«De har jo krevd sin plass og tatt den»

En studie av byøkologisk bolig- og byutvikling som urbane allmenninger i Oslo

Mari Løken

<http://www.duo.uio.no/>

Sammendrag

Studiens overordnede formål er å undersøke potensielle og alternative løsninger på hvordan vi som samfunn skal klare å skape og opprettholde bærekraftige byer. Det finnes imidlertid ingen konsis forståelse av hva som menes med bærekraftighet, hvilket begrenser muligheten for operasjonalisering av begrepet innen byplanleggingen. Boligutvikling i byene er en stor del av byutviklingen samtidig som bolig er en grunnleggende del av innbyggernes liv. Spørsmål omkring bolig har stor påvirkning på hva slags liv beboerne har mulighet til å leve. Hva slags sosial reproduksjon de er med på å skape. En utvidet kunnskap om de alternativene som allerede eksisterer på siden av de dominerende strømningene i det urbane boligmarkedet er sånn sett et viktig utgangspunkt for å oppnå studiens overordnede formål.

Kamper over sosial reproduksjon er formet av spørsmål om hvordan den er verdsatt, av hvilke mekanismer, av hvem og for hvilke formål. Dette er en prosess som hefter seg på det meningsbærende ved verdi. Hva angår bolig er det en konflikt mellom boligens bruksverdi som hjem og boligens omsetningsverdi på boligmarkedet. Men boligen og byen, og ikke minst mennesket, er ikke fristilt fra naturen. I byer med et kapitalistisk system tar naturen i hovedsak form av å være en vare. Denne kommersialiserte relasjonen ikke bare tilslører sosiale maktrelasjoner inngravert i dem, men tillater også en forestilling om en flyt av varer fra naturen. Menneskets kontroll av miljøet og naturen har skapt egne mekanismer for økt overskudd per innbygger. Problemet er at dette ikke er bærekraftig.

Studien bygger på en kvalitativ undersøkelse av fire alternative boligprosjekter i Oslo, hvorav tre av fire, er definerte byøkologiske pilotprosjekter og grunnlagt via husokkupasjon. Det byøkologiske rammeverket bidrar med en operasjonalisering av bærekraftbegrepet i et byutviklingsperspektiv. De alternative boligprosjektene blir presentert og forstått som uttrykk for urbane allmenninger. Urbane allmenninger åpner opp for tanker og idéer om at det kan være andre krav til eiendom i byer som går utover systemet for privat eiendomsrett. Undersøkelsene viser på hvilke måter det skapes og tilrettelegges for en alternativ sosial reproduksjon i boligprosjektene, og på hvilke måter medvirkningsprosesser og konflikter knyttet til de alternative boligprosjektene bidrar til å belyse lokaldemokratiske muligheter og utfordringer knyttet til byutviklingen i Oslo. Samtidig viser studien at mange konflikter rundt utviklingen av byøkologiske boliger og byområder dreier seg om grunnleggende verdikonflikter.

Forord

Først takk til alle respondenter som har stilt opp og delt raust av sin kunnskap. Uten dere hadde det ikke blitt noen studie så dette er også deres fortjeneste. Takk til mine veiledere, Karen og Marianne, for grundige og innsiktsfulle tilbakemeldinger. Deres erfaring og kunnskap har vært enormt verdifull for gjennomføring av analyse- og skriveprosessen. Maren, studiekonsulent for masterprogrammet i samfunnsgeografi fortjener også en takk. Den imøtekommenheten og fleksibiliteten du har vist har vært praktisk talt uvurderlig. Takk til NIBR-OsloMet for studieplass over to semestre. Jeg har hatt stor nytte av å arbeide i et så kompetent fellesskap. Ikke minst har kaffemaskinen bidratt til en vesentlig reduksjon av mine utgifter det siste året, og noe frynsete nerver. Takk til Osloforskning for stipend. Med to barn og studielån kom dette veldig godt med.

Takk til min samboer og to fantastiske døtre. Dere har vært tålmodige og er sikkert lei av å høre meg klage over at jeg er sliten de få gangene dere har sett meg. Nå blir det en tur i svømmehallen.

Mari Løken, Oslo 2019

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon – «Ingen kommer undan politiken»	1
1.1	Studiens formål og forskningsspørsmål	3
2	Presentasjon av case og kontekst.....	5
2.1	Det finnes alternativer - Byøkologiske pilotprosjekter.....	5
2.2	Boligpolitisk kontekst.....	7
2.2.1	Behov for en tredje boligsektor?	8
2.3	Presentasjon av boligprosjektene og øvrige respondenter.....	10
3	Teoretisk rammeverk.....	16
3.1	Sosial transformasjon	16
3.2	Allmenningens tragedie	18
3.3	Allmenninger	21
3.3.1	Urbane Allmenninger	23
3.4	Medvirkning og konflikt.....	25
4	Metodologi og metode.....	29
4.1	Situert kunnskap og posisjonalitet	29
4.2	Kvalitativ metode og forskningsopplegg.....	31
4.2.1	Casestudiet	32
4.2.2	Datainnsamling og valg av respondenter	32
4.3	Etiske prinsipper	33
4.3.1	Informert samtykke og konfidensialitet	34
4.3.2	Hensyn til utsatte grupper	35
4.4	Kvalitative intervjuer	36
4.4.1	Dybdeintervjuer.....	36
4.4.2	Fokusgruppeintervju.....	39
4.4.3	Go along	40
4.5	Deltagende aksjonsforskning.....	41
4.6	Analyseprosessen.....	42
4.7	Pålitelighet, relevans og overførbarhet	44
5	Alternativ sosial reproduksjon.....	46
5.1	Boligprosjektene verdi og potensiale for alternativ sosial reproduksjon.....	47

5.1.1	Fellesskap	52
5.1.2	Fellesarealer	59
5.1.3	Forbruksmønstre og byøkologi	61
5.1.4	Selvbygging og produksjon av geografisk rom.....	64
5.1.5	En følelse av eierskap.....	69
5.2	Konkluderende oppsummering.....	72
6	Medvirkning og konflikt	74
6.1	Medvirkning	75
6.1.1	Omfang av deltakelse	77
6.1.2	Metode for kommunikasjon	81
6.1.3	Utstrekning av autoritet.....	87
6.2	Inviterte og populære rom	90
6.2.1	Konflikt	93
6.3	Konkluderende oppsummering.....	96
7	Konkluderende diskusjoner.....	98
7.1	Hovedfunn	99
7.1.1	Bolig, bosituasjon og boligmarked.....	99
7.1.2	Medvirkning og lokaldemokrati.....	100
7.2	I en Oslokontekst	101
7.3	Bærekraftig transformasjon	102
	Litteraturliste	106
	Vedlegg.....	114
1.	Forespørsel om deltakelse.....	114
2.	Forespørsel om deltakelse - beboer.....	116
3.	Intervjuguide.....	118
4.	Oppgaveskriv fra medvirkningsprosess.....	119

1 Introduksjon – «Ingen kommer undan politiken»

If we want other worlds and other economies, how do we make ourselves a condition of possibility for their emergence?

(Gibson-Graham 2006, s. 7)

Produksjon av kunnskap har en lokasjon og en kontekst (Haraway 1988) hvor begge deler er sammenvevet med en hverdagslig praksis av sosial reproduksjon. Sosial reproduksjon har to dimensjoner. På den ene siden handler sosial reproduksjon om reproduksjon av arbeidskraft for kapitalistisk utnyttelse. På den annen side er livet i sin helhet ikke reduserbart til kapitalistiske former, ei heller er subjektiviteter og relasjoner noen sinne fullstendig fanget og formet av kapital. Sosial reproduksjon omfavner slik også alle de aktiviteter og relasjoner som reproducerer livet selv. Det er i kampen over sosial reproduksjon, i spenningen mellom reproduksjon av arbeidskraft for kapital versus reproduksjon av livet i seg selv, at muligheter for å skape alternativer blir synlige (Dowling 2016, s. 454).

Boligen er kanskje den fremste og viktigste arenaen for sosial reproduksjon. Det er herfra vi skaper rammene for livet vårt. En trygg bosituasjon er en forutsetning for å planlegge livet sitt på en tilfredsstillende måte (Madden & Marcuse 2016). I den offentlige samtalen tenderer bolig å bli forstått i smale termer. Tilbudet av tilfredsstillende boliger er ansett som et teknisk problem og det letes derfor etter teknokratiske løsninger på problemet. Men bolig kan sees i et bredere perspektiv, som et sosialt og et politisk-økonomisk problem. Bolig og boligutvikling er et politisk domene. Det er en konflikt mellom boligen som et levd sosialt rom og boligen som investeringsobjekt – en konflikt mellom boligen som hjem og eiendom (Madden & Marcuse 2016, s. 4). Boligutvikling og urbanisering blir mer sentrale til den globale økonomien og på mange steder har eiendom blitt viktigere og mer økonomisk lønnsomt enn industri (Madden & Marcuse 2016, s. 27). Bolig og urban utvikling er i dag ikke sekundære fenomener, men noen av de primære prosessene som driver den samtidige globale kapitalismen (Madden & Marcuse 2016, s. 8).

Kamper over sosial reproduksjon er formet av spørsmål om hvordan den er verdsatt, av hvilke mekanismer, av hvem og for hvilke formål. Dette er en prosess som hefter seg på det meningsbærende ved verdi (Dowling 2016, s. 455-456). Hva angår bolig er det, som nevnt, en konflikt mellom boligens bruksverdi og boligens omsetningsverdi (Madden & Marcuse 2016). Men boligen og byen som sådan, og ikke minst mennesket, er ikke fristilt fra naturen. Den kategoriske dualismen mellom kultur og natur synlig i samfunnet reflekterer en splittelse også i mennesket (Vetlesen 2015). En fornektelse av naturen og dens iboende egenverdi, utenfor og bortenfor den instrumentelle verdien naturen måtte ha for mennesket og samfunnssystemets interesser, fører til en degradering av naturen. Og jo mer degradert naturen blir, dess vanskeligere blir det å argumentere for naturens egenverdi (Vetlesen 2015, s. 2). Vetlesen anfører imidlertid noe mer omfattende enn dualismen mellom natur og kultur: «the wholesale autonomization of culture vis-à-vis nature understood – and mistreated – as its radical other» (2015, s. 3). Domestisering av naturen gjennom kommersialisering er den distinkte formen denne autonomiseringen nå tar (Vetlesen 2015, s. 3). «Vi har behov for å undersøke på hvilke måter tap av kulturelt mangfold er sammenvevet med tap av biologisk mangfold» (Vetlesen 2015, s. 3 min oversettelse).

Det økonomiske systemets monokulturelle logikk fører til en ensretting og tap av kulturelt og biologisk mangfold (Norberg-Hodge 2003, Pretty m. fl. 2009). Vi har arvet et syn på økonomien som en distinkt arena av menneskelig aktivitet, separat fra det sosiale, det politiske og det økologiske basert på en individuell, monetær og rasjonell maksimerende kalkulerings. Det økonomiske systemet hviler imidlertid på, og benytter seg av, en base av jordlige, og ofte usynlige, økologier som sveipes inn i økonomien for å bli ressurser, passiv input for produksjon og konsumpsjon, og målt hovedsakelig av dets markedsverdi (Gibson-Graham & Miller 2015, s. 7). Bolig og eiendomsutvikling i urbane områder er ikke bare en del av, men en av de primære driverne innenfor økonomien (Madden & Marcuse 2016) og er i, blant annet, den sammenheng en årsak til tap av biologisk og kulturelt mangfold. En alternativ boligutvikling i urbane områder, som spiller på lag med både menneskelig og ikke-menneskelig natur og økologi, fremstår slik som nødvendig, dog ikke tilstrekkelig, for å opprettholde og legge til rette for et biologisk og kulturelt mangfold.

Verdens byer vokser og blir sentre for konsumpsjon, produksjon og transport og er slik en sentral kilde til CO₂ utslipp og global oppvarming, samtidig som byene er sårbare for konsekvensene av globale klimaendringer (IPCC 2014). Byer vil derfor være viktige strategiske arenaer og aktører i å skape proaktive responser til klimaendringer, både med tanke på

reduksjon av CO₂ utslipp og tilpasning til klimaendringer, ved å utvikle innovative løsninger som bryter med hegemoniske sannheter og etablerte praksiser (Hofstad & Torfing 2017, s. 222). Tilpasning til klimaendringer er en mulighet for sosial reform og transformasjon, for å sette spørsmålsteget ved de verdier som er pådrivere for ulikheter i utvikling og vår ikke-bærekraftige relasjon til miljøet (Pelling 2011, s. 3). En konfrontering av utfordringene ved tilpasning til klimaendringer innebærer å ta innover seg at problemet både er systemisk betinget og sosialt konstruert, hvilket krever nye måter å håndtere de sammenkoblede politiske og personlige dimensjonene ved klimaendringer (O'Brien & Selboe 2015, s. 312). En behandling av tilpasning til klimaendringer som kun et teknisk problem gjør det lite sannsynlig å oppnå langvarige effekter (O'Brien & Selboe 2015, s. 311). Ved sosial transformasjon mot bærekraftighet og ved å fremme reelle alternativer kan vi møte klimaendringer som en adaptiv utfordring (Pelling 2011, Kenis & Mathijs 2014, O'Brien & Selboe 2015).

1.1 Studiens formål og forskningsspørsmål

Studiens overordnede formål er å undersøke potensielle og alternative løsninger på hvordan vi som samfunn skal klare å skape og opprettholde bærekraftige byer. Det finnes imidlertid ingen konsis forståelse av hva som menes med bærekraftighet, hvilket begrenser muligheten for operasjonalisering av begrepet innen byplanleggingen (Andersen & Skrede 2017, s. 581). Med bærekraftig byutvikling menes gjerne undersøkelser av utfordringene og mulighetene byer møter på i sine forsøk med å balansere økonomiske, sosiale og miljømessige krav (Andersen & Skrede 2017, s. 583, Krueger 2017) Med bærekraftig byutvikling menes i denne sammenheng en byutvikling som ikke lever på et lånt overskudd fra naturen, men tar hensyn til naturens begrensede ressurser og skaper bolig og byområder i samsvar med dette. En byutvikling som balanserer miljømessige, sosiale og økonomiske forhold på en slik måte at ingen av delene lider skade på bekostning av de andre, og med et langsiktig og helhetlig perspektiv basert på den tredelte bunnlinjen.

Boligutvikling i byene er en stor del av byutviklingen samtidig som bolig er en grunnleggende del av innbyggernes liv. Spørsmål omkring bolig har stor påvirkning på hva slags liv beboerne har mulighet til å leve. Hva slags sosial reproduksjon de er med på å skape. En utvidet kunnskap om de alternativene som allerede eksisterer på siden av de dominerende strømningene i det urbane boligmarkedet er sånn sett et viktig utgangspunkt for å oppnå studiens overordnede formål.

Det geografiske caseområde begrenser seg til Oslo by, nærmere bestemt fire ulike boligprosjekter, alle med ulik tilnærming til aspekter ved bærekraftig byutvikling og forskjellig grad av tilknytning til det ordinære boligmarkedet. I tillegg er det utført intervjuer av andre sentrale aktører med ulik tilknytning til tematikken og ovennevnte boligprosjekter. Studien undersøker i hovedsak to aspekter ved den alternative boligutviklingen som gir seg utslag i følgende forskningsspørsmål og fokusområder:

Hvordan kan de alternative boligprosjektene bidra til en systemisk og sosial transformasjon i retning av en mer bærekraftig og demokratisk byutvikling? Og hvilke utfordringer er fremtredende?

For å besvare ovennevnte to spørsmål skal jeg undersøke på hvilke måter det skapes og tilrettelegges for en alternativ sosial reproduksjon i boligprosjektene? Og, på hvilke måter medvirkningsprosesser og konflikter knyttet til de alternative boligprosjektene kan bidra til å belyse lokaldemokratiske muligheter og utfordringer knyttet til byutviklingen i Oslo.

2 Presentasjon av case og kontekst

2.1 Det finnes alternativer - Byøkologiske pilotprosjekter

«Ikke-kommersielle boliger er ikke et innarbeidet begrep i norsk boligpolitikk, men forstås ofte som utleieboliger skjernet fra det ordinære markedet» (NOU 2011, s. 69). Begrepet innebærer begrensninger på muligheten for å ta ut utbytte av transaksjonene knyttet til utleievirksomheten. Andre føringer kan være regler for hvem som skal prioriteres som leiere og begrensninger på utleiepris per kvadratmeter (NOU 2011, s. 69-70). Man kan også se for seg at ikke-kommersielle boliger legger inn andre begrensninger og/eller muligheter som knytter seg opp mot udekte behov i det ordinære boligmarkedet. For noen som har mer tid til rådighet enn de har økonomiske ressurser, kan det være aktuelt å betale lavere leie mot et større ansvar for vedlikehold og oppgradering av boligen. Andre ønsker kanskje større fellesarealer og kan leve med mindre privat boareal.

Hovedvekten av det empiriske materialet for denne studien omfatter byøkologiske pilotprosjekter lokalisert i Oslo kommune. Byøkologi er imidlertid et problematisk begrep da det mangler definisjon. Når definisjonen mangler kan begrepet brukes og misbrukes, det kan fylles med så mye eller lite mening som en selv har nytte av (Andal 2016). Oslo kommunes politiske handlingsplan for byøkologi, Byøkologisk program, gir heller ingen definisjon (Oslo Kommune 2011, Andal 2016). Programmet statuerer imidlertid at «Oslo skal fremme en miljøeffektiv byutvikling i samsvar med byøkologiske prinsipper» (Oslo Kommune 2011, s. 7). Det er positivt og potensielt viktig at Oslo Kommune legger grunnlag for en byutvikling som tar miljømessige og sosiale forhold på alvor. Manglende definisjon av innholdet i premissene som legger grunnlaget for utviklingen vanskeliggjør operasjonalisering av programmet til handling. Denne studien vil således fremme en definisjon av byøkologi basert på den første og eneste byøkologiske reguleringsplanen i norsk sammenheng, reguleringsplan for Hauskvartalet S-4387 (Miller 2005, Oslo Kommune 2008), samt en dansk definisjon (Elle 2009):

Byøkologi omfatter samspillet mellom mennesker og natur i bymessig bebyggelse, inkludert det samspillet som finnes gjennom naturlige og menneskeskapt energi og materialstrømninger. *Byøkologi tar utgangspunkt i sted*; det enkelte lokalområdet; det være seg nabolaget, kvartalet, bydelen eller for så vidt hele byen, samt stedets beboere og brukere.

Byøkologi skiller seg slik fra andre miljøstrategier som tar utgangspunkt i et bestemt tema. Målet for byøkologi er en bærekraftig utvikling i bysamfunnet. *Middelet er helhetsorienterte løsninger basert på de ressursene som finnes på stedet, hvilket innebærer menneskelige og (andre) naturlige ressurser, samt gjenbruk av eksisterende bygningsmasse, materialer og infrastruktur.* I byøkologiske utviklingsområder skal alle tiltak planlegges og utføres slik at det legges til rette for en betydelig miljøstandard med lavt energi- og ressursforbruk og lav miljøbelastning med spesielt fokus på blant annet: klimatilpasning, lavt energibehov, bruk av lokal, fornybar energi, miljøsertifiserte materialer, naturlig ventilasjon og økologisk vann- og avløpsløsning. *Å ta utgangspunkt i stedets beboere og brukere innebærer stor grad av brukermedvirkning gjennom hele prosessen,* der kompetanse og ressurser i området kan benyttes, og tilhørigheten til området styrkes.¹

Gjenbruk av eksisterende bygningsmasse som byøkologisk prinsipp sammenfaller på viktige områder med miljøvennlig restaurering av historiske og vernede bygninger (Reinar & Miller 2011-2012). «Historiske byer, som ofte utgjør sentrum i dagens byer, har egenskaper som har mye til felles med dagens moderne bærekraftige byplanprinsipper som er basert på gjenbruk, reinvestering, rehabilitering og respekt» (Reinar & Miller 2011-2012, s. 10). En kombinasjon av byøkologisk utvikling og vern av byens kulturarv kan derfor «være en fruktbar metode for formingen av fremtidige vernestrategier for eksisterende bygninger og bymiljøer» (Reinar & Miller 2011-2012, s. 9), samt for en byøkologisk bolig- og byutvikling. Herunder ligger det og dyptgående teknisk og historisk kunnskap om metoder for miljø- og klimavennlig restaurering og oppgradering av eldre bygningsmasse som en byøkologisk boligutvikling kan ha stor nytte av (Civitas 2011, Reinar & Miller 2011-2012, Holm 2016a, Holm 2016b).

Byøkologiske prinsipper kan forsøksvis få legge føringer på utforming og vedlikehold av ikke-kommersielle boliger i urbane områder slik at man i ett strøk søker både sosiale og miljømessige forbedringer av boligmarkedet. En byøkologisk boligutvikling kan dermed med fordel kobles opp mot Oslo Kommunes planer om en ikke-kommersiell tredje boligsektor i Oslo (Oslo Kommune 2018a), samt Byantikvaren.

¹ Reguleringsplanen for Hauskvartalet S-4387, skriver at utviklingen av kvartalet skal baseres på Lokal Agenda 21 prinsipper, vedtatt på FNs miljøkonferanse i Rio de Janeiro i 1992, videreutviklet i Norge blant annet gjennom Fredrikstaderklæringen i 1998. Da LA-21 prinsippene mangler en tydelig og felles definisjon, og reguleringsplanen beskriver prinsippene som skal gjelde for den byøkologiske utviklingen, anses det her mer forvirrende enn oppklarende å bringe begrepet «LA-21 prinsipper» inn i definisjonen av byøkologi.

En betydelig mengde slike pilotprosjekter vil også kunne avlaste, og mulig senke prisdrivet noe i det øvrige, og pressede utleiemarkedet. Vil man derimot gjøre en større og mer systemisk endring i diskrimineringen mellom de to disposisjonsformene, eie og leie, må man samtidig jevne ut skattesubsidieringen mellom dem (NOU 2011, Brattbakk m.fl. 2016, Turner & Wessel 2019). Det sagt er det uansett et skrikende behov for en styrking av leiesektoren i Oslo (NOU 2011, Dagsavisen 2019a, Turner & Wessel 2019).

2.2 Boligpolitisk kontekst

Norges boligmarked er overveldende dominert av selveiere. På landsbasis eier rundt 78 prosent av husholdningene egen bolig, mot rundt 70 prosent i Oslo totalt. I sentrumsbydelene i Oslo er tallet lavere, ned mot 50-60 prosent (Brattbakk m. fl. 2015, s. 72-73). De største byene i Norge har noen særskilte utfordringer sammenlignet med landet for øvrig. Storbyene preges av stor ulikhet, og huser (eller ikke huser) både gruppene med de beste og de dårligste levekårene. Det er en større andel personer med en eller flere levekårsulemper i storbyene, samt en geografisk konsentrasjon av denne andelen i visse områder innenfor byene. Boligsosiale forhold er ekstra krevende for storbyene på bakgrunn av et presset boligmarked i kombinasjon med en høy andel utsatte grupper. Urbanisering og til dels kraftig og vedvarende befolkningsvekst gjør at storbyene blir pressområder med høye og stigende priser på både eie og leieboliger (Brattbakk m. fl. 2016, s. x-xii). Det er per nå ingen geografisk sensitivitet i boligpolitikken. Strukturen på disposisjonsformen er mer eller mindre den samme overalt, og regjeringsprogrammer medbringer ensartede finansielle produkter på tvers av rurale, semi-urbane og urbane kommuner. Det er en modell som, på tross av en grunnleggende suksess på et nasjonalt nivå, feiler i å anerkjenne dens tilkortkommenhet i storbyområder (Turner & Wessel 2019, s. 21).

Bolig som velferdsgode har en langt svakere forankring i lovverket enn andre velferdsgoder (Brattbakk m. fl. 2016, s. xiv), mangler mange av de karakteristikkene som kjennetegner vellykkede velferdsprogrammer (Turner & Wessel 2019, s. 21), og er å anse i hovedsak som et markedsgode hvor produksjonen ikke er underlagt offentlig kontroll og offentlig fordeling. Selv i det begrensede kommunale tilbudet til vanskeligstilte på boligmarkedet, enten i kommunalt disponerte boliger eller som hjelp til etablering på det private leiemarkedet, kreves det i stor grad markedsleie (Barlindhaug m. fl. 2018a, s. 9). Fra midten av 1990 tallet var det en overgang fra en universell boligpolitikk i Norge, til en mer selektiv politikk rettet mot utsatte grupper med boligsosiale utfordringer, «den boligsosiale vendingen»

(Brattbakk m. fl. 2016, s. 51). Eierlinja som sentral politisk føring, at flest mulig skal eie sin egen bolig, regnes i stor grad som vellykket, men for «lavinntektsgrupper er ofte leiemarkedet eneste mulighet, og her er det godt dokumentert at mange bor trangt, har utrygge boforhold og lite tilfredsstillende bomiljø» (Brattbakk m. fl. 2016, s. 52). Som leietaker har man også langt dårligere rettsvern i Norge enn i mange av våre naboland (Brattbakk m. fl. 2016, s. xiv). Ulempene for leietakere sammenlignet med boligeiere forsterkes ytterligere «gjennom sterk subsidiering av boligeiere via skattesystemet som i offentlig ressursbruk langt overgår subsidieringen av leietakere generelt og den boligsosiale innsatsen mot vanskeligstilte spesielt» (Brattbakk m. fl. 2016, s. xiv). I storbyene blir dette skillet enda tydeligere grunnet høyere leieandel og større utfordringer på boligmarkedet (Brattbakk m. fl. 2016). Oslo står i en særstilling grunnet høyere leiepriser (Barlindhaug m. fl. 2018a, s. 11) og høyest andel vanskeligstilte på boligmarkedet (Brattbakk m. fl. 2016, s. xii).

2.2.1 Behov for en tredje boligsektor?

«Oslos økende boligpriser gjør boligetablering vanskelig for flere inntektsgrupper. Oslo kommune skal derfor være en pådriver for utvikling av en sosial og inkluderende kommunal boligpolitikk. Målet er en inkluderende boligpolitikk i hele byen. Kommunen vil derfor innhente kunnskap og utrede mulighetene for et boligtilbud mellom det kommunale botilbudet rettet mot vanskeligstilte grupper, og det ordinære markedet. Dette kalles ofte en tredje boligsektor, hvor tildeling og prising av boliger ikke skjer på det kommersielle markedets premisser» (Oslo Kommune 2018a, s. 66).

Selv om definisjonene på hvem som «kvalifiserer» til kategorien vanskeligstilte på boligmarkedet, og slik også kan få tilgang til et kommunalt botilbud, varierer, vil det allikevel være en stor andel mennesker som befinner seg i et sjikt mellom vanskeligstilt på boligmarkedet og blant den gruppen som med letthet kan ta opp et boliglån og skaffe til veie en adekvat bolig på det private eiemarkedet. Hvordan man velger å definere gruppen vanskeligstilte vil og få store utslag for hvor stor den gruppen blir (NOU 2011, Barlindhaug m. fl. 2018a). Avhengig av definisjon variert anslaget mellom 17 500 til 259 000 i Norge i 2015 (Rustad Thorsen 2017, s. 4). I det laveste anslaget er det kriterier at man skal ha lav inntekt, være trangbodd og ha høy gjeldsbelastning, mens den høyeste beregningen av antall vanskeligstilte omfatter lavinntektshusholdninger som i tillegg enten bor trangt eller har høye boutgifter i forhold til

inntekt (Rustad Thorsen 2017, Barlindhaug m. fl. 2018a). Høye boutgifter i forhold til inntekt, høy boutgiftsbelastning, regnes som «mer enn 25 prosent av samlet disponibel husholdningsinntekt» og er det kriteriet som slår særlig ut på beregningene (Barlindhauf m. fl. 2018, s. 51). Da det i det største anslaget i stor grad er høy boutgiftsbelastning som gir utslag, kan man tenke seg at mange, ved tilbud om et rimeligere boligalternativ, ville unnsnippe den vanskeligstilte situasjonen på boligmarkedet og de ulempene det medfører. Et stort antall vanskeligstilte husholdninger mottar ingen offentlig støtte og er henvist til et dysfunksjonelt og residuallt utleiemarked (Turner & Wessel 2019).

Det er selvfølgelig mulig å ha en målsetning om å øke eierandelen blant gruppen av vanskeligstilte på boligmarkedet, slik at flere kan ta del i den velstandsøkningen vi har sett blant gruppen som eier egen bolig (NOU 2011). Det er imidlertid urealistisk å tro at man i en by som Oslo, og andre større byer, med tanke på demografisk og sosioøkonomisk variasjon blant innbyggerne, skal ha et boligmarked utelukkende bestående av selveiere. Leietakere på det private utleiemarkedet har svært liten sikkerhet med tanke på varighet i leieforholdet. Ofte er en 3 måneders gjensidig oppsigelsesperiode det tidsaspektet man har å forholde seg til dersom oppsigelsesgrunnen kan sies å være rimelig (Leieboerforeningen udatert). Hvis man da ikke er så heldig å finne en ny bolig i samme lokalområdet skal man på 3 måneders varsel etablere et nytt liv i en annen by, bydel eller delbydel. Dette er selvfølgelig særlig uheldig dersom man har barn i lokale skoler. Barnefamilier med lav inntekt som leier sin bolig flytter oftere enn barnefamilier med lav inntekt som eier egen bolig, og de flytter oftere til en annen leid bolig (Magnusson Turner 2011).

Langt flere vanskeligstilte leier bolig sammenlignet med befolkningen for øvrig (NOU 2011, s. 39). Av rundt 150000 vanskeligstilte på boligmarkedet er omtrent 60 prosent leietakere på det private markedet (NOU 2011, s. 71). Det er sterk sammenheng mellom lavinntektsgrupper med vedvarende lav inntekt og vanskeligstilte på boligmarkedet. Beboere i Oslo er overrepresentert i sammenligning med befolkningen generelt. Dette er både et trekk ved befolkningssammensetningen i Oslo og et trekk ved et spesielt presset boligmarked i hovedstaden (NOU 2011). Boligenhetene på leiemarkedet er ofte dyrere, mindre og dårligere, så husstander på eiemarkedet har større sjanse for å kunne velge en bolig tilpasset sine behov (NOU 2011). «Mulighetene for stabile og trygge boforhold er [og] større i eiemarkedet» (NOU 2011, s. 54). De boligsosiale tiltakene er behovsprøvde og hovedsakelig rettet mot individer på boligmarkedet og ikke boligmarkedet som enhet (NOU 2011, Brattbakk m. fl. 2016). Den statlige bostøtten regnes som et effektivt boligsosialt middel, men den øvre inntektsgrensen er

satt under fattigdomsgrensen så mange, særlig barnefamilier med behov for større og dyrere leiligheter, faller utenfor ordningen (NOU 2011, s. 50-52).

I noen tilfeller kan det å leie være en hensiktsmessig boform. Dette gjelder blant annet for dem som ikke ønsker eller bør ta den økonomiske risikoen det kan være å ta opp et boliglån for å eie egen bolig. Forholdene på leiemarkedet er i stor grad et resultat av reglene for boligbeskatning. Den skattemessige favoriseringen av boligeiere bidrar til å skape et leiemarked med korte tidsmessige kontrakter og små boenheter, hvor ikke-profesjonelle utleiery dominerer (NOU 2011, s. 68, Turner & Wessel 2019). Høy boutgiftsbelastning over tid gir et dårligere økonomisk utgangspunkt for leietakere enn for boligeiere. Dette kan bidra til å skape en økonomisk innlåsingseffekt for leietakere som får vanskeligheter med å komme seg ut av en belastende bosituasjon (NOU 2011, s. 69). Nøkkelen til et bedre rammeverk, er ifølge Turner & Wessel (2019, s. 21), å øke og forbedre mulighetene på leiemarkedet. De utdyper at denne oppgaven kan innebære en justering av husleieloven, men at hovedansvaret vil være å endre aktørstrukturen. Det er et behov for flere ikke-kommersielle utleiery, og for kommersielle utleiery som opererer med langtidsutleie. «[D]et er [og] viktig at det offentlige stimulerer til flere og bedre utleieboliger for vanskeligstilte grupper. Dette er viktig for å sikre et tilbud til de som ikke ønsker eller har mulighet til å etablere seg i eid bolig, og som kan være et korrektiv til det øvrige markedet» (NOU 2011, s. 28-29).

2.3 Presentasjon av boligprosjektene og øvrige respondenter

Arbeids- og Bosamvirket Vestbredden Vell Vell (Vestbredden) er en, inntil nylig, okkupert bygård i Hausmannsgate 40 og en del av Hauskvartalet i Oslo. Bygården ble okkupert i regi av Boligaksjonen i september 1999 (Vestbredden udatert a). I 2004 kjøpte Oslo Kommune kvartalet av Statsbygg med formål å opprettholde kulturen og driften i kvartalet (Vestbredden udatert b). «Etter en omfattende medvirkningsprosess vedtok Oslo bystyre reguleringsplanen S-4387 som regulerer kvartalet til «spesialområde: byøkologisk kulturkvartal». Området fikk med det Norges mest

spesielle reguleringsplan» (Berghei 2016). Det har vært forhandlinger om leiekontrakt mellom Vestbredden og kommunen før kvartalet ble lagt ut for salg på det åpne markedet i 2014 (Arkitektnytt 2016), men partene ble ikke enige om en konkret kontrakt. Kvartalet, ekskludert Hausmania (Hausmannsgate 34), ble solgt til Urbanium AS for 30 millioner kroner etter et endelig bystyrevedtak i 2016 (Klassekampen 2015, Arkitektnytt 2016). Samvirket signerte i april 2019, etter en lang forhandlingsprosess via partenes advokater og en påbegynt rettstvist i Oslo Tingrett, en leiekontrakt med 10 års varighet med Urbanium AS (samtaler med beboere, Vestbredden 2019, Vårt Oslo 2019).

På Vestbreddens hjemmeside står det skrevet om samvirkets vedtekter blant annet at: «Samvirkets formål skal være å etablere og holde Hausmannsgate 40 (H40) som et varig arbeids- og bokollektiv som legger vekt på økologiske, sosiale og solidariske prinsipper [og] samvirket skal ikke drive næringsvirksomhet i vinnings hensikt» (Vestbredden udatert c). Alle medlemmer/andelseiere er medlem av styret og hvert medlem har en stemme hver. Andelseiere/medlemmer har rett til å bo i Hausmannsgate 40 og styret bestemmer hvem som skal tildeles bolig. Dette gjøres via to påfølgende husmøter med 4/5 oppmøte og 4/5 flertall. Hvem som skal tildeles bolig baseres i første omgang på hvilke behov den eventuelle leieren har og hva personen kan bidra med til samvirket (Vestbredden udatert c). Samvirket er opprettet med, og har fortsatt og ha, en tydelig boligsosial og byøkologisk profil. Det finnes et gjesterom i gården med seks soveplasser hvor det er mulig å få husrom over kortere perioder dersom man er i en vanskelig bosituasjon eller for personer på reise med et lavt budsjett. Dette lyses ikke ut, men er godt kjent blant en vid krets av mennesker med tilknytning til Vestbredden. Gjesterommet forvaltes av samvirkets medlemmer og husrom gis gjerne for en uke av gangen, med mulighet for forlengelse. Gjesterommet kan av og til fungere som en slags inngangsport til videre tildeling av bolig i gården da man gjennom oppholdet kan få et godt inntrykk av hvordan personen fungerer i kollektivet og hvilken evne gjesten har til å bo og bidra til fellesskapet.

Gården oppgraderes og vedlikeholdes i stor grad av beboerne selv og av personer med tilknytning til samvirket, utført og påkostet av samvirket selv. Vedlikeholdet spenner fra indre oppgraderinger i de enkelte leiligheter, til større prosjekter som skifte av tak, murarbeider, drenering, soppsanering osv. Ett unntak har vært innstallering av brannvarsling og sprinkleranlegg som ble påkostet av kommunen og gjennomført av en profesjonelt aktør.

Enebakkveien 37 (E37) er «et byøkologisk pilotprosjekt som demonstrerer hvordan økologiske, sosiale og økonomiske mål kan underbygge og forsterke hverandre. Gjennom valg av fellesløsninger, bruk av gjenbruksmaterialer og stor egeninnsats er målet å oppnå lavere bokostnader og tilsvarende høyere sosial levestandard» (E37 udatert).

Enebakkveien 37 er en bygård i kommunal eie hvor det var kommunale- og unngleiligheter på 90-tallet. Bygården var eid av Boligetaten som leide den ut til Ungbo. Rundt årtusenskiftet sa Ungbo opp kontrakten med Boligetaten da de mente leilighetene var i for dårlig stand til å leies ut til ungdommer. Leiekontraktene med ungdommene ble også sagt opp, men de flyttet ikke, og ble boende uten kontrakter. I 2003 planla Boligetaten å selge gården, men oppdaget på en befaring i forbindelse med salget av bygården fortsatt var bebodd. Ungdommene som bodde der ble tilbudt kontrakter, og kort tid etter ble gården lagt ut for salg. Beboerne forhandlet med Boligetaten og fikk tilbud om å kjøpe gården. Av økonomiske og ideologiske årsaker ble det ikke aktuelt, og beboerne bestemte seg etter hvert for å jobbe politisk for å stoppe salget, og få leiekontrakt med Oslo kommune. I 2004 ble det første vedtaket om boligprosjektet i Enebakkveien 37 vedtatt av bystyret (Prosser m. fl. 2017, s. 42-43). I 2007 ble det fattet et mer omfattende vedtak som omhandlet både Enebakkveien 37 og Ormsundveien (samtale med beboer i Ormsundveien, Pollen no 2 2012, Prosser m. fl. 2017, s. 43). Byrådet har imidlertid ikke fulgt opp bystyrevedtaket som, blant annet, ber byrådet eksplisitt om å inngå en langsiktig leiekontrakt med Samvirket Enebakkveien 37 (Prosser m. fl. 2017). «I stedet har beboerne individuelle kontrakter med ulikt innhold og ulik varighet» (Prosser m. fl. 2017).

E37 er et rimelig botilbud sentralt på Vålerenga og huser flere barnefamilier. Oppgradering av bygningsmassen utføres og påkostes i all hovedsak av beboerne selv. Som hos Vestbredden har Oslo kommune også her installert brannvarslingssystem. Det er kollektivet selv som avgjør hvem som skal tildeles bolig i E37. Det praktiseres flat struktur med månedlige husmøter hvor avgjørelser er konsensusbasert. Kollektivet har i tillegg hatt tradisjon for et barneråd med rådgivende myndighet til husmøtet (samtale med beboer). De har også etablert en åpen byhage for beboerne på Vålerenga.

Foto: Mari Løken

Ormsundveien Økogrend er (foreløpig) en sveitservilla i Ormsundveien på Bekkelaget i bydel Nordstrand hvor det bor familier som ønsker en klimavennlig livsstil og en enkel boligstandard (Eriksen

Illustrasjon: Eriksen Skajaa Arkitekter 2017

Skajaa Arkitekter 2017). Huset er eid av Oslo Kommune og forvaltes av EBY. Prosjektet Ormsundveien startet som en husokkupasjon i 2005, men okkupasjonen ble avsluttet etter bare noen uker. I etterkant av det startet en fase med politisk lobbyvirksomhet for å få formalisert prosjektet. Etter i overkant av to år ble det fattet et bystyrevedtak, felles for Ormsundveien og E37 (se over) hvor eiendommen ble, med et knapt flertall, vedtatt byøkologisk pilotprosjekt (samtale med beboer, Pollen no. 2 2012). Huset hadde først kun ettårskontrakter, men etter en tvist med EBY i 2017 foreligger det nå tidsubestemt kontrakt for hele eiendommen under ett (samtale med beboer). Det er beboerne selv som bestemmer hvem som tildeles bolig i eiendommen, men ledig bolig lyses ut i nyhetsbrevet til Ormsundveien økogrend online.

Ormsundveien Økogrend er nå over i en ny fase hvor det arbeides med å utvide prosjektet til å omfatte et større område i umiddelbar nærhet til sveitservillaen. Eksisterende bebyggelse er to sveitservillaer; inkludert ovennevnte og en ubebodd, fem kasernebygninger fra andre verdenskrig som er under utredning for fredning, et vinkelbygg fra samme periode som også utredes for fredning, samt en lemmebrakke, vaktstue/garasje og to bunkerser bak vinkelbygget. I tillegg planlegges det en fortetning mellom de to sveitservillaene med et selvbyggerprosjekt (Eriksen Skajaa Arkitekter 2017).

Ormsundveien Økogrend skal være sentrumsnær boligutvikling i vernede bygninger «med fokus på å skape et inkluderende byøkologisk boligområde» (Eriksen Skajaa Arkitekter 2017, s. 6). Det planlegges, i tillegg til de eksisterende leieboligene i Ormsundveien, flere utleieboliger med langsiktige leieavtaler hvor målet er et stabilt bomiljø med lite gjennomstrømming av leietakere. Nøktern standard og deling er grunnleggende byøkologiske prinsipper som vektlegges, i tillegg til at grenda ønsker å være vertskap for forsøk og forskningsprosjekter som kan handle om dyrkning, håndtering av overvann, lavteknologisk rehabilitering og selvbygging. Byøkologi tolkes i sammenheng med prinsipper om sosial bærekraft (Eriksen Skajaa Arkitekter 2017, s. 7). I det utvidede prosjektet er det planlagt at

bydelen skal ha tilvisningsrett på et visst antall leiligheter samt at stiftelsene UngOslo og WayBack skal disponere et lite antall boenheter. Andelen vanskeligstilte på boligmarkedet er planlagt å disponere rundt 30 prosent av boligene (Eriksen og Skajaa Arkitekter 2017).

Friis gate 6 er et USBL borettslag på Grønland/Tøyen i bydel Gamle Oslo. Det ble bygget i 1987 etter en medvirkningsprosess lyst ut blant medlemmer i boligbyggelaget. Bygården er bygget som et lavterskel bofellesskap hvor leiligheten kjøpes og eies som i et vanlig borettslag, men gården har omtrent 400 kvm fellesareal, noe som utgjør rundt 15 prosent av boarealet. Felleskostnadene er derfor en del høyere enn i et alminnelig borettslag. Fellesarealene er planlagt og utformet gjennom medvirkningsprosesser blant en gruppe USBL medlemmer som fikk forkjøpsrett til bolig i gården i etterkant av utviklingen (samtale med beboer som deltok i prosessen). Det er fellesarealer i hjørnet av hver etasje med ulike tema. Blant annet syrom, lekerom til barn og kinostue, hvor hvert av rommene har felles balkong. Det er ikke private balkonger til leilighetene, et bevisst valg for å opprettholde fellesskapet blant beboerne. Det er i tillegg en fellesstue med kjøkken hvor det arrangeres fellesmiddager, trimrom, sauna, bordtennisbord i tilknytning til fellesvaskeri og hybler man kan bestille på kortere eller lengre sikt til egne besøkende. Alle fellesskapsaktiviteter er frivillige på nær dugnader som arrangeres på alminnelig vis som i andre borettslag og sameier (Pollen No 2 2012, samtaler med styreleder og beboer).

Hvem som tildeles bolig i borettslaget går gjennom det ordinære boligmarkedet og sånn sett på bakgrunn av kjøpers interesse for eiendommen, tilgjengelighet og økonomisk kapasitet. Beslutninger tas av styret i borettslaget, men innspill fra beboere og eventuelle arbeidsgrupper og medvirkningsprosesser er rådgivende. Større vedlikeholdsarbeid gjøres av profesjonelle aktører og påkostes av borettslaget gjennom fellesutgifter (samtaler med styreleder og beboer).

Invitasjon

**8-10
desember
2017**

**Langhelg med store
og små innslag**

Foreløpig program :

Fredag kveld : Konsert med
musikanter fra Friis gate m.
gjester

Lørdag formiddag :
Barnearrangement,
aktiviteter, trylleshow med
mer.

Lørdag kveld: Fellesmiddag
med noe attåt

Søndag: Åpent hus med
aktiviteter, kaserier, åpne
leiligheter, brunchkafeer.

"Slekta" Vi glemmer ikke
slekta. Slekta er alle dem
som har hodd kortere og
lengre tid i blokka vår. De
er selvskravne gjester på
konsert og åpent hus.

Hverdagen . Vi er stolte
over at blokka lever, Nye
flytter inn og andre av oss har
lang fartstid. Leiligheter blir
bygd om og rchabiliteret, og vi
er i gang med å starte

Øvrige Respondenter

Arild Eriksen: Arkitekt, tidligere i Eriksen & Skajaa Arkitekter, nå arkitekt i Fragment Arkitekter. Har i en årrekke arbeidet med bolig og byutvikling med fokus på blant annet verkstedsutviklede prosjekter, sosiale boformer og byøkologi. Han står og bak magasinet Pollen med relaterte temaer.

Cecilie Klem: Journalist i Arkitektnytt fra 2010 til 2019, og dekket saken om salget av Hauskvartalet fra 2015 til 2017. Hun skrev blant annet om reguleringsplanen for kvartalet og om boligprosjektet til Arbeids- og bosamvirket Vestbredden. I Arkitektnytt har hun også skrevet mye om sosial boligpolitikk, alternativ boligarkitektur og byutvikling.

Ole Pedersen: Sosial entreprenør som arbeider for å øke grad av, og kvalitet på, medvirkning til byutvikling gjennom virksomheten Nedenfra Ideelt AS. Han er tidligere ansatt ved Kulturhuset Hausmania, og har også bodd i Hausmannsgate 40 i en periode. Han har vært engasjert i utviklingen av Hauskvartalet siden 2004.

Thao Nguyen: Styreleder i Friis gate 6 (ved tidspunkt for intervju). Arkitekt og byplanlegger hos Rodeo Arkitekter samt engasjert i foreningen Framtidsboliger.

3 Teoretisk rammeverk

3.1 Sosial transformasjon

Bærekraftig urban utvikling, eller bærekraftig byutvikling, som begrep vokste ut av debatter omkring menneske-miljø relasjoner, spesielt de diskusjonene som dreide seg om knapphet og vekst, på 1970 og 1980 tallet (Krueger 2017, s. 290). Selv om det per i dag ikke eksisterer en konsis forståelse av hva bærekraftighet innebærer (Andersen & Skrede 2017) er bærekraftig byutvikling en av de få, hvis ikke eneste, politiske diskurs som eksplisitt ber om at sosial rettferdighet skal innebygges i avgjørelsesprosesser (Krueger 2017, s. 290). Bærekraftig byutvikling skal balansere sosiale, miljømessige og økonomiske forhold (Andersen & Skrede 2017, Krueger 2017). Grunnet forhold mellom global urbanisering og globale miljøproblemer (IPCC 2014) er byer viktige strategiske arenaer og aktører for innovative løsninger på problemer knyttet til klimaendringer (Hofstad & Torfing 2017). Løsninger som bygger på samarbeidsdrevet innovasjon i lokal skala (Hofstad & Torfing 2017, s. 222). Bevegelsen rundt «grønne byer» har ofte separert temaer rundt miljø fra økonomisk og sosial rettferdighet, og forestilt seg at problemer knyttet til bærekraft kan løses ved å endre byenes struktur, ikke samfunnet (Sauri 2018, Tretter & Mueller 2018, Braun 2005, s. 638).

Det er et tilnærmet lineært forhold mellom globale gjennomsnittlige temperaturendringer og kumulative co2 utslipp, sterk teoretisk understøttelse for argumentet, samt robust korrelasjon mellom større co2 utslipp og vekst i BNP (Friedlingstein m. fl. 2014). Global oppvarming og klimaendringer er ikke eksternt fra samfunnet, men forårsaket av vår måte å leve på. I vårt avanserte industrielle samfunn er produksjon, transport og konsumpsjon dypt avhengig av fossil energi (Hofstad & Torfing 2017, s. 225). Men selv om utslipp av co2 er et mål på den såkalte klimakrisen, er miljøproblemene langt mer omfattende og sammensatte, dog relaterte: Utrydning av arter (Urban 2015, IPBES 2019), stigende havnivå (Leverman m. fl. 2013), flom ved kyst og elveområder og forsuring av havene (IPCC 2014). Ikke en uttømmende liste, men noen eksempler på alvorlige konsekvenser av samfunnsorganiseringen. Ved å behandle tilpasning til klimaendringer som kun et teknisk problem gjør man det lite sannsynlig å oppnå langvarige effekter (O'Brien & Selboe 2015, s. 311). Menneskets kontroll av miljøet og naturen har skapt egne mekanismer for økt overskudd per innbygger. Problemet er at dette ikke er bærekraftig. Kollektivt sett lever menneskene nå på et lånt overskudd fra naturen, langt ut over jordens evne til å gi (Hetherington 2010), hvilket for øvrig også spiller

norske husholdningers gjeldsnivå (Finanstilsynet 2017). Mens tekniske løsninger i stor grad fremmes av etablerte aktører og strukturer og som regel ikke utfordrer grunnleggende prinsipper og verdier i samfunnet, vil radikale sosiale transformasjoner gjerne bestå av kritisk praksis basert på alternative verdier og mer taus kunnskap (Sterling 2014).

Tre hovedkarakteristikker ved et godt fungerende system er resiliens, selvorganisering og hierarki (Meadows 2009). Hierarki ikke som en normativ påstand om en maktstruktur mellom individer og organisasjoner, men kun som en anordning av systemer og subsystemer i relasjon til hverandre (Meadows 2009). Resiliens er et mål på et systems evne til å overleve og vedvare i et varierende miljø (Meadows 2009, Pretty m. fl. 2009). Fordi resiliens ofte er lite synlig uten et overblikk hvor hele systemet tas i betraktning, vil man ofte ofre resiliens for stabilitet, produktivitet, eller en annen mer umiddelbart synlig systemegenskap (Meadows 2009).

Det man i biologiske systemer kaller evolusjon, evnen til å endre seg selv ved å skape nye strukturer og ny adferd, vil man i et mer generelt systemperspektiv kalle selvorganisering (Meadows 2009). Evnen til selvorganisering er den sterkeste formen for et systems resiliens. Som med resiliens, blir selvorganisering ofte ofret for målsetninger som kortsiktig produktivitet og stabilitet. Produktivitet og stabilitet er de vanlige unnskyldningene for å forandre kreative mennesker til mekaniske allierte i produksjonsprosesser. Eller for å minske den genetiske variasjonen i avlinger. Selvorganisering produserer heterogenitet og uforutsigbarhet, og trenger frihet, eksperimentering og en viss grad av kaos. Disse forholdene kan fremstå skremmende for individer og truende for maktstrukturer (Meadows 2009). På samme måte som biologisk mangfold underbygger naturlige systemers resiliens, kan kulturelt mangfold ha kapasitet til å øke sosiale systemers resiliens (Pretty m. fl. 2009, s. 101). Fra et evolusjonært perspektiv er det de samfunnene som fostrer kulturelt mangfold som vil være mest tilpasningsdyktig i perioder med endring, der en dominerende kultur vil innskrenke antallet akseptable væremåter, og dermed minske mengden potensielle tilgjengelige alternativer (Hetherington 2010). "Insistence on a single culture shuts down learning and cuts back resilience. (...) The intervention point here is obvious, but unpopular. Encouraging variability and experimentation and diversity means "losing control." Let a thousand flowers bloom and anything could happen!" (Meadows 2009, p. 160).

Eksternaliseringen av CO₂ som fiende av menneskeheten og samfunnet tåkelegger plasseringen av ansvar og dermed også reelle løsninger på problemene. «Fienden» naturaliseres og depolitiseres (Swyngedouw 2010). En post-politisk ramme, som i dette tilfellet bygger på et

bredt konsensus hvor blant annet sosio-økonomisk heterogenitet og maktstrukturer skjules, og konflikter og uenighet ikke tillates, er strukturert rundt oppfatningen om kapitalismen og markedsøkonomien som eneste grunnleggende alternativ for samfunnsorganisering (Swyngedouw 2010). En repolitisering av klimaendringer og andre miljøproblemer betyr å sette fokus på underliggende maktstrukturer som blir tatt for gitt eller naturaliseres, og til de verdiene, interessene, og holdningene som opprettholder dem og status quo (O'Brien & Selboe 2015).

I likhet med et ontologisk skille mellom kultur og natur (Vetlesen 2015) har det i samfunnsgeografisk teori eksistert et skille mellom by og natur, og sånn sett også et skille mellom samfunnsgeografer og naturgeografer (Braun 2005). I den grad byene produseres gjennom prosesser som kombinerer sosiale og miljømessige faktorer er det viktig å være oppmerksom på de politiske prosessene som produserer og reproducerer bestemte sosiale og miljømessige forutsetninger (Heynen m. fl. 2006, s. 2). Globale og lokale former for kapitalisme er forankret i sosialt liv og det er sterke tendenser til en eksternalisering av naturen, samtidig som akkumulering av kapital er dypt avhengig av naturen. En stadig mer sårbar og intrikat relasjon (Heynen m. fl. 2006, s. 2).

Dersom vi ser på samfunnsorganiseringen som et system, i seg selv, og som en del av, og avhengig av, et større system; Naturen, må vi ta i betraktning naturens målsetning når vi fastsetter samfunnssystemets målsetninger. Naturens målsetning er å opprettholde et rikt artsmangfold (Hetherington 2010). I byer med et kapitalistisk system tar naturen i hovedsak form av å være en vare. Denne kommersialiserte relasjonen ikke bare tilslører sosiale maktrelasjoner inngravert i dem, men tillater også en forestilling om en flyt av varer frakoblet fra naturen (Heynen m. fl. 2006, s. 5). For å være et godt fungerende system, må hierarkiet balansere velferden, friheten og pliktene til subsystemene og det totale systemet. Hierarkiske systemer evoluerer nedenfra og opp. Det må være nok sentral kontroll til å oppnå koordinasjon mot det totale systemets hovedmålsetning (et rikt artsmangfold, kulturelt og biologisk), og nok autonomi til å holde alle subsystemene fruktbare, fungerende og selvorganiserende (Meadows 2009, s. 85).

3.2 Allmenningens tragedie

«Jakten på menneskeskapt kapital overforbruker naturkapitalen; etterspørsel og bruk overbelaster klodens forråd og kapasitet for reproduksjon av dens ressurs- og artsr rikdom. Selv om den ødeleggende virkningen er utilsiktet, er det ingen grunn til å frikjenne de ledende økonomiske og politiske aktørene for ansvar. Konsekvensen i form av artsutryddelse og ressursutarming, er nemlig både varslet og dokumentert

til det kjedsommelige, med dystre varsler for hvert år hva det uvettede ved nåværende kurs angår. Men i stedet for å frigjøre styret på den kollektive sykkelen menneskeheten sitter på, for å få mulighet til å justere kursen, ja, til å gjøre en sving før stupet er nådd, er det som om vi låser styret i den stillingen det nå har, for å komme oss raskest og mest mulig rettlinjet forover. Mot det varslede stupet, vel å merke» (Vetlesen 2008, s. 12).

Basert på premisset om at det er rasjonelt for individet å maksimere egen vinning på bekostning av fellesskapet, fordi det man vinner som individ får man i sin helhet, mens tapet fordeles på fellesskapet, vil en aggregering av det rasjonelle individets egoistiske handlinger føre til utarming og overforbruk så lenge ressursene forvaltes og eies i fellesskap; allmenningens tragedie (Hardin 1968, Ostrom 1990, Henry 1999). Hobbess naturtilstand kan sees som en parallell til allmenningens tragedie (i Ostrom 1990) i det at det er en alles kamp mot alle om knappe goder, i motsetning til et gjensidig og fellesskaplig samarbeid. Som Hobbess, mener også Hardin at det som må til er en kraft utenfra som regulerer fellesskapets ressurser. Der Hobbess har ett svar, den allmektige Leviathan (i Ostrom 1990), kommer Hardin med ulike forslag. Deriblant privatisering av fellesskapets ressurser slik at ansvaret og konsekvensene av et eventuelt overforbruk individualiseres (Hardin 1968). I etterpåklokskapens lys og i et globalt perspektiv fremstår ikke lenger privatisering som et fungerende verktøy mot allmenningens tragedie da resultatet har blitt økende konsentrasjon av ressurser fordelt på få hender, mens tapet fordeles på de mange og langt fattigere (Lysandrou 2011, Piketty 2015, Goda 2017). Et blikk på nåtidens forvaltning av klodens ressurser viser at privatiseringen, med bakgrunn i det frie markedets fordelingsmekanismer, bærer preg av å være nettopp den allmenningens tragedie den er ment å motvirke (IPBES 2019).

Hardin (1968) nevner forurensingsproblemet som en reversert versjon av allmenningens tragedie. Så lenge gevinsten ved individets forurensing er større enn tapet individet påføres ved utslippene, vil man, så lenge man kun opptrer som en «independent, rational, free-enterprisers» (Hardin 1968, s. 1245), fortsette å undergrave sin egen (og andres) eksistens.

Premisset sitert over er av ytterste viktighet; *dersom man kun handler som en uavhengig, rasjonell, fri aktør*. En nyttemaksimerende økonomisk teori representerer slik et desintegret perspektiv hvor økonomiske lover står utenfor samfunnet, og hvor det ikke finnes noen sosiale eller moralske forpliktelser bortsett fra individets egeninteresse. Det finnes intet samfunn eller fellesskap (Henry 1999, s. 619). En konstruksjon av selvet som objektiv, separat og uten tilknytning baserer seg på en lite oppdatert ontologi og epistemologi (Haraway 1988, McDowell

1993a, McDowell 1993b). Produksjon av kunnskap gjøres fra et ståsted (Haraway 1988) og individet er nødvendigvis tilknyttet andre individer og bredere sosiale prosesser gjennom nære eller løsere nettverk. Ingen menneskelig handling foretas i et vakuum, men ulike aktører og sosiale grupper har ulik påvirkning på dynamikken i varierte sosiale nettverk. Denne maktgeometrien gir seg helt konkrete utslag, konsekvenser, som igjen oppleves ulikt for ulike individer og sosiale grupper (Massey 1991). Miljømessige transformasjoner er ikke uavhengig av klasse, kjønn, etnisitet eller andre maktkamper, og sosiale og miljømessige prosesser finner sted gjennom sosiale maktrelasjoner og via nettverksbaserte koblinger som knytter sammen sosiale og miljømessige transformasjoner mellom ulike steder (Heynen m. fl. 2006, s. 10). Doreen Massey (1991) skriver om en kompleks sosial differensiering hvor det ikke bare er forskjeller i grader av mobilitet og kommunikasjon, men også forskjeller i grader av kontroll over, og initiering til, sosiale prosesser i tid og rom. Noen gruppers mobilitet og kontroll kan aktivt undergrave andre, og allerede svakere, gruppers makt og handlingsrom (Heynen m. fl. 2006). Disse maktgeometriene bestemmer hvem som får tilgang til og kontroll over, og hvem som ekskluderes fra tilgang til eller kontroll over, ressurser og andre komponenter ved miljøet (Heynen m. fl. 2006, s. 10), og er viktig dersom sosial rettferdighet skal være en kvalitet ved «de grønne byene».

Masseys (1991) progressive stedsbegrep:

«It is, indeed, a meeting place. Instead then, of thinking of places as areas with boundaries around, they can be imagined as articulated moments in networks of social relations and understandings, but where a larger proportion of those relations, experiences and understandings are constructed on a far larger scale than what we happen to define for that moment as the place itself, whether that be a street, or a region or even a continent. And this in turn allows a sense of place which is extroverted, which includes a consciousness of its links with the wider world, which integrates in a positive way the global and the local» (Massey 1991, s. 7).

Denne måten å se på sted setter menneskene og deres sosiale relasjoner i sentrum av stedsdannelsen. Steder skapes og fortsetter og utvikle seg med bakgrunn i innbyggernes sosiale relasjoner og sosiale reproduksjon. Samtidig åpner definisjonen opp for å inkludere mer enn mennesker i stedets nettverk. «It's links to the wider world» (Massey 1991, s. 7) kan defineres bredt og inkludere stedets dialektiske relasjon til naturen så vel som andre mer urbane steder.

3.3 Allmenninger

The Commons (heretter allmenninger) baner vei for kollektiv selvorganisering utenfor kapitalistisk logikk. Samtidig er det urbane åsted for nye ideer og muligheter. Slå det urbane sammen med allmenninger og vi har et rikt potensial for å forestille oss nye måter å organisere kollektive livsverdener på (Huron 2015, s. 963). Teori om urbane allmenninger fremstår som en god måte å belyse det empiriske materialet som denne oppgaven bygger på, alternative boligprosjekter i urbane områder. Selv om de konkrete boligprosjektene ikke er offentlig åpne for allmenheten som sådan, er de produkter av en kollektiv prosess og kan defineres som urbane allmenninger på bakgrunn av dette og andre kvaliteter. Allmenninger kan dele egenskaper med offentlig rom, men er ulikt offentlig rom på flere områder og må slik ikke sammenblandes (Holder & Flessas 2008).

For å gi en mer konkret definisjon av urbane allmenninger er det nødvendig å se nærmere på allmenninger som begrep i seg selv da begrepene er delvis overlappende. En tentativ beskrivelse som omfatter ulike former for allmenninger er; kollektivt og lokalt eierskap av land, ressurser, eller idéer som holdes i fellesskap, noen ganger i opposisjon til privat eiendomsrett (Holder & Flessas 2008, s. 299). Der hvor privat eiendomsrett gir rett til å ekskludere andre fra eiendommen, handler allmenninger om retten til ikke og ekskluderes (Blomley 2008). Allmenninger foreslår alternative og ikke markedsrettede måter å oppnå sosiale behov. Allmenninger er nødvendigvis skapt og opprettholdt av et fellesskap; av sosiale nettverk av gjensidig bistand, solidaritet og sosial praksis av menneskelig samhandling ikke redusert til markedsformer (DeAngelis 2003, s. 1).

I enkel historisk form er allmenninger knyttet til et geografisk areal, forvaltet av en avgrenset gruppe mennesker som baserer sin selvopprettelse på naturressurser innenfor området. Begrepet refererer allikevel til langt mer enn et enkelt bundet territorium og inneholder også fysiske egenskaper som luft, vann, jord og planter, i tillegg til sosialt produserte goder som kunnskap, språk og informasjon. Fellesnevneren er at de er eid i fellesskap, eller delt mellom eller innenfor populasjoner (Chatterton 2010, s. 626). Mye av bruken av begrepet allmenninger går tilbake til innlemmelsene av engelsk land, og hvordan bøndene ble fratatt eierskapet av landet, rett før begynnelsen av den industrielle revolusjon på 1760 tallet (Pusey & Chatterton 2017, s. 63). I Norge har vi Lov om Bygdeallmenninger (Lovdata 1992) som lovfester felles eiendom og bruksrett til hovedsakelig skogs og jordbruksarealer, men ingen tilsvarende lov for bolig og byområder hvor den private eiendomsretten står nærmest guddommelig sterkt. Urbane allmenninger må derfor sees som et område under utvikling der praksis, lover og diskurser

formes underveis, og hvor konflikt ikke bare er uunngåelig, men også ønskelig dersom det skal skapes nye rammer for byutviklingen (Blomley 2008, Holder & Flessas 2008, Gualini 2015).

Det er viktig å se lengre enn de fysiske egenskapene og få øye på allmenninger som komplekse sosiale og politiske nettverk som artikulerer bestemte sosio-romlige praksiser, sosiale relasjoner og former for styring og organisering (governance) som produserer og reproducerer dem (Chatterton 2010). Allmenninger blir sånn sett gjort reelle gjennom sosial praksis som reflekterer dynamiske former for romlig praksis, mer enn et sett bundne og veldig lokaliserte former. Mer enn en forenklet monolittisk entitet er allmenninger kompleks og relasjonell (Chatterton 2010, s. 626), og samsvarer slik med Masseys (1991) progressive stedsbegrep beskrevet over.

En forståelse av allmenninger er også viktig i den grad nåtidige mønstre for opphopning av kapital forsøker å frata de fattigste og mest marginale gruppene i samfunnet basale ressurser (DeAngelis 2003, Federici & Caffentzis 2014, Pusey & Chatterton 2017). Globalt sett er vi vitne til en kapitalistisk utvikling som ligner den i Europa på 17 og 1800 tallet med tanke på innlemmelser på bekostning av de fattige i samfunnet. Allmenninger består av delte interesser eller verdier som danner en potensiell base for et fellesskap som kan oppstå i møte med den type tap og inngrep, og kan dermed fungere som et forsvar mot innlemmelser og undertrykking (Pusey & Chatterton 2017, 65). Allmenninger tar mange former og oppstår ofte ut fra kamper mot dens fornektelse og innlemmelser (De Angelis 2003, Blomley 2008, Hodkinson 2012), noe som også kjennetegner flere av boligprosjektene som er case for denne oppgaven. Kamper mot privatisering av vann, helse og utdanning åpner spørsmål om vann, helse og utdanning som allmenninger. Kamper mot miljø og naturødeleggelse åpner spørsmål om miljø og natur som allmenninger (De Angelis 2003, s. 8), og kamper mot privatisering av bolig og byområder åpner spørsmål om bolig og byområder som allmenninger. Med andre ord, kamper mot innlemmelser, enten aktuelle eller i form av trusler, åpner spørsmål om allmenninger. Det vil si, det åpnes opp for spørsmål, det er ikke slik at de umiddelbart eller unikt stiller dem. I mellomrommet mellom kamper mot innlemmelser og opprettelsen av allmenninger, er det et politisk rom hvor kooptering kan finne sted, det vil si en vedkjennelse av nevnte kamper med det formål å oppta dem i en ny form for akkumulering av kapital (De Angelis 2003, s. 8). Allmenninger har blitt et nøkkelord for motstand mot overdreven utstrekning av kapital og i kampen mot, blant annet, romlige innlemmelser (Chatterton 2010).

3.3.1 Urbane Allmenninger

I en stadig mer urbanisert verden blir kampen om byene særdeles viktig. Hardt & Negri (2009) skriver i sammenheng med urbane allmenninger at: «Byene er for massene det fabrikken var for den industrielle arbeiderklassen» (Hardt & Negri 2009, s. 250, min oversettelse). I det ligger det at byene er blitt en hovedarena for akkumulering og konsentrering av kapital (Hardt & Negri 2009, Madden & Marcuse 2016) og samtidig, på bakgrunn av hva som er beskrevet over, et område for motstand mot en økonomi som kontinuerlig forsøker å innlemme nye aspekter av samfunn- og natursystemet, i retning av total innlemmelse.

Selv om det er blitt gjort en stor del forskning på dynamikker ved rurale allmenninger, vet vi veldig lite om felles eiendom innenfor byer (Blomley 2008). Den hegemoniske statusen til enkelte eierskapsmodeller har gjort at urbane allmenninger har blitt oversett og ignorert (Blomley 2008, s. 311). Urbane allmenninger åpner opp for tanker og idéer om at det kan være andre krav til eiendom i byer som går utover systemet for privat eiendomsrett (Holder & Flessas 2008), følelser av tilknytning som kan basere seg på andre investeringer enn rent økonomiske. Man kan ha investert tid, krefter, arbeid og følelser inn i en eiendom eller et område som ikke juridisk sett er ens eget. I tillegg kan tilknytning basere seg på lang fartstid, en følelse av at man hører hjemme et sted (Blomley 2008, Holder & Flessas 2008, Huron 2015). En oppfatning om en adekvat bolig som en rettighet snarere enn et privilegium spiller også inn (Madden & Marcuse 2016).

Systemet for privat eiendomsrett har en ujevn maktgeometri hvor ulike aktører har ulik påvirkning på dynamikker i systemet, basert blant annet på finansielle midler og kontaktnettverk med andre, relativt sett, mektige aktører (Madden & Marcuse 2016). I systemer hvor mektige aktører får sette premissene og regulere systemet til sin egen fordel oppnår man det Meadows kaller en «success to the successful trap» (2009, s. 156), en selvforsterkende loop som i dette tilfelle forsterker den ujevne maktgeometrien innenfor boligsystemet. De som allerede har mer eiendom og økonomiske midler enn de selv kan benytte, setter agendaen, mens de uten eiendom og tilstrekkelige økonomiske midler blir mottagere av de negative konsekvensene (Madden & Marcuse 2016). Dersom man ønsker å endre en slik utvikling vil det være mer effektivt å bremse en selvforsterkende loop [universell boligpolitikk, utjevning mellom disposisjonsformer] enn å sette inn balanserende looper [selektiv boligpolitikk, for eksempel bostøtte] (Meadows 2009) selv om begge deler kan være ønskelig.

I urbane områder, og spesielt i indre by, er gentrifisering og frykt for å bli presset ut av et området grunnet høyere boligpriser en konstant trussel for en del, relativt sett, fattige beboere (Blomley 2008, Madden & Marcuse 2016). En oppfatning om eiendom og bolig som investeringsobjekter bidrar til denne dynamikken (Madden & Marcuse 2016), og særlig i urbane områder der boligprisene er langt mer presset enn i de fleste rurale områder (Brattbakk m. fl. 2016, Turner & Wessel 2019). Urbane allmenninger skiller seg ut fra allmenninger mer generelt ved at de oppstår i fortettede områder, hvilket innebærer at det allerede er tett befolket, med konkurrerende bruksområder og pakket med finansielle investeringer (Huron 2015). Huron (2015) mener at urbane allmenninger også kjennetegnes ved at aktørene er fremmede for hverandre. Dette kan nok være tilfelle i en del former for urbane allmenninger, men på bakgrunn av andre beskrivelser av urbane allmenninger hvor prosessene tar utgangspunkt i tilknytning til en bolig eller lokalområde (Blomley 2008, Noterman 2016) kan jeg vanskelig se at dette er et nødvendig kriterium. I denne sammenheng er Hurons (2015) første punkt mer relevant: Et relativt stort antall mennesker på et relativt lite område innebærer at folk enten må konkurrere eller samarbeide om ressursene (Huron 2015, s. 968).

Den sentrale retten som privat eiendomsrett gir eieren, til å ekskludere og fjerne fattige og eiendomsløse, er en viktig dynamikk å se nærmere på (Blomely 2008, Madden & Marcuse 2016). I mange urbane konflikter og kamper om eiendom bringes det frem perspektiver som er bredere enn dem privat eiendomsrett legger opp til, og som vedkjenner eksistensen av opposisjonelle eiendomskrav som er kollektive i sin utstrekning. Utvikleren sin rett til å ekskludere blir møtt med krav om retten til ikke å bli ekskludert (Blomley 2008, s. 315-316).

Urbane områder har blitt, og blir, utsatt for intens finansialisering hvor også innbyggernes liv i stor grad forsøkes omgjort til en vare gjennom kommersialisering av bylivet (Bresnihan & Byrne 2015, Madden & Marcuse 2016). Med Dublin som sitt empiriske utgangspunkt beskriver Bresnihan & Byrne (2015) hvordan denne dynamikken, særlig i løpet av de to siste tiårene, «we call this Dublin's great enclosure» (Bresnihan & Byrne 2015, s. 39), er knyttet til massiv ekskludering av de som ikke har tilgang til finansielle midler eller ønsker å tilpasse seg «brand Dublin» (2015, s. 40) og sånn sett føler seg som fremmede i sin egen by. De beskriver imidlertid også en oppblomstring av uavhengige steder som skapes og opprettholdes som et motsvar til innlemmelsene og som, med ulike innfallsvinkler og ulike resultater, skaper alternativer til en hegemonisk sosial reproduksjon (Bresnihan & Byrne 2015).

Alternativer der økonomisk lønnsomhet ikke er den primære målsetningen, legger til rette for andre typer sosial reproduksjon og former for eierskap (Blomley 2008, Eizenberg 2012,

Bresnihan & Byrne 2015). En følelse av eierskap til en bygning eller et prosjekt kan oppstå uten at man nødvendigvis har et formelt eierskap basert på privat eiendomsrett (Blomley 2008, Bresnihan & Byrne 2015). En slik følelse kan oppstå ved arbeid og deltagelse i opprettelsen og opprettholdelsen av urbane allmenninger (Bresnihan & Byrne), samt grunnet tilknytning og krav til eiendom basert på andre premisser enn formelt eierskap (Blomley 2008). Såfremt urbane allmenninger er av betydning for byutviklingen er slike dynamikker, av uformelt eierskap, et viktig aspekt relevant for utvikling av alternativer til monokulturelle urbane områder, og et aspekt jeg vil benytte i analysen av mine case.

3.4 Medvirkning og konflikt

Konflikter rundt byutvikling kan ha et transformerende potensial dersom motstand og motsetninger som en politisk dimensjon blir tatt seriøst, og det opprettes refleksive kontaktflater mellom sosial mobilisering med bakgrunn i konflikter rundt byutviklingen og politiske og planmessige prosesser (Gualini 2015). Markedsrettet byutvikling har overført mange oppgaver fra politisk hold til private planleggere og utviklere, og byutviklingen har dermed utviklet klare teknokratiske trekk (Gualini 2015). I større grad enn andre nordiske land, har Norge innført markedsorienterte reformer innenfor urban planlegging og har slik gitt private utviklere en betydelig rolle innenfor byutviklingen (Nyseth 2008, Hanssen 2010, s. 714). Norge har de siste tiårene sett en deregulering og reorganisering av offentlig sektor i tråd med Ny Offentlig Forvaltning (New Public Management) og nyliberal ideologi. Denne ideologien reflekteres også i vektleggingen av markedets effektivitet ved produksjon av urbant rom (Hanssen 2010, s. 714).

På det urbane området, og i kobling til prosesser ved urban utvikling, er problemene ved lokaldemokratiet synlige, på den ene siden, av det aggregerte representative demokratiets tilkortkommenhet til å møte sosiale krav i et pluralistisk samfunn og, på den annen side, av tvetydigheten ved inviterte medvirkningspraksiser som ofte reproducerer og til og med intensiverer selektiviteten i demokratiske prosedyrer knyttet til å definere utfall av avgjørelser (Gualini, Allegra & Mourato 2013, s. 12). Selv om planforslag i norske kommuner i siste rekke skal stemmes over av de representative politikerne, viser undersøkelser at planforslag har stor grad av stivhengighet og at det skal mer til for å endre en plan lengre ut i prosessen (Hanssen 2010). Selv om medvirkning som ideal styrkes i Plan og Bygningsloven 2008 ved at medvirkning inkluderes i planens formålsparagrafer, samt et krav til planprogram, en plan for

planen, hvilket innebærer utvidede medvirkningsmuligheter i oppstartsfasen, «har ikke lovens minimumskrav til medvirkning, kunngjøring av oppstart og offentlig ettersyn/høring endret seg vesentlig» (Hanssen 2013, s. 18). En mangel på arenaer for tidlig medvirkning fra lokalsamfunnet er fortsatt en av de største demokratiske utfordringene med dagens planleggingspraksis (Hanssen 2013, s. 20). Man ser man at offentlige planleggere og utviklere har langt større innflytelse over byutviklingen enn kommunens innbyggere, og det er stor grad av stivhengighet i planene. Innbyggernes innflytelse er begrenset til innspill på allerede langt fremskredne planer og det finnes ingen garanti for faktisk påvirkning (Hanssen 2010).

«Selv om innbyggerne har flere formelle medvirkningsmuligheter i det norske plansystemet – som også blir tatt i bruk – opplever mange lokalsamfunnsaktører at de blir marginalisert i viktige planprosesser. Dermed risikerer dagens byutvikling å miste verdifull lokalkunnskap om hva som oppleves som kvalitetskriterier for bokvalitet og bykvalitet, som representerer et viktig demokratisk korrektiv til markedskreftenes profittlogikk» (Hanssen 2013, s. 18).

Offentlige arenaer for medvirkning kan fungere styrkende på lokaldemokratiet eller de kan fungere undertrykkende ved å kamuflere konflikt og skape et inntrykk av konsensus der det ikke er tilfelle (Tahvilzadeh & Kings 2013). Cornwall (2004) skiller mellom medvirkning i «inviterte rom» og «populære rom». Inviterte rom kan være kortvarige og fylle en funksjon over en kortere tidsperiode eller de kan ha en mer varig karakter. Fellesnevneren er uansett at de som institusjon er en kontaktflate mellom offentlige organer og befolkningen (Cornwall 2004, s. 1-2), men private utviklere kan også skape arenaer for medvirkning i inviterte rom og fungerer dermed som en kontaktflate mellom private utviklere og befolkningen (Oslo Kommune 2018b). Populære rom er arenaer der folk kommer sammen av eget initiativ enten det er for å protestere mot offentlig politikk eller intervensjoner fra eksterne aktører, eller om det er for å skape egne velferdsgoder eller av solidaritet og gjensidig bistand. Populære rom kan være institusjonaliserte i form av foreninger og grupperinger, eller mer flyktige uttrykk for felles uenighet og følelser knyttet til en sak (Cornwall 2004, s. 2). Det er knyttet en høy forventning til arenaer for medvirkning (Cornwall 2004, Oslo Kommune 2018b), men grunnlaget for en rettfærdig medvirkning og ytring mangler ofte i disse arenaene (Cornwall 2004, Carr 2012, Tahvilzadeh & Kings 2013).

«How to involve those who lack presence or voice in conventional political arenas, the resources to engage, and a feeling of belonging, of mattering, of being able to contribute or of having anything to gain, continues to present an enduring challenge.

The arenas with which we're concerned may appear as innovations, but are often fashioned out of existing forms through a process of institutional bricolage, using whatever is at hand and re-inscribing existing relationships, hierarchies and rules of the game» (Cornwall 2004, s. 2).

Inviterte rom for medvirkning kan fungere som arenaer for artikulering av ønsker og uenighet som har kommet til uttrykk gjennom populære rom, eller de kan bli undertrykkende rom hvor innbyggerne kan bli koopterte og protester nøytraliserte (Tahvilzadeh & Kings 2013, s. 96). Situasjoner hvor konflikter oppstår kan fungere som en test på hvor godt de inviterte rommene for medvirkning fungerer (Tahvilzadeh & Kings 2013). I den marginaliserte og stigmatiserte forstaden Alby i Stockholm har det av det offentlige vært opprettet omfattende og varige strukturer og prosesser for invitert medvirkning til utviklingen av forstaden. Konflikt oppsto imidlertid rundt kommunens (Botkyrka) initiativ til å selge ut 1300 kommunale boenheter, et tema som aldri ble tatt opp i de inviterte rommene for medvirkning selv om planen var kjent for kommunen gjennom flere år. Salgsprosessen initiert av kommunen ble opponert mot av tusenvis av innbyggere og ble en sak mellom politikere og planleggere på den ene siden, og en protestkampanje ledet av hovedsakelig unge beboere på den annen side. I det offentlige ordskifte ble aktivistene demonisert som pøbler og en sikkerhetstrussel, og politikerne refererte til aktivistene som voldsutøvere. De inviterte rommene for medvirkning viste seg å være tannløse arenaer for dialog og ute av stand til å håndtere reell konflikt. De institusjonaliserte og hovedsakelig konsulterende arenaene ble oppfattet som trivielle av aktivistene og ble bevisst unngått av kommunestyret (Tahvilzadeh & Kings 2013).

En av de angivelige koblingene mellom urbant medborgerskap og styring av byen er gjennom folkelig involvering i byplanleggingen (Leffers 2015). En politisering av den romlige dimensjonen ved byplanlegging kan oppnås gjennom en rekonstruering av byen som et terreng for romlig informert politikk og romlig rettferdighet (Dikec 2002, Gualini, Allegra & Mourato 2013), hvor medborgere har mulighet til å bidra til å bygge egne fellesrom og til å skape mer levelige steder (Gualini, Allegra & Mourato 2013, s. 17). David Harvey (2003) tolker Lefebvres (1996) teori om "retten til byen" som en rett til produksjon av urbant rom; «The right to the city is not merely a right of access to what already exists, but a right to change it after our heart's desire.» (Harvey 2003, s. 939).

En demokratisk stat hevder å representere hele samfunnet og å handle på dets vegne. Staten kan ikke lenger, uvilkårlig, kun fungere som et instrument for å beskytte en dominerende

klasse (Grugel 2002, s. 92). Den grunnleggende idéen ved demokratiet er populær kontroll over politisk styring og bestemmelse (Grugel 2002, Millstein 2008, s. 54). Et bredt politisk fokus på lokal politikk og offentlig organisering har ført til en økt satsing på demokratisk deltakelse (Mohan & Stokke 2000), hvor en styrking av demokratiet er ment å foregå på det lokale plan, fordi det er på dette nivået at reell deltakelse og deliberasjon kan foregå (Millstein 2008, s. 56), at en reell kontaktflate mellom sosial mobilisering og politiske prosesser kan oppstå. Det advares imidlertid mot en apolitisk romantisering av den lokale skalaen hvor sosio-økonomiske ulikheter, maktforskjeller og konflikter underspilles, og slik fremstiller en depolitisert versjon av demokratisk deltakelse (Mohan & Stokke 2000, Millstein 2003). En fungerende prosess for direkte demokratisk deltakelse må være bevisst sin empiriske og lokale kontekst (Fung 2006) og evne å håndtere konflikt (Tahvilzadeh & Kings 2013).

Fung (2006 s. 66) beskriver en tredimensjonal forståelse av direkte folkelig deltakelse bestående av først – hvem deltar? Noen medvirkningsprosesser er åpne for alle som ønsker å delta, mens andre kun inviterer elite partsholdere, eksempelvis representanter for interesseorganisasjoner. Den andre dimensjonen spesifiserer hvordan deltakerne utveksler informasjon og tar avgjørelser. I mange offentlige møter vil deltakerne kun motta informasjon, annonseringer og forklaring av politiske bestemmelser. En mindre andel av arenaene vil være deliberative på en måte hvor medborgerne tar posisjoner, utveksler meninger, og noen ganger endrer mening gjennom diskusjonene. Den tredje dimensjonen beskriver koblingen mellom diskusjonene og politiske beslutninger eller offentlig handling. Disse tre dimensjonene utgjør, ifølge Fung (2006) et rom hvor hver enkelt mekanisme ved offentlig beslutningstagning kan lokaliseres. Selv om Fung (2006) benytter seg av ovennevnte tre dimensjoner for å belyse mekanismer ved offentlig beslutningstagning eller handling, er begrepene såpass åpne at de kan benyttes til å belyse mekanismer ved beslutningstagning også av mindre offentlig karakter. Analysen omhandlende medvirkning og konflikt vil således ta i bruk tredelingen for å undersøke aspekter ved kommunikasjon, beslutningstagning og handling knyttet til de omtalte boligprosjektene, både i prosesser av invitert og populær karakter.

4 Metodologi og metode

4.1 Situert kunnskap og posisjonalt

All kunnskap er kondenserte noder i en dynamisk og ujevn maktgeometri (Haraway 1988). Feministiske geografer har insistert på at kunnskapsproduksjon er prosesser og resultater av delvise perspektiver; at produksjon av kunnskap nødvendigvis foretas fra et standpunkt i den grad forskeren ikke kan komme utenom sitt eget subjekt og egne erfaringer (Haraway 1988, Harding 1992, McDowell 1993a, McDowell 1993b). Et objektivt perspektiv, *a gaze from nowhere*, er slik ikke bare umulig, men kamuflerer både et bestemt og sosialt situert standpunkt, og en bestemt maktposisjon (Haraway 1988, Harding 1992). Sosialt situerte påstander om kunnskap skiller seg dermed ikke fra annen kunnskap, ved at all kunnskapsproduksjon er preget av miljøene som produserer dem (Harding 1992, s. 445).

Refleksivitet fremmes som en strategi for å situere kunnskap; som et middel for å unngå en falsk nøytralitet og universalitet (Rose 1997, s. 306). Å være refleksiv innebærer å analysere ens egen situasjon som om det var noe en studerte. Hva skjer? Hvilke sosiale relasjoner handler man gjennom? Og påvirker de dataene? (Dowling 2010, s. 31). Dette er imidlertid lettere sagt enn gjort, og en fullstendig og transparent refleksivitet kan være en god målsetning, men tilnærmet umulig å oppnå i praksis (Rose 1997).

“We cannot know everything, nor can we survey power as if we can fully understand, control or redistribute it. What we may be able to do is something rather more modest but, perhaps, rather more radical: to inscribe into our research practices some absences and fallibilities while recognizing that the significance of this does not rest entirely in our own hands” (Rose 1997, s. 319).

En kritisk tilnærming, og refleksivitet, til ens egen posisjon i relasjon til subjektene og feltet man studerer, er uansett en fruktbar metode for å bevisstgjøres hvordan dette kan påvirke kunnskapsproduksjonen og eventuelt resultatene av studiene. Jeg har forsøkt gjennom min omgang med både innsamling og analyse av data, å være bevisst min egen posisjonalt og hvordan den kan tenkes å påvirke kunnskapsproduksjonen. Samtidig er det viktig, som Rose (1997) påpeker over, å oversette denne tilnærmingen til en synliggjøring av mangler og feilbarlighet ved studiene.

Min posisjonaltet har i denne studien vært preget av en svært nær relasjon til feltet, og flere av de subjektene som har bidratt til kunnskapsproduksjonen kan karakteriseres som nære relasjoner. Dette har helt klart hatt en påvirkning på mitt arbeid på ulike måter. Jeg har fått en umiddelbar tilgang til informasjon og prosesser som, ved en annen posisjonaltet, ville være langt vanskeligere, om ikke utilgjengelig. På den annen side er jeg nødvendigvis preget av min egen posisjon blant annet gjennom en sterk solidaritet med respondentenes og boligprosjektene kamp for en sosial og mer miljøvennlig bolig- og byutvikling.

Hva angår mitt arbeid med Vestbredden, har jeg ikke kun vært preget av solidaritet, men også av flere nære relasjoner. Her, men også i sammenheng med de andre to byøkologiske boligprosjektene, har tillit vært en sentral faktor. En tillit til at jeg ikke vil komme til å publisere et resultat som for alvor svekker den kampen de kjemper, hvilket aldri har vært uttalt, men som jeg har regnet som en implisitt del av den tillitsrelasjonen. Dette har imidlertid ikke blitt en utfordring jeg har måttet ta stilling til i analysen og presentasjon av studiens resultater, men det kan tenkes å ha påvirket datainnsamlingen ved at jeg har fokusert på å få tilgang til data som ikke svekker boligprosjektene sosiale kamp. Denne tillitsrelasjonen har gitt seg konkrete utslag i, blant annet, at alle intervjusubjektene har fått tilbud om sitatsjekk før trykk. Da intervjuene i stor grad har vært preget av tillit har subjektene delt informasjon som i visse tilfeller har vært mer rettet mot meg som privatperson, og ikke forsker. Det har derfor vært viktig at respondentene har fått mulighet til å fjerne potensielt sensitiv informasjon i etterkant. Dette har ført til at noen sitater har endret karakter i prosessen, selv om innholdet er det samme. Avgjørelsen om sitatsjekk speiler NESH (2016, pkt. B, 5) regel om at forskeren skal arbeide med en grunnleggende respekt for menneskeverdet, ved at enkeltindividers interesser og integritet «ikke kan settes til side i forskningen for å oppnå økt innsikt eller for å gagne samfunnet på andre måter». En annen konkret effekt av min posisjonaltet har vært at jeg har vært åpen om studiens innhold og oppbygning, og i visse tilfeller diskutert dette med respondentene, selvfølgelig med unntak av andre respondenters bidrag. Dette både fordi en «hemmeligholdelse» ville vært sosialt sett upassende tatt i betraktning min posisjonaltet, men også for å understreke at det eksisterende tillitsforholdet går begge veier og slik bidra til en fri flyt av informasjon.

Jeg har tross min solidaritet med de byøkologiske boligprosjektene kamp, arbeidet for å belyse både styrker og svakheter ved prosjektene, og deres potensiale for bredere sosial transformasjon i retning av en mer sosial og miljømessig bærekraftig byutvikling. Jeg har vært opptatt av å ikke presentere et «glansbilde», men en reell og situert versjon av kunnskapen som

finnes i denne sosiale bevegelsen. Fremstillingen er slik å regne som «sann, men ikke objektiv» (Bitsch 2017, s. 22).

4.2 Kvalitativ metode og forskningsopplegg

I bred forstand er kvalitativ forskning opptatt av å belyse menneskelige miljøer og menneskelige erfaringer innenfor et variert spekter av konseptuelle rammer og temaer (Winchester & Rofe 2010, s. 5). Innenfor samfunnsforskningen framstår kvalitativ og kvantitativ forskning som to distinkte måter med tanke på hvordan man kan samle inn eller generere informasjon om samfunnet (Tjora 2018, s. 12). Forskjellige forskningsspørsmål og problemstillinger peker i retning av ulike metodiske tilnærminger (Tjora 2018, s. 12). De to fundamentale spørsmålene kvalitative forskere tar for seg er forbundet med enten sosiale strukturer eller med individuelle erfaringer (Winchester & Rofe 2010, s. 5). Førstnevnte undersøker hva det er ved strukturene som produserer de effektene som undersøkes, mens sistnevntes hovedmål som regel er å gi tause stemmer en arena i kunnskapsproduksjonen (Winchester & Rofe 2010, s. 6-7). Denne dualismen kan være vanskelig å skille fra hverandre i praksis, men er viktig for studiens forklaringspotensial (Winchester & Rofe 2010, s. 5). Denne oppgavens forskningsspørsmål, *Hvordan kan de alternative boligprosjektene bidra til en systemisk og sosial transformasjon i retning av en mer bærekraftig og demokratisk byutvikling? Og hvilke utfordringer er fremtredende?*, er i hovedsak forbundet med sosiale strukturer. For å komme frem til en besvarelse av spørsmålene har det imidlertid vært nødvendig å ta turen innom, og igjennom, respondentenes opplevelser og erfaringer knyttet til tema for problemstillingen, som også speiler respondentenes og den sosiale bevegelsens (feltets) sentrale kamp.

Forskningsopplegg som kombinerer en deskriptiv og en normativ argumentasjon og analyse kan kalles konstruktive (Kalleberg m. fl. 2005). Også i konstruktive forskningsopplegg er spørsmålene en sentral del av studien, og innebærer spørsmål om hva et sett aktører kan og bør gjøre for å bedre sin situasjon (Kalleberg m. fl. 2005, s. 98), og speiler slik forskningsspørsmålene over. En konklusjon av konstruktive studier innebærer å argumentere for at «de beskrevne alternativer faktisk både er realistiske og ønskverdige, og at det er mulig å omstille seg til den situasjonen man ønsker å komme i» (Kalleberg m. fl. 2005, s. 98).

4.2.1 Casestudiet

Forskning som baserer seg på casestudier innebærer å studere ett enkelt tilfelle, eller et lite antall tilfeller, av et fenomen med formål å fordype seg i nyanser av fenomenet og den kontekstuelle påvirkningen på, og forklaringer av fenomenet (Baxter 2010, s. 81). «Casestudier benyttes ofte fordi fenomenene som skal studeres er for komplekse og/eller kontekstavhengige til at de kan studeres på noen annen måte» (Fangen 2010, s. 187). Slike fenomener krever en mer holistisk tilnærming, med fokus på en helhetlig situasjon (Fangen 2010). En viktig styrke ved casestudiet er evnen til å foreta en undersøkelse av et fenomen i sin kontekst, mens den kanskje største utfordringen vil være å løfte undersøkelsen fra en beskrivende til en forklarende ramme (Rowley 2002). Casets kontekst er viktig da konteksten svært ofte har en betydelig påvirkning på fenomenet for undersøkelsen (Baxter 2010, s. 85).

Fenomenet/caset som undersøkes i denne studien er alternative boligprosjekter i Oslo, hvor hovedvekten, tre av fire tilfeller, har vært på byøkologiske boligprosjekter grunnlagt via husokkupasjon. Det siste tilfellet er, som nevnt, et USBL borettslag med en alternativ medvirkningshistorie og utstrakt bruk av fellesarealer. «I en del casestudier definerer og avgrensner en et ikke-tilfelle eller en ikke-hendelse som de casene en skal studere kan sammenlignes med» (Fangen 2010, s. 188). På grunn av det ene tilfellets særskilte annerledeshet, har analysen på visse områder fått et komparativt preg, hvilket har vært verdifullt for studiens forklaringspotensial. Jeg har lagt stor vekt på å få frem fenomenet i sin kontekst: boligmarkedet i Oslo og Norge, samt den øvrige sosiale, miljømessige og politiske konteksten; den relevante del av samfunnet som boligprosjektene befinner seg i, og i stor grad, i alle fall i tre tilfeller, er en reaksjon på, og/eller i opposisjon til.

4.2.2 Datainnsamling og valg av respondenter

Casestudier benytter seg vanligvis av et variert utvalg av data fra ulike kilder, hvor hver kilde har sine styrker og svakheter (Rowley 2002). Triangulering bruker data fra ulike kilder for å underbygge det samme fakta eller funn (Rowley 2002, s. 23). Jeg har i studiens datainnsamling benyttet meg av flere ulike kilder med formål om en helhetlig tilnærming til fenomenet, hvorav hovedvekten har vært på kvalitative intervjuer, dog ulike former for intervjuer: en-til-en dybdeintervjuer, ett fokusgruppeintervju, og ett go-along intervju på omvisning i ett boligprosjekt. I tillegg har jeg benyttet meg av deltagende aksjonsforskning, hvor jeg har deltatt på ulike medvirkningsarenaer, samt andre formelle og uformelle prosesser knyttet til ett av

boligprosjektene. Jeg vil komme nærmere inn på alle ovennevnte metoder under. Jeg har og tatt i bruk filmopptak fra en medvirkningsprosess (Beauvior 2018), der jeg for øvrig også deltok, en rapport (Prosser m. fl. 2017), samt relevante intervjuer i avisartikler, i tillegg til å ha deltatt på, og overvært, relevante verksteder, debatter og foredrag. Disse foreliggende kildene, samt verkstedene, debattene og foredragene, har kun hatt en utfyllende rolle og/eller knytter seg ikke til en spesifikk metode. Jeg vil derfor ikke beskrive dem nærmere enn det som kommer til syne gjennom analysen.

Casestudier er intensive mer enn ekstensive, hvilket innebærer å gå i dybden av et fenomen fremfor å gå i bredden (Baxter 2010). Dette har implikasjoner for valg av respondenter (Baxter 2010), og et relevant utvalg av sentrale aktører basert på deres tilknytning til, og/eller rolle i, den sosiale bevegelsen (fenomenet) har vært tilnærmingen til utvalget. Dette kalles ofte kriterieseleksjon (Bradshaw & Stratford 2010, s. 75). Da jeg i utgangspunktet hadde svært god oversikt over feltet, har jeg vært klar over hvilke personer, og hvilke prosjekter som kan regnes som sentrale aktører. Valg av respondenter og boligprosjekter er sånn sett gjort på bakgrunn av forhåndskunnskap om feltet, med unntak av Friis gate 6, som er et resultat av snøballseleksjon (Bradshaw & Stratford 2010, s. 75). Jeg hadde imidlertid planlagt at alle intervjuene med boligprosjektene skulle være fokusgruppeintervjuer, mens de øvrige sentrale aktører med tilknytning til feltet, skulle intervjues gjennom en-til-en dybdeintervju. Dette lot seg, av praktiske årsaker ikke gjennomføre, så jeg inntok en pragmatisk holdning til datainnsamlingen hvor jeg samlet inn alt av relevant data på måter som lot seg gjennomføre. Da fenomenet er svært dynamisk har det vært nødvendig å være reflekssiv med tanke på metode for datainnsamling. Eksempelvis var Vestbredden gjennom en særdeles dynamisk periode i tiden under datainnsamlingen som, i sammenheng med det og min posisjonalitet beskrevet over, åpnet opp for muligheten til deltagende aksjonsforskning i boligprosjektet, hvilket har bidratt til å belyse sentrale deler av caset.

4.3 Etske prinsipper

Alle forskningsmetoder innebærer nødvendigvis etiske refleksjoner (Dowling 2010). Forskningsetiske spørsmål kan deles inn etter ulike enheter og retningslinjer med grunnlag i NESH (2016) sin utarbeidelse, hvor punkt B), hensyn til personer, og punkt C), hensyn til grupper og institusjoner, er de sentrale etiske områdene relevant for denne studien. Jeg vil starte

med punkt B omhandlende informert samtykke og konfidensialitet, og avslutte med punkt C. Studien er for øvrig meldt til Norsk senter for forskningsdata (NSD).

4.3.1 Informert samtykke og konfidensialitet

«Forskeren skal gi forskningsdeltakerne tilstrekkelig informasjon om forskningsfeltet, forskningens formål, hvem som har finansiert prosjektet, hvem som får tilgang til informasjonen, hvordan resultatene er tenkt brukt, og om følgene av å delta i forskningsprosjektet» (NESH 2016, pkt. B, 7). Når forskningen omhandler personopplysninger, må forskeren både informere og innhente samtykke fra dem som deltar i forskningen eller er gjenstand for forskning. Samtykket må være fritt, informert og uttrykkelig (NESH 2016, pkt. B, 8).

I studiens dybdeintervjuer av personer som først og fremst ble intervjuet for deres tilknytning til feltet på bakgrunn av deres profesjonelle rolle, var det ønskelig å knytte navn og profesjon til det empiriske materialet og sitatene. Dette både fordi deres profesjon var relevant for kunnskapen de presenterte, samt ønsket om å kreditere respondentene for deres bidrag til kunnskapsutviklingen. Jeg innhentet derfor skriftlig informert samtykke. Da jeg tok kontakt angående forespørsel om intervju sendte jeg med et informasjonsskriv som forklarte studiens formål, samt informasjon om deltakelse, oppbevaring av personopplysninger, mulighet for sitatsjekk og opplysning om at et eventuelt samtykke kunne trekkes tilbake når som helst (vedlegg 1). Informasjonsskrivet inneholdt også et skriftlig samtykkeskjema (vedlegg 1). Respondentene har og fått mulighet til å påvirke hvordan de ønsker å presenteres i studien innledningsvis.

I studiens intervjuer av beboere, dybdeintervju, fokusgruppeintervju og *go along*, har samtykke vært innhentet muntlig da beboerne ikke knyttes til studien gjennom sin person. Alle beboerne fikk imidlertid tilsendt et informasjonsskriv (vedlegg 2) ved forespørsel om deltakelse slik at samtykke også her har vært informert. Skrivet har vært sendt ut både på engelsk og norsk, men kun det norske legges ved her. Informasjonsskrivet omhandler samme temaer som nevnt over, med den forskjell at respondentene bes om å knyttes til studien ved betegnelsen «beboer og navn på prosjekt». Da navn på prosjekt kan knyttes til beboernes adresse, har det vært viktig at beboerne har fått spørsmål i etterkant, i sammenheng med sitatsjekk, om hvorvidt det fortsatt er greit å knytte sitatene til navn på prosjekt. Beboerne har i denne sammenheng også fått påvirke hvordan de ønsker å presenteres. Da kunnskapen produsert av beboerne er minst like sentral som fra respondentene intervjuet på bakgrunn av sin profesjonelle rolle, var det viktig å

tilby kreditering til de som måtte ønske det. Ingen har imidlertid benyttet seg av det tilbudet, og en videre vurdering av konfidensialitet på bakgrunn av dette ble dermed ikke nødvendig.

Under den deltagende aksjonsforskningen har det ikke vært like enkelt å forholde seg til prinsippet om informert samtykke, hvilket jeg vil komme nærmere inn på under.

4.3.2 Hensyn til utsatte grupper

NESH (2016, pkt. C, 21) påpeker at forskeren «gjennom hele forskningsprosessen [har] et spesielt ansvar for ta hensyn til utsatte gruppers interesser», og at «[f]orskere som samler informasjon om personers og gruppers egenskaper og atferd, bør være forsiktige med å operere med inndelinger eller betegnelser som gir grunnlag for urimelig generalisering, og som i praksis medfører stigmatisering av bestemte samfunnsgrupper». Hvorvidt den sosiale bevegelsen med grunnlag i de byøkologiske boligprosjektene kan karakteriseres som utsatt blir et definisjonsspørsmål. Det er elementer som peker både for og imot. Individene i gruppen har ingen særskilte utfordringer med å gi et informert samtykke til forskningen (NESH 2014), snarere er de svært kompetente, og i mange tilfeller, trente i å omtale sin boligsosiale praksis i ulike sammenhenger, politisk og sosialt. På den annen side er gruppen, i deres kamp for en mer sosial og miljøvennlig boligpolitikk, relativt marginalisert og omtales gjerne i mediasammenhenger, i den grad boligprosjektene er grunnlagt ved husokkupasjon, som et ordensproblem som blir håndtert av store politistyrker (NRK 2016, TV2 udatert, Keshvari udatert). Fremstillingen er dog ikke entydig og man kan i visse tilfeller ane en endring mot en mer sammensatt omtale (Nettavisen 2015, Berghei 2016, Dagens Næringsliv 2019).

Som nevnt over bør man som forsker uansett unngå urimelig generalisering som i praksis medfører stigmatisering av bestemte samfunnsgrupper (NESH 2016, pkt. C, 21), og man bør unngå å utsette både seg selv og respondentene for vesentlig ulempe eller skade (Dowling 2010).

Da min kjennskap til, og respekt for, respondentene og feltet har vært grunnleggende har ikke dette vært en problemstilling det har vært vanskelig å gjennomføre. Jeg har som nevnt over, gitt respondentene stor frihet til å komme med innspill til bruken av sitater, selv om jeg argumenterte sterkt for å beholde den opprinnelige formen på språket i sitatene, da det også forteller en viktig kontekstuell historie. Til å starte med var dette utfordrende for ganske mange respondenter, men gjennom arbeidet med sitatene kom vi frem til en enighet om formen og uttrykket. Jeg har forsøkt å være bevisst, i min fremstilling av analysen og dens resultater, å ta hensyn til den sosiale bevegelsen som kunnskapsproduksjonen baserer seg på, men også

samfunnsoppdraget knyttet til en bredere samfunns- og byutvikling, samt det akademiske feltet studien skriver seg inn i. Jeg vil komme nærmere inn på dette under avsnittet om validitet, reliabilitet og overførbarhet.

4.4 Kvalitative intervjuer

Kvalitative forskningsintervjuer er en god metode for å få tilgang til informasjon om hendelser, meninger og opplevelser (Weiss 1994). Denne studiens fokus har vært på både sosiale og politiske prosesser knyttet til boligprosjektene, og respondentenes opplevelser av disse prosessene. Ved å intervjuere flere respondenter fra et case kan man begynne å trekke ut konfliktlinjer, kontroverser og konsensus, og man bør etterstrebe en diversitet av oppfatninger (Dunn 2010). Jeg har intervjuet respondenter fra tre ulike byøkologiske boligprosjekter, to prosjekter gjennom en-til-en dybdeintervju med en respondent fra hvert prosjekt og ett fokusgruppeintervju. I tillegg har jeg utført en-til-en dybdeintervju med tre respondenter knyttet til boligprosjektene på ulike måter via sin profesjonelle rolle. Sammensetningen er gjort med formål om et bredere perspektiv, både helt fra innsiden, i kjernen av boligprosjektene, og mer fra utsiden. I det fjerde tilfellet, som ikke er definert som et byøkologisk boligprosjekt, gjennomførte jeg et go along intervju på omvisning i huset. Selv om dette prosjektet deler en del fellestrekk ved de øvrige boligprosjektene, har det som nevnt noen særskilte annerledesheter som har gitt tilfellet en viss komparativ funksjon.

4.4.1 Dybdeintervjuer

Det er tre hovedformer for dybdeintervjuer: strukturerte, semistrukturerte, og ustrukturerte, hvor formene befinner seg i et kontinuum fra henholdsvis en forhåndsbestemt og standardisert liste med spørsmål, til en form hvor respondenten setter standarden for intervjuet gjennom å fritt fortelle sin historie (Dunn 2010). I midten av disse finnes det semistrukturerte intervjuet, hvilket er den formen for intervju som er benyttet i denne studiens dybdeintervjuer. Det semistrukturerte intervjuet har en viss grad av forhåndsbestemthet, men er fleksibel i måten temaene besvares av respondenten (Dunn 2010). En klar fordel med denne formen for intervju er at det er rom for å stille oppfølgingsspørsmål i tilfeller der noe trenger oppklaring eller er spesielt interessant og bør utdypes nærmere. Dette har jeg benyttet i stor grad i mine intervjuer, noe som har bidratt til at temaer jeg på forhånd ikke hadde med i min intervjuguide (vedlegg 3) har fått innpass og blitt en del av det empiriske materialet. Slik har intervjuene hatt en klar

tematisk ramme, men nok fleksibilitet til at respondentene har kunnet bidra med ny innsikt jeg ikke hadde forutsett eller forberedt. Dette har resultert i at intervjuguiden har endret seg noe underveis i prosessen, men da kun med håndskrevne notater i tillegg til den opprinnelige som er lagt ved her.

Jeg startet forberedelsen til intervjuguiden med å utarbeide et tematisk rammeverk (Weiss 1994) som etter hvert utgjorde intervjuguiden. Intervjuguiden er mer en samling med konkrete temaer som intervjuet skulle dekke, enn det er utarbeidede spørsmål. Denne formen fungerte godt da jeg hadde klare punkter å forholde meg til, men rom til å legge frem spørsmålene tilpasset respondentene og deres ulike rolle tilknyttet temaene.

Da jeg, som nevnt, hadde svært god oversikt over feltet har utvalget av respondenter vært gjort på bakgrunn av forhåndskunnskap om sentrale aktører og prosjekter tilknyttet feltet og tematikken. Hver av respondentene er slik valgt for deres unike bidrag til tema og kunnskapsutviklingen (Weiss 1994). De respondentene som ble intervjuet i kraft av sin profesjonelle rolle sendte jeg umiddelbart en e-post hvor jeg presenterte studien kort, forespurte om intervju, og la ved informasjonsskriv. Alle, med unntak av en, sa seg villig til å intervjues. Det at de aller fleste respondentene godt visste hvem jeg var har nok innvirket på den gode svarprosenten. Respondentene fikk så velge et tidspunkt og sted som passet for dem.

To av dybdeintervjuene, med beboere i to ulike boligprosjekter, hadde jeg opprinnelig planlagt å gjennomføre som fokusgruppeintervju og forespurte først om dette. Da det av praktiske årsaker ikke lot seg gjennomføre for de to boligprosjektene, kom vi etter hvert til en enighet om å gjøre intervjuene som en-til-en dybdeintervju med en respondent fra hvert av de to prosjektene. Den ene forespørselen ble sendt direkte på e-post til en bekjent beboer i det ene prosjektet, i det andre prosjektet kom jeg først med en muntlig forespørsel til en beboer hvor jeg avtalte å sende en e-post til denne, som igjen sendte forespørselen videre til de andre beboerne, hvor det til slutt endte med et dybdeintervju med en annen beboer som jeg ikke kjente personlig fra før. Beboerne fikk også velge tidspunkt og sted som passet for dem. Valget om å la respondentene velge tidspunkt og sted fritt var hovedsakelig av respekt for respondentenes tid og timeplan, for å gjøre det så enkelt som mulig for dem å stille. Intervjuene ble slik gjennomført på ulike steder; cafeer i nærheten av respondentenes arbeidsplass, på respondentenes arbeidsplass og hjemme hos en respondent i ett boligprosjekt. Lengden på dybdeintervjuene varierte fra 45 min til over to timer, og det ble tatt lydopptak av alle intervjuene slik at jeg kunne konsentrere meg om samtalen og relevante oppfølgingsspørsmål, heller enn å ta notater.

Det er ikke vanlig eller ønskelig å betale respondentene for intervjuet (Weiss 1994), men jeg ønsket å yte en viss gjengjeldelse for den tiden de satt av så jeg tilbød eller tok med kaffe og noe enkelt å spise til intervjuene. Ett av intervjuene oppfattet jeg at bar preg av å være en tjeneste gjort for å hjelpe meg, mens det i de andre, selv om de kanskje også hadde et element av dette, latet til å ha større personlig interesse av å stille til intervju da formålet med studien ble oppfattet som viktig og relevant for dem. Min posisjonaltet i intervjusituasjonen varierte mellom hvert av intervjuene, og jeg kunne trekke på ulike innsikter og erfaringer, både akademisk og personlig, for å etablere en god samtale. Relasjonen mellom intervjuer og respondent er ofte kritisk med tanke på innsamling av meninger og innsikter (Dunn 2010, s. 113). Da jeg i alle dybdeintervjuene hadde kjennskap til respondentene, og omvendt, dog i ulik grad, ble de gjerne innledet med en kort uformell prat før vi satte i gang med intervjuet. Relasjonen under alle intervjuene var vennlige og preget at respondentene ønsket å bidra til kunnskapsproduksjonen. Da jeg var gravid i åttende og niende måned under tidspunktet for intervjuene, bidro nok også dette til å ta brodden av intervjusituasjonen. Det er begrenset hvor truende en høygravid student kan oppfattes.

Intervjuene ble utført med utgangspunkt i intervjuguiden, men skled av og til over i uformelle samtaler hvor jeg bevisst måtte gå tilbake til intervjuguiden for å igjen strukturere intervjuet tematisk. Det at relasjonen var såpass avslappet har nok bidratt til at respondentene følte de kunne snakke relativt fritt. Temaene for intervjuene var i utgangspunktet ikke sensitive, men da svarene ofte omhandlet respondentenes personlige erfaringer og oppfatninger, var det tilfeller der informasjonen ble svært personlig, og også sensitiv. Som nevnt over, var det derfor viktig at respondentene fikk tilbud om å luke ut potensielt sensitiv informasjon gjennom sitatsjekk. Alt i alt har nok min nære posisjon til feltet bidratt til at dybdeintervjuene har fått et dypt og rikt meningsinnhold, selv om jeg visse tilfeller oppfattet at respondentene ønsket å gi meg svar som passet med studiens formål. Jeg har imidlertid vært dette bevisst og har i stor grad bedt om respondentenes personlige erfaringer, meninger og praksis; gjennom spesifikke eksempler mer enn generaliserte beskrivelser (Weiss 1994, s. 71). Selv om jeg i alle intervjuene forholdt meg til de samme teamene, og den samme intervjuguiden, ble det lagt ulik vekt på temaene ut fra respondentenes ulike kjernekompetanse. Tilpasningen skjedde på bakgrunn av min forhåndskunnskap om respondentene og deres rolle, men også på bakgrunn av informasjonen og interessen respondentene viste under intervjuene. Alle intervjuene ble avsluttet med spørsmål om respondentene hadde noe å tilføye, hvilket bidro både til at helt nye

ting ble brakt på bane og til utdypning av allerede nevnte temaer. Et slikt siste spørsmål fungerte dermed godt både som en formell avslutning av intervjuet og som kilde til informasjon.

4.4.2 Fokusgruppeintervju

Fokusgruppemetoden innebærer en liten gruppe mennesker, vanligvis mellom 6 og 10 personer, som diskuterer et tema eller emne definert av en forsker (Cameron 2010, s. 152). Det finnes ulike versjoner og typer av fokusgrupper, basert på graden av interaksjon mellom deltakerne og graden av deltakernes påvirkning på tematikken som diskuteres (Smithson 2000, Cameron 2010). Smithson (2002, s. 104) definerer fokusgruppen som en kontrollert gruppediskusjon, på grunnlag av at gruppens interaksjon generert gjennom diskusjonen er av interesse for denne formen for metodologi. Dette innebærer at ikke bare det respondentene informerer om er av interesse, men også hvordan interaksjonen mellom deltakerne arter seg. Fokusgruppen har imidlertid noen utfordringer, blant annet kan det være et problem at en person, eller en dominant mening, får dominere på bekostning av et meningsmangfold. Det kan også være en tendens i fokusgrupper at gruppens dynamikk bidrar til å reprodusere et normativt ideal, fremfor å vise kontroversielle perspektiver (Smithson 2000).

Da antallet fokusgrupper i denne studien ble redusert fra de planlagte tre, til kun en internt i ett boligprosjekt, reflekteres fokusgruppe som metode i svært liten grad i analysen av det empiriske materialet. Fokusgruppeintervjuet varte rundt en og en halv time og det ble tatt lydopptak. Dersom metoden skulle gitt gode resultater utover det respondentene ytret seg om, en analysing også av interaksjonen mellom deltakerne, ville det vært nødvendig med flere fokusgrupper, og en annen sammensetning av gruppene. Det ville for eksempel vært interessant å både ha fokusgrupper internt i boligprosjektene, i tillegg til blandede grupper på tvers av prosjektene. Da ville man kunne ha sammenlignet hvordan diskusjonen rundt temaene artet seg i de ulike gruppene.

I sammenligning med de individuelle dybdeintervjuene later det til at graden av dybde, personlig informasjon og kontroversielle perspektiver som ble delt, var større ved dybdeintervjuene. Det var også langt enklere å moderere de individuelle intervjuene, enn fokusgruppen, hvilket gjorde at fokusgruppen i større grad beveget seg utenfor intervjuguiden og var vanskeligere å få «på rett kurs» igjen. Dette har helt klart å gjøre med min uerfarenhet med fokusgruppe som metode, men også min posisjonaltet til boligprosjektet, Vestbredden, gjorde det ekstra vanskelig å opptre som en tydelig moderator. Da min posisjonaltet var preget av å være veldig nært knyttet til selve prosjektet, og også flere av deltakerne, opplevde jeg det

som veldig vanskelig å skulle «styre» deltakerne og diskusjonen. Fokusgruppen produserte imidlertid flere gode diskusjoner, og presenterte et meningsmangfold på ulike områder hvor deltakerne uttrykte både enighet og uenighet med de andre i gruppen. Eksempelvis var det stor enighet om at kjerneverdiene ved å bo i boligprosjektet handlet om det sosiale fellesskapet, og hvordan boformen og de lave bokostnadene tilrettela for en alternativ sosial reproduksjon; å kunne leve i tråd med egne ønsker, interesser og behov, mens det var langt større uenighet i hvordan respondentene oppfattet majoritetssamfunnet. Denne uenigheten var dog ikke sentral for studiens tematikk og reflekteres dermed i liten grad i analysen.

4.4.3 Go along

Besøket og intervjuet av styrelederen i Friis gate utviklet seg spontant til å bli en versjon av *go along* intervju på omvisning i boligprosjektet. Det var egentlig planlagt et en-til-en dybdeintervju, men da respondenten ønsket å vise meg rundt i bygården anså jeg det som en god mulighet til å få informasjon knyttet mer direkte til stedets konkrete form og «mikro-geografier» (Bergeron m. fl. 2014), samtidig som det selvfølgelig ville vært særdeles uhøflig å takke nei til et slikt tilbud bare fordi jeg hadde forberedt noe annet. Denne fleksibiliteten viste seg å være svært nyttig da det empiriske materialet fra intervjuet ble en rik kilde til informasjon knyttet tett opp mot bygårdens oppbygning og historie. I tillegg fikk jeg et innblikk i naboskapet og fellesskapet i gården gjennom møter med andre beboere, hvorav en også sluttet seg til intervjuet og ble en kjernerespondent fra dette boligprosjektet.

Kusenbach (2003, s. 456) beskriver *go along* som en svært god metode for å innhente informasjon om nærmiljøets rolle og betydningen av sted i respondentenes hverdag; deres romlige praksis. Deltakerne opptrer gjerne som «turguiden» ved å lede gåturen, samtidig som de gir informasjon om sine vante omgivelser (Bergeron m. fl. 2014, s. 110). *Go along* intervjuet på omvisning i Friis gate ga rik informasjon om gårdens fellesarealer og hvordan disse er koblet opp mot det sosiale fellesskapet i borettslaget. Med utgangspunkt i de ulike rommene ble fellesarealenes sosiale funksjon forklart og utdypet, samt informasjon om medvirkningsprosessene knyttet både til den opprinnelige utviklingen av gården, og medvirkningen til oppussingen av gården som var i gang under tidspunktet for intervjuet.

4.5 Deltagende aksjonsforskning

Den kanskje mest vågale påstanden fra aksjonsforskere er at effektiv læring kommer gjennom en prosess der man forsøker å endre noe (Burns m. fl. 2012, s. 2). Deltagende aksjonsforskning vokser ideelt sett ut av en behovene til en spesifikk kontekst, forskningsspørsmål eller problem, samt relasjonen mellom forsker og forskningsdeltakere (Kindon 2010, s. 261). Da muligheten for denne studiens deltagende aksjonsforskning oppsto spontant på bakgrunn av konteksten boligprosjektet, Vestbredden, befant seg i, var rammene og behovene for den deltagende aksjonsforskningen i stor grad bestemt av dynamiske, kontekstuelle forhold. Min rolle var derfor i liten grad å angi hvilke behov som skulle dekkes (Kindon 2010), men å bidra til å dekke de behovene som situasjonen tilsa, og beboerne uttrykte at var presserende. Denne studiens deltagende aksjonsforskning skiller seg sånn sett fra mer organiserte former for aksjonsforskning der forskeren sammen med deltakerne diskuterer behov og rammer for forskningen, og sammen utarbeider et forskningsopplegg (Kindon 2010, s. 263).

Rammene for den deltagende aksjonsforskningen var grunnet i Vestbreddens kamp for å få fortsette å være en del av det byøkologiske kulturkvartalet, Hauskvartalet i Oslo, og beboernes kamp for å bli boende i bygården. Langvarige forhandlinger med kjøperen av kvartalet, Urbanium AS, hadde foreløpig ikke gitt noen konkret enighet. En rettstvist mellom partene som var satt i bero med bakgrunn i forhandlingene, ble igjen satt i gang, og en rettsak og en eventuell utkastelse nærmet seg med stormskritt. Vestbredden kalte derfor inn hjelp fra et bredt nettverk av støttespillere for å få bistand til å håndtere situasjonen.

Gjennom å bidra i en dynamisk prosess sammen med beboerne, og andre aktivister, fikk jeg mulighet til å ta del i, og lære av, den prøvingen, feilingen og gjennomføringen av praktiske løsninger knyttet til en svært krevende situasjon som krevde stor grad av spontanitet og kreativitet for å oppnå gode resultater. Da det for beboerne var en situasjon som i verste fall ville resultere i hjemløshet, var det viktig å veie studiens interesser opp mot dette, hvilket innebar blant annet at mine handlinger alltid måtte ta det med i betraktning. Selv om jeg er nært knyttet til boligprosjektet Vestbredden, og regner stedet også delvis som mitt, er det en helt annen situasjon å kunne dra trygt hjem i sin egen seng på slutten av dagen, enn å ikke vite om man har noe hjem i neste uke. Jeg var slik ikke rammet av den grunnleggende utryggheten beboerne befant seg i, hvilket har påvirkning på hvor stor grad av risiko man er villig til å ta for å oppnå et ønsket mål. Som forsker må man ikke bare vurdere maktreasjonene innenfor de systemene man forholder seg til, men også være bevisst ens egen posisjon i systemet, samt vurdere den potensielle innvirkningen av makten man besitter (Burns m. fl. 2012, s. 3).

Deltakerne fra Vestbredden og de fleste av deltakerne på verkstedene og møtene var klar over at jeg var student, og skrev en masteroppgave som omhandlet boligprosjektet. Det var imidlertid mange tilfeller der min rolle var uklar, og hvor jeg nok i stor grad var å regne som aktivist, mer enn en forsker eller student. Dette har implikasjoner for et informert samtykke fra de som deltok i prosessene, og kan oppfattes som problematisk. Det analytiske materialet som springer ut av den deltagende aksjonsforskningen har imidlertid ingen personkarakteristikker, og dreier seg i all hovedsak om den organisatoriske koblingen mellom boligprosjektet og bredere politiske og offentlige beslutninger og handlinger.

4.6 Analyseprosessen

«Kvalitativ analyse handler i korte trekk om å utvikle gode innsikter, refleksjoner, konsepter og teorier med utgangspunkt i empirisk materiale» (Tjora 2018, s. 7). Denne studien presenterer en temafokusert analyse, hvilket innebærer å dra lærdom fra hvilken som helst og alle respondenter, om spesifikke temaer, hendelser eller prosesser (Weiss 1994, s. 154). Det er fire distinkte analytiske prosesser involvert i å produsere en temafokusert analyse av intervjumateriale: koding, sortering, lokal integrering og inklusiv integrering (Weiss 1994, s. 154). «Analysen skal munne ut i kunnskap i en mer generisk form enn det empirien i seg selv representerer, og er et arbeid preget av både systematikk og kreativitet» (Tjora 2018, s. 7).

Selv om jeg har vært nært knyttet til feltet og mange av respondentene, har jeg gjennom analysen hatt en analytisk distanse, både til det empiriske materialet, og til min egen rolle og posisjonalitet. Jeg vil her først og fremst presentere analyseprosessen av det transkriberte intervjumaterialet, da dette klart har vært det mest omfattende arbeidet, og siden jeg allerede har beskrevet min posisjonalitet over. Jeg vil til slutt kort gå igjennom analysen av datamaterialet generert gjennom den deltagende aksjonsforskningen.

Ideen med koding er å koble respondentenes bidrag fra intervjuene til konsepter og kategorier som skal presenteres i den endelige rapporten (Weiss 1994). Jeg har kodet intervjumaterialet to ganger. Først med utgangspunkt i temaene fra intervjuguiden, hvor jeg også lot materialet «snakke» og bidra med koder underveis i prosessen, såkalte *in vivo* koder; deskriptive koder som hentes direkte fra intervjusubjektenes uttalelser (Cope 2010, s. 283). Den første runden med koding var i all hovedsak deskriptiv (Cope 2010), med formål å sortere intervjumaterialet i relevante kategorier (Weiss 1994). Dette resulterte i veldig mange kategorier som i neste runde viste seg å være i stor grad overlappende. Det er imidlertid viktig

å påpeke at analyseprosessen startet allerede her, og at koding i seg selv er en sentral del av analysen (Cope 2010, s. 285). Neste runde med koding innebar å transformere og utvikle de deskriptive kodene til en mer analytisk form, gjennom analytisk koding (Cope 2010). Her tok jeg utgangspunkt i det deskriptive materialet og undersøkte nærmere hva slags innsikter datamaterialet kunne gi, ut over det konkrete. Eksempelvis var «former for eierskap» en deskriptiv kode, som resulterte i en analytisk kode, «en følelse av eierskap».

Neste skritt i prosessen var å utvikle en lokal integrering av det kodede datamaterialet, hvilket innebærer å finne en måte å organisere og integrere observasjonene og forståelsen som skal inn rapportens ulike seksjoner (Weiss 1994, s. 158). Dette gjorde jeg gjennom å skrive ut et kondensert utdrag av de temaer og innsikter som datamaterialet nå presenterte. En teori som gir mening til materialet er å foretrekke framfor en deskriptiv summering av hovedlinjene: «miniteorier», hypoteser hvis mål er å gi mening til de ulike delene av materialet som tar for seg spesifikke temaer (Weiss 1994, s. 159). Et eksempel på en slik miniteori er at «en følelse av eierskap» er tilstrekkelig for å unngå en fremmedgjort bosituasjon, at det for dette formålet ikke er nødvendig å eie boligen juridisk og formelt gjennom systemet for privat eiendomsrett.

Mens lokal integrering gir mening til utdrag fra materialet og dets koding, skal inklusiv integrering knytte det ellers isolerte materialet sammen til en koherent historie. Dette gjøres gjennom å utvikle et rammeverk for rapporten som inkluderer alle de analysene forskeren vil rapportere, beveger seg logisk fra et område til et annet, og leder til en form for generell konklusjon (Weiss 1994, s. 160). Dette rammeverket utvikler seg ofte samtidig med at man skriver rapporten (Weiss 1994), og skrivingen er slik også en del av analysen (Mansvelt & Berg 2010). Et eksempel på en form for inklusiv integrering er koblingen av tema og kategori «selvbygging» med den analytiske koden «en følelse av eierskap», ved at ulike former for, og grader av, selvbygging bidra til en følelse av eierskap gjennom arbeidet som legges inn i boligen.

Det empiriske materialet har resultert i to ulike analysekapitler hvor analysen av det første, «alternativ sosial reproduksjon», har basert seg på koder fra intervjuguiden og in vivo koder fra datamaterialet, som igjen har blitt utviklet i analytisk retning, som beskrevet over. Det andre analysekapitlet, «medvirkning og konflikt», har i tillegg til prosessen beskrevet over, blitt analysert og produsert gjennom flere rene teoretiske begreper, slik som Fungs (2006) tre dimensjoner av beslutningstagning og handling, og Cornwalls (2004) begreper om inviterte og populære rom. Dette fremsto nødvendig da kapitlet om medvirkning og konflikt ikke kun baserte seg på transkriberte intervjuer, men også deltagende aksjonsforskning, samt deltakelse

ved andre verksteder, debatter og foredrag, og foreliggende filmopptak og intervjuer. Materialet trengte slik et samlende element for ikke å løpe i alle retninger. Datamaterialet fra den deltagende aksjonsforskningen har for øvrig vært samlet via fortløpende notater om innsikter opparbeidet gjennom deltakelsen. Analysen av kapitlet om medvirkning og konflikt har slik i større grad blitt til gjennom skriveprosessen, og bærer større preg av å være «presset inn» i et teoretisk rammeverk. Dette kan ha hatt implikasjoner for hvilke funn som har kommet til overflaten, da de teoretiske begrepene har gitt tydelig retning til det empiriske materialet, mer enn hva som var tilfelle i kapitlet om alternativ sosial reproduksjon.

4.7 Pålitelighet, relevans og overførbarhet

Pålitelighet handler om den interne sammenhengen gjennom hele forskningsprosjektet, om hvordan analysen utvikles fra empiri, til et mer analytisk nivå (Tjora 2018). Det vil derfor være viktig for studiens pålitelighet å synliggjøre forskningsprosessen og metodiske valg, samt hvordan dette kan ha påvirket hvilke resultater som presenteres. Jeg har i utformingen av rapporten, og gjennom de metodiske utredningene over, bevisst hatt en åpen tilnærming til studiens oppbygning og gjennomføring slik at resultatenes pålitelighet kan vurderes eksternt på bakgrunn av dette. I kvalitative forskningsprosesser baserer forskningens pålitelighet seg i stor grad på at forskerens posisjonalitet og engasjement gjøres transparent gjennom presentasjonen av forskningen (Tjora 2018), hvilket var spesielt viktig her, da min posisjonalitet, som utredet over, har hatt en betydelig påvirkning på studiens form, og særlig dens datainnsamling.

Hva som utgjør forskningens potensielle relevans er koblet opp mot spørsmål om *hvem* forskningen er relevant for, samt ulike aspekter ved begrepet relevans (Staeheli & Mitchell 2005). Et viktig aspekt ved geografisk forsknings relevans er å synliggjøre koblingen mellom det dagligdage og bredere sosiale strukturer (Staeheli & Mitchell 2005, s. 362), hvilket denne studien har hatt som målsetning blant annet gjennom å fokusere på hvordan boligprosjektene tilrettelegger for en alternativ sosial reproduksjon, og hvordan dette er koblet opp mot både boligmarkedets struktur og samfunnsskapte miljøproblemer. Sentralt ved denne formen for relevans er at forskningen er aktuell, at den kobler seg på spørsmål eller utfordringer aktuelle i en bestemt kontekst (Staeheli & Mitchell 2005). Hvorvidt forskningen faktisk oppnår relevans i en slik sammenheng avgjøres imidlertid *post facto* av dens brukere (Staeheli & Mitchell 2005, s. 363).

Relevans forstått som forpliktelse, enten ovenfor et forskermiljø og/eller et bredere samfunn, omhandler motivasjonene og målene for forskningen og er ladet med normative verdier, enten de er uttalte eller ikke (Staeheli & Mitchell 2005). Denne studiens forpliktelser er tydelig uttalte og gjort rede for med hensikt å synliggjøre at forskningen som presenteres er forpliktet til en aktivistisk sosial bevegelse, i tillegg til å rette seg mot en bredere akademisk- og samfunnsmessig debatt. Forskningen presentert her har også formål å være relevant ved å produsere kunnskap som har en direkte anvendelighet (Staeheli & Mitchell 2005) for videre utvikling av byøkologiske bolig- og byområder, da både med grasrotaktivister og byplanleggere i tankene. Studiens relevans i en akademisk sammenheng avhenger av hvorvidt den kobler seg på sentrale teorier og debatter relevant for fagområdet (Staeheli & Mitchell 2005). Ved å koble boligprosjektene opp mot teorier om urbane allmenninger, et relativt nytt og lite utforsket felt innenfor samfunnsgeografien, har studien siktet mot å bidra, dog moderat, til utvikling av nye teoretiske og analytiske innsikter innenfor feltet.

En ofte uttalt kritikk av casestudier er studienes mangel på overføringsverdi (Baxter 2010). Det er selvfølgelig begrenset hvor bred overføringsverdi en liten casestudie har, og man kan ikke slutte fra noen få tilfeller til samfunnet som helhet (Kalleberg m. fl. 2005). «Men den enestående sosiale nyskaping kan også ha generaliserende overføringsverdi. Det uvanlige eksempel kan analyseres som noe som viser muligheten av en bedre virkelighet også for andre» (Kalleberg m. fl. 2005, s. 97). Ved å undersøke aspekter ved de alternative boligprosjektene har studien hatt som formål å produsere kunnskap som kan benyttes i utvikling av en alternativ boligsektor som henholdsvis setter naturens egenverdi og boligens bruksverdi framfor begge elementers omsetningsverdi. En allmenngjøring kan slik finne sted dersom lærdom kan trekkes fra eksempelet og er en viktig form for overførbarhet i konstruktive studier (Kalleberg m. fl. 2005, s. 97).

5 Alternativ sosial reproduksjon

Analysen av det empiriske materiale presenteres her på bakgrunn av en forståelse av de alternative boligprosjektene som uttrykk for urbane allmenninger hvor det kjempes en kamp mot at boligprosjektene, enten i sin helhet og/eller som rom for sosial reproduksjon, skal innlemmes i markedet og dets former (De Angelis 2003, Blomley 2008, Hodgkinson 2012, Pusey & Chatterton 2017). Boligprosjektene skaper alternative urbane rom med potensiale for alternativ sosial reproduksjon ikke redusert til markedsformer, og er skapt og opprettholdt av et fellesskap (DeAngelis 2003, Blomley 2008, Chatterton 2010, Eizenberg 2012, Bresnihan & Byrne 2015). Det miljøteoretiske argumentet legger premisset for den alternative sosiale reproduksjonens relevans knyttet til sosial og systemisk transformasjon i retning av en bærekraftig byutvikling ved å vise til sammenhenger mellom samfunnssystemets målsetninger og logikk, og lokale og globale miljøproblemer (Hetherington 2010, Friedlingstein m. fl. 2014, O'Brien & Selboe 2015, Hofstad & Torfing 2017), samt viktigheten av kollektive og samarbeidsdrevne tiltak for opprettelse av rettferdige og bærekraftige alternativer dersom langsiktige løsninger skal lanseres (O'Brien & Selboe 2015, Hofstad & Torfing 2017). Dersom formålet er å finne frem til potensielle og alternative løsninger på hvordan vi som samfunn skal klare å skape og opprettholde bærekraftige byer, til forskjell fra en målsetning om kortsiktig profittmaksimering med bolig og byutvikling som virkemiddel, er lokale geografiske rom hvor det produseres og organiseres reelle alternativer et viktig depot av kunnskap og erfaringer.

På bakgrunn av den epistemologiske tilnærmingen har det vært et poeng å få frem respondentenes kunnskap i et situert lys – i sin kontekst. Det har derfor vært hensiktsmessig å i stor grad la respondentene tale for seg selv, da det er deres kunnskap og erfaringer som legger grunnlaget for kunnskapsutviklingen. Følgende kapittel undersøker respondentenes oppfatning av boligprosjektene verdi, samt boligprosjektene potensiale for en alternativ sosial reproduksjon, via temaer som fellesskap, fellesarealer, forbruksmønstre og byøkologi, og selvbygging og eierskap. Dette med formål å svare på første del av forskningsspørsmålet: *Hvordan kan de alternative boligprosjektene bidra til en systemisk og sosial transformasjon i retning av en mer bærekraftig byutvikling?*

5.1 Boligprosjektenes verdi og potensiale for alternativ sosial reproduksjon

Thao: Jeg skjønner det veldig godt, at man kan bli litt i sin egen boble. Særlig kanskje hvis man bor i byen, midt i sentrum i en høyblokk. Da blir man fort isolert. Det er litt sånn jeg tror det er, at folk har lyst til å ha litt mer fellesarealer. Jeg tror det er markert for det. Men det kommer jo litt tilbake til, hvem er det som skal betale for det. Eller hvem skal finansiere dette her? Er det lønnsomt for utbygger å ha så mye arealer som han ikke får solgt som bruksarealer til leilighetene? Man tenker jo fort det tror jeg. At ok, her gikk det 300 kvadratmeter til fellesarealer, kunne hatt tre ekstra leiligheter for de kvadratmeterne der, ikke sant.

(Styreleder Friis gate 6, 2017)

Bolig kan bety mange ting for forskjellige grupper. Det er et hjem for beboerne og åsted for sosial reproduksjon. Det er den største økonomiske byrden for mange, og for andre en kilde til velstand, status, profitt eller kontroll. Det betyr arbeid for de som bygger, organiserer og vedlikeholder boligene, profitt for dem som kjøper og selger dem, og inntekt for de som finansierer boligene. Det er en kilde både til offentlige skatteinntekter og skatteutgifter, samt en nøkkelkomponent i byenes struktur og funksjon (Madden & Marcuse 2016, s. 11). Alternativ boligutvikling handler, i tillegg til boligens utforming og organisering, om boligens formål. Er boligutviklingen hovedsakelig et middel for økonomisk avkastning og/eller er utviklerne opptatt av å skape gode hjem som dekker beboernes sosiale og materielle behov? Med hvilken målsetning man skaper et boligprosjekt vil være med på å definere rammene for og innholdet i prosjektet, samt hvilken risiko en utvikler er villig til å ta.

Et begrep med lang historie innenfor samfunnsvitenskapen og kritisk teori er fremmedgjorthet (alienation). Idéen om å føle seg hjemme fremstår som det motsatte av fremmedgjorthet (Madden & Marcuse 2016, s. 55). En fremmedgjort boligsituasjon manifesterer seg først og fremst som utrygghet. På den måten forsterker den belastninger på andre områder i livet (Madden & Marcuse 2016, s. 67). På spørsmål om hvilket innhold og verdi boligprosjektene har for dem, fremhever flere respondenter den reelle verdien av en bolig som et hjem, målt i trygghet og tilhørighet, ofte i motsetning til omsetningsverdi på det åpne markedet. Boligen som en plass hvor man kan leve livet sitt fra, skape seg en hverdag og bygge nære relasjoner.

Beboer i E37: Det er nettopp det. Og du kan se folk som, som jeg sa i stad, som flytter hit og kanskje har hatt ti boforhold bak seg de siste åra, som ikke er uvanlig. Og folk tenker at det har ikke noe å si og... Men når man først får den retten, man føler seg trygg, man har tilhørighet, man har et sted å bo, man blir der. Så kjenner man bare, åh fy faen for noen år jeg har hatt.

I: Ja, det var stress.

Beboer i E37: Det var jævla stress. Plutselig så begynner, man kan skaffe seg nære relasjoner, man kan begynne å planlegge framtida si. Man kan slappe av. Man har et sted å være trygg. Man trenger ikke å åpne døra eller bo på låns. Hvor utrolig viktig bare for livskvaliteten da. Som det jo er vanskelig å måle liksom. Men folk kan si at jeg har det bra. Og det er på tross av at du deler dass med to naboer i gangen eller må dusje i kaldtvann fordi fellesdusjen er tom. Det er ikke de tinga som teller da. Det er det å ha sin egen hule. Høre til et sted. Gjøre en eller annen forskjell der man bor. Nei, jeg skjønner det. Det er faktisk det. En boligkamp.

(Enebakkveien 37, 2017)

Sitatet over viser med tydelighet hvilke verdier boligen innehar i forståelsen av den som et hjem, verdier som underspilles i den grad, og i de former hvor, boligen primært behandles som et økonomisk objekt. Verdier som trygghet, livskvalitet og nære relasjoner lar seg vanskelig måle i smale og kortsiktige økonomiske termer, men er like fullt verdier nødvendige for fungerende individer og samfunn.

Lave husleier og lange leiekontrakter kan skape trygge rammer for dem som ikke har økonomi eller ønske om å kjøpe bolig på det åpne markedet. Disse er per i dag er overlatt til et dyrt, vilkårlig og residuelt leiemarked (NOU 2011, Brattbakk m. fl. 2016, Turner & Wessel 2019). I tillegg kan lavere bokostnader bidra til å frigjøre tid til en alternativ sosial reproduksjon, ikke så bundet av økonomisk nødvendighet. «Å kontrollere egen bosituasjon er en måte å kontrollere eget arbeid så vel som ens fritid, hvilket er derfor boligkamp alltid delvis er en kamp for autonomi» (Madden & Marcuse 2016, s. 12, min oversettelse). Denne friheten til, i større grad, å organisere sin egen hverdag, og eget liv, etter personlige behov og ønsker, er et hovedpoeng blant respondentene.

Det er et sånt ekstremt individbasert og egoistisk prosjekt å være boligeier i Oslo da. Og det veldig mange tror jeg egentlig går og drømmer om, i veldig mange forskjellige livsfaser, er jo å komme ut av den boblen og samarbeide med andre for og rett og slett gjøre det mulig å leve et liv, og ikke bare tjene penger og betale leien og avdrag på lån.

(Cecilie Klem 2017, Journalist i Arkitektnytt)

Klem beskriver her spenningen mellom, og kampen over, sosial reproduksjon med utgangspunkt i reproduksjon av arbeidskraft for kapital versus reproduksjon av livet i seg selv. Det er i denne spenningen at muligheter for å skape alternativer blir synlige (Dowling 2016). Lavere bokostnader kan være et virkemiddel med tanke på å bekjempe fattigdom og trangboddhet, men kan også spille en sentral rolle for innbyggere/beboere som ønsker å skape seg et liv med rom for en alternativ sosial reproduksjon som i mindre grad handler om økonomisk inntjening. Med lavere bokostnader får man et lavere press på husholdningens økonomi som gir frihet til å ta valg mindre styrt av økonomiske variabler.

Og at man kan kanskje kan organisere livet sitt på en litt annen måte. I visse sånne type prosjekt så vil man ha muligheten til å ikke være i fulltidsjobb, men å kanskje ha et lavere forbruk, lavere boutgifter og jobbe med ting som oppleves som mer meningsfullt. Jeg har for eksempel hatt enorm nytte, jeg og kjæresten min, at vi har kunnet ha barna våre hjemme mye lenger og ikke måtte putte dem i barnehagen når de var ti måneder gamle. Det er jo selvfølgelig mange som syns det er helt greit å ta en som er under ett år i barnehage. Jeg skal ikke dømme folk som gjør det, men jeg personlig syns ikke det er greit da. Og jeg tenker og at det er sikkert ganske mange som heller ikke syns at det er greit, men som fordi at de bor seg ihjel på det private markedet, eier bolig eller betaler seg ihjel i en privat utleiebolig så må man tilbake i jobb sant. Så vi har et helt samfunn som er bygd opp på at man skal bidra til å øke brutto nasjonalprodukt.

(Beboer Ormsundveien 2017).

Lavere bokostnader gir tid og rom til å organisere livet sitt på en måte som ikke er like låst opp mot lønnet arbeid, dersom man ønsker en alternativ sosial reproduksjon. Hva tiden som frigjøres skal brukes til vil selvsagt variere ut fra kontekst, og trekk ved person og husholdning. I mange tilfeller blir tiden lagt direkte inn arbeid med boligen, istedenfor via lønnet arbeid og betaling av tjenester knyttet til oppføring og vedlikehold. Eriksen beskriver under trekk knyttet til et selvbyggerprosjekt på Svartlamon i Trondheim.

Ja, for det e mye arbeid sant. Og hvis du sånn som på Svartlamon kan ende opp med å bo for fem tusen i måneden i et hus. En liten familie. Så e det veldig fint. Og da har man også frigjort potensiale for sosial bærekraft. Det vil si at man har noen som

bor til fem tusen kroner i måneden som kan delta i enten det gjelder frivillighet, men det kan også gjelde næringsutvikling, det kan handle om andre ting. Så eg tenker at det skaper et veldig sånn eksplosivt samfunn når folk har den type frihet da. Det betyr jo også at folk kan drive dank, men likevel ikkje være en like stor byrde på en måte, for fellesskapet da [Latter]. Om man skal si det på den måten. Så eg tenker at det har en sånn bredspektret fordel da. Drive dank. Tenk at eg sa det [Latter]. Av og til skulle eg ønske at eg kunne drive litt mer dank.

(Arild Eriksen 2017)

En alternativ organisering av tilgang til bolig kan, som Eriksen beskriver, frigjøre tid til frivillig arbeid, næringsutvikling, eller rett og slett gi mer fritid til hvile og restitusjon. Der hvor frivillig arbeid og næringsutvikling kan måles og gis en økonomisk verdi knyttet opp mot samfunnet, er det vanskeligere å måle verdien av menneskets behov for hvile og restitusjon. Like fullt har mennesket fra naturens side slike behov. I en protestantisk kultur vil det nok også være en del skam forbundet med hvile, slik at dette behovet i et offentlig ordskifte fort kan omskrives til latskap (hvilket kan speile Webers kobling av protestantisk etikk opp mot, og som forutsetning for, det vestlige kapitalistiske samfunn).

Respondentene fra Vestbredden bekrefter viktigheten av lave bokostnader for muligheten til å organisere livet sitt mer i tråd med egne interesser og ønsker, og muligheten for å utføre idealistisk, kunstnerisk og/eller annet ubetalt eller lavtlønnet arbeid. En av intensjonene i reguleringsplan S-4387 for Hauskvartalet er nettopp «å legge til rette for enkel standard og dermed gunstige rammevilkår for nyetablering av kunstrelaterte virksomheter og bolig» (Oslo Kommune 2008).

"Kim Då": And also that people can live how they want to live and not how they are expected to live by the rest of the society you know.

(...)

"Vilja": But also what "Kim" mentioned earlier that we can live more instead of just being economically responsible for our living situation. We don't have to pay as much for a place to live therefore we don't have to work as much and we can spend more time on working on our own things or like working on this house.

[de andre uttrykker enighet]

"Kara": Both in the political scene and the culture scene we get more time to spend on projects that we want to spend our time on instead of having a job in 7/11 where we just...

"Vilja": Die inside

(Vestbredden 2017)

Selv om lave bokostnader her trekkes frem som et hovedpoeng er det ikke det økonomiske i seg selv som legger grunnlaget, men det potensialet lave bokostnader gir for en alternativ sosial reproduksjon. Respondenten fra Enebakkveien 37 bekrefter den instrumentelle verdien av lave utgifter knyttet til boligen, som gir seg utslag i blant annet rimelig lydstudio for musikere og frivillig arbeid med dyrevern.

Beboer E37: Og den grunnen som liksom er minst viktig for folk er det at det er billig å bo her. Det er helt andre ting. Det ville nok vært annerledes om det hadde kosta elleve tusen i måneden å bo her, men det er ingen som trekker fram den. Men det at det er billig å bo her gjør jo at man kan leve mye mer det livet man ønsker å leve da. Det er ikke så veldig mange dager på jobb du trenger for liksom å få dratt husleie og strøm og...

I: Ja før det går rundt i hvert fall.

Beboer E37: Ikke sant. Som gjør at man får drvd med andre ting. Og det er jo veldig mye kreative folk som bor her som driver med mye ting. Lydstudio. Vi har jo dyrevernere som bor her som har utretta enorme ting.

I: Ja

Beboer E37: Også har vi jo folk i band. Det er jo mye musikk her. Ja folk driver hele tida med ting. Eller reiser mye. Det er ingen her som lever sånne passive liv. Noen driver jo å finner seg sjøl fortsatt da. Sånn evig...

I: Men det er jo litt sånn evig prosess

Beboer E37: Ja det er en evig prosess. Og dette her er et sted hvor man kan gjøre det og. Hvor man får muligheten til å gjøre det

(Enebakkveien 37, 2017)

Lave bokostnader frigjør potensiale for en alternativ sosial reproduksjon ikke redusert til markedsformer. Det gir beboerne mulighet til å organisere livene sine på en måte som er mer i tråd med deres ønsker og behov, og ikke like tvunget av økonomiske variabler. Der dette ellers er friheter forbeholdt øvre sjikt av det økonomiske klassesamfunnet, ser man at det, ved å senke boutgiftene betraktelig, også kan være oppnåelig for de med aller lavest inntekt og formue. Respondentene beskriver et rikt spekter av aktiviteter og (alternativ) verdiskapning som blir muliggjort på grunnlag av deres bosituasjon.

5.1.1 Fellesskap

Det empiriske materialet gir tydelige føringer på viktigheten av fellesskapet i boligprosjektene. Både det å samhandle om et felles prosjekt, boligen, og det å gi og motta bistand i ulike livssituasjoner. Allmenninger er nødvendigvis skapt og opprettholdt av et fellesskap; av sosiale nettverk av gjensidig bistand, solidaritet og sosial praksis av menneskelig samhandling ikke redusert til markedsformer (DeAngelis 2003, s. 1). «It is, indeed, a meeting place» (Massey 1991, s. 7). Masseys stedsbegrep setter de sosiale relasjonene i sentrum av stedsdannelsen. Respondentene gir uttrykk for at det å bo sammen med andre i et større fellesskap enn den nære familien, motvirker ensomhet og sosiale problemer. For enslige forsørgere gir det en langt større frihet enn dersom den lille familieenheten skulle vært isolert i sin egen bolig, samtidig som barna opplever å forholde seg til flere omsorgspersoner tilknyttet boligen. Det større fellesskapet kan virke avlastende på den lille familieenheten, enten den består av enslige forsørgere med barn eller kjernefamiliehusholdning.

Beboer E37: Det er jo nettopp noe av det som er veldig viktig for oss. Det med familier. Fordi at vi har i hovedsak vært aleineforsørgere vi som har bodd her, med unger. Og det å kunne ha andre voksne i samme situasjon som også bor så tett at vi kjenner unga til hverandre. Og kunne snakke om de tinga som skjer i familien har jo vært sånn være eller ikke være.

I: Ja

Beboer E37: Når du er aleine med unger og det skjer ting og ikke ha noen å snakke med det om. Eller liksom, jeg hører det brenner på dass inne hos dere på kvelden nå. Hva skjer? Det å vite at noen kjenner familien. Og det har vi brukt mye, og man bruker tid på å bli trygg på å snakke om det her med familie og barn og det er jo egentlig veldig privat, hvordan man er forelder og hvordan man er familie. Ja, eller sånn som nå når eldstemann min er blitt så stor at han kan være aleine hvis jeg skal på konsert for eksempel. Og de to andre minste er et annet sted. At jeg kan få en nabo til å gå inn å sjekke at han har kommet hjem greit klokka elleve. Også er det såpass lytt her at hvis han har sagt at han skal legge seg i ett-tida, så kan jeg liksom få naboen til å høre. Så det er, pluss at vi feirer 1. mai sammen, vi feirer ofte jul sammen. Vi har voksenbursdag. Da er det liksom, folk i huset. De som ikke kommer på barnebursdagshelvete. Vi er som en stor familie da

I: Ja ja

Beboer E37: Som høres litt sånn hippieaktig ut. Og vi oppdrar unga våre i flokk. Sånn at det er ikke sånn at folk kan komme til meg å si at nå har unga dine spruta ned bakgården. Da må du si fra til dem sjæl. Og det er de meldingene som sitter for unga. Som er ganske annerledes enn om du er den eneste med unge da. Eller ikke kjenner noe særlig til naboen dine. Man sitter der aleine da. Jeg fatter ikke hvordan

livet mitt hadde vært hvis jeg bodde i bygården over gata ass. Jeg hadde vært deprimert.

(Enebakkveien 37, 2017)

Som enslig forsørger blir man veldig låst til hjemmet, særlig mens barna er små. Det å ha et fellesskap der man bor kan bidra til bedre livskvalitet både for voksne og barn. Både det at man kan få hjelp til enkle omsorgsoppgaver, og ha noen å snakke med om utfordringer knyttet til det å ha omsorg for barn, kan lette presset på familieenheten da det er svært utfordrende å stå alene i en slik situasjon. Det at barna får flere omsorgspersoner å forholde seg til i tilknytning til boligen løftes frem som en kvalitet både ved Enebakkveien 37 og Friis gate 6.

Beboer Friis gate: Og det også med å ha unger her har vært veldig sånn, ja en ting er at man kunne rømme når ungen var pyton, men ungene de løper i gangen her og de kjenner alle de voksne. Og finner du en gråtende unge i trappa så veit du hvorn hører hjemme hen også kan du trøste og de er trygge. Og hvis en unge kommer hjem og har glemt nøkkelen sin så ringern på hos naboen også åpner vi døra her [viser inn til et fellesrom] eller ett eller annet. Altså det er trygt, de blir tatt vare på og de kjenner alle. Også er det også sånn at det er egentlig greit her å si fra til andres unger om de gjør noe skikkelig f.

Thao: Ja

Beboer Friis gate: Det tror jeg er veldig bra for unger. Og det får de her. Jeg husker jeg snakka med to som vokste opp her, de er voksne nå. Men på 18 års dagen til en av dem så sa jeg jo at jeg hadde jo kjefta på dem litt. For de nevnte ei annen som var så sinna her. Også sa de at -Ja, næmmen det var helt greit for jeg hadde jo gjort så mye hyggelig med dem og. Ikke sant. Og da har du på en måte, du kan irettesette dem, men hvis du møter på dem i heisen så spør du hvordan det går og du snakker med dem og ja. Og tar vare på dem hvis det er no og de kan ringe på hvis... Alle de derre små tingene som gjør at det er fint for unger. Og det at de opplever folk i forskjellige aldre og forskjellige situasjoner ikke sant. Alle mulig, ja

(Friis gate 6, 2017)

Andre respondenter uttrykker boligprosjektene som en mulighet for å ta del i et fellesskap selv om de ikke har en nær tilknytning til sin egen biologiske familie. En rapport om flyttemotiver blant barnefamilier i indre by i Oslo viser at nærhet til venner oppgis som ganske viktig, eller svært viktig, for over 60% av dem som har valgt å bli boende i indre by med barn (Barlindhaug m. fl. 2018b). Dette kan gi en indikasjon på at det å legge til rette for et større fellesskap basert på vennenettverk kan være en viktig faktor for trivsel og god psykisk helse blant byboerne. Både for husholdninger med barn og for de uten.

"Alex": I also think that it's important to have this kind of home for people who, I'm talking about the lifestyle and about how we're connected to each other. And that we are not really having any families, close tight families that a lot of people do, and still you can feel not alone. In many ways, we support each other. We want to see each other's faces. It's not always easy, but we want to solve conflicts just like families kind of, but we choose to... And this is I guess an alternative option for someone who wants to be in a group and wants to create something bigger than yourself, but not in a regular way. Not maybe never, but not now at least.

(Vestbredden 2017)

Å være en del av et større fellesskap på hjemmebane kan være en styrke, og da særlig dersom man har ikke har tilknytning til sin biologiske familie i nærheten av der man bor. Det kan handle om å motvirke sosial isolasjon, samt mer praktisk bistand.

Beboer Friis gate: Det er jo litt sånn holdningen i huset her. Det er jo ikke bare ungene vi tar vare på, vi tar jo vare på hverandre og.

Thao: Ja ja.

Beboer Friis gate: Synes jeg. Sånn som når [Navn] brygger beinet sitt så lar a vær å låse døra si også går alle naboene ut og inn og handler melk og brød for a. Og det er greit. Nei, det er et fantastisk sted. Jeg synes jo det. Ja.

Thao: Man møter jo på folk hele tida, man blir ikke ensom her.

Beboer Friis gate: Nei, altså det er vel. Andre steder så sier man at man ikke hilser på naboen i heisen og sånn, og her blir vi stående i heisen, vi blir aldri ferdig.

Thao: Nei, men det er jo sånn. Når man møter på noen her så blir man stående.

Beboer Friis gate: Og andre steder så står folk sånn [gjemmer ansiktet]. Nei, jeg skulle egentlig ut og kjøpe middag jeg. [Sier farvel og går ut. Da har vi pratet en halvtimes tid]

(Friis gate 6, 2017)

Som nevnt over kan naboer som er del av et nærere fellesskap bidra med praktiske ærend og tjenester knyttet til boligen, dersom ens mobilitet i en periode er svekket, enten det er på grunn av et brukket ben eller fordi man ellers ville være låst til hjemmet grunnet omsorg for barn.

«Husmøtet i Enebakkveien 37 disponerer et solidaritets- og rehabiliteringsfond. Disse midlene brukes til å ta vare på bygården, men beboere kan også søke om lån eller tilskudd dersom de ser at de får problemer med å betale husleien» (Prosser m. fl. 2017, s. 44).

Beboer E37: Alle har et påslag på husleia på 500 spenn. Resten går inn til kommunen. De får det de skal ha. Det er litt varierte husleier. Så betaler vi det samla.

(Enebakkveien 37, 2017)

På grunn av påslaget på husleia skaper kollektivet seg en økonomisk buffer som brukes til vedlikehold av boligmassen og som på andre måter går tilbake til fellesskapet. Det er mulig for beboerne, dersom man er i en vanskelig periode økonomisk, og søke fellesskapet om å dekke egen husleie for en kortere periode. Det er klart at denne type tiltak krever enten at det er stor grad av tillit mellom beboerne eller at det er et slags system som forhindrer at fellesskapets midler blir misbrukt. Hvis et boligprosjekt får for stor andel av beboere som ikke bidrar til fellesskapet vil man kunne få en variant av en allmenningens tragedie og prosjektet vil fungere dårligere, eller i verste fall kollapse. Beboersammensetning vil i så måte være spesielt viktig i små og tette boligprosjekter, men også i større prosjekter med gode fellesarealer og økonomi til å sette bort vedlikeholdsoppgaver spiller beboersammensetning en rolle for fellesskapet.

Beboer Friis gate: Men du spurte om det var noen sånn...

[Baby i gangen som vinker. Latter]

Beboer Friis gate: kriteriet at man skulle delta her. Det har det for så vidt aldri vært. Det har vært frivillig all deltakelse i det som er felles. Men ikke sant det har jo også ligget der hele tida at det er litt dumt å kjøpe seg inn her og betale for fellesgodene og ikke bruke dem da.

I: Ja

Beboer Friis gate: Så det er på en måte verst for de som gjør det kan du si. Men det er klart hvis det er mange som ikke er interessert så går det dårlig.

I: Med?

Beboer Friis gate: Med fellesskapet ikke sant. Da blir det jo vanskelig å organisere ting. Det er basert litt på at det skal være hyggelig her og at folk skal føle litt ansvar for fellesarealene.

(Friis gate 6, 2017)

I små og tette boligprosjekter hvor det arbeides og samarbeides tett mellom beboerne om vedlikehold og den daglige organiseringen av boligprosjektet, vil beboersammensetning spille en avgjørende rolle for prosjektets funksjon og overlevelse. En respondent nevner felles verdigrunnlag som en viktig faktor for god samhandling i denne typen boligprosjekter.

Beboer E37: Jeg har vært litt sånn: «Jeg er ikke hypp på å ha inn noen streitinger her». Men det er litt fordi at når man bor så tett sammen så er jeg hypp på at vi kommer fra samme sted og vil samme vei. Og så er det mangfoldet kjempesvært. Om du er i slutten av førtiåra eller slutten av tjuåra så har ikke det så mye å si, men vi skal ikke ha diskusjoner i trappa som går på innvanderregnskapet liksom. Det er noen grunnleggende ting. Vi er på en måte et kollektiv som kommer fra venstresida. Hvor folk, de fleste har utspring fra undergrunnsmiljøet. Man kan ikke definere det og det trengs ikke heller. Men det sier litt om hvor vi er hen da. Og det ser man jo når man kommer inn her og. Veggene våre speiler jo hvem vi er.

(Enebakkveien 37, 2017)

I små og tette bofellesskap vil det være avgjørende for fellesskapets funksjon at det er beboerne selv i fellesskap som bestemmer hvem som skal tildeles bolig, mens det i større prosjekter kan åpnes opp for at kommunen kan ha tilvisningsavtale på en viss andel boenheter.

Det er givende, men også til tider svært krevende, å være en del av et boligfellesskap med stor grad av samhandling og medvirkning. Respondentene har i så måte gitt uttrykk for både positive og negative erfaringer tilknyttet dette. Utrygghet ved boforholdet, som for eksempel korte kontrakter eller ingen kontrakter, nevnes av en respondent som en årsak til vanskeligheter med å tiltrekke seg beboere med de nødvendige ressursene til å fungere i fellesskapet på en god måte.

Så det har vært utfordrende for prosjektet vårt at det har vært så mye folk innom der som kanskje ikke har fungert så godt i et prosjekt med så høye krav til egeninnsats. Det er ikke det at jeg ikke støtter kollektivhusbevegelsen for det gjør jeg, men jeg mener at det bør være en begrensa andel folk som sliter. (...) Beboersammensetning er ekstremt viktig. Det ligger på en måte en kynisme i det og da, men det er en dyrekjøpt erfaring for meg.

(Beboer Ormsundveien 2017)

En annen respondent forteller om hvordan beboersammensetning tar utgangspunkt i gruppedynamikk og hvordan ulike beboere bidrar med ulike ting til fellesskapet. Hvilket kan være en kilde til irritasjon, men som med et fokus på helheten av alles bidrag ser ut til å minske som kilde til konflikt for fellesskapet og irritasjon for den enkelte.

Beboer E37: Så det er også interessant da. Men da må man jo se på gruppedynamikk og... Her i huset synes folk gjerne at det er behagelig at jeg prater mye og styrer mye. Og det har vært en rolle som har irritert meg mye, men på den andre sida, faen jeg kan ikke slå i en spiker en gang. Jeg driver bare med de tinga som jeg får til liksom.

I: Ja ja

Beboer E37: Og sånn vil balansen alltid. I alle kollektiver er det noen som bidrar mindre også er det noen som bidrar mer. Du kan dra hvor som helst i hele verden. Du vil se det samme. Sånn er det. Det er ikke noe vi trenger å gå rundt å irritere oss over liksom.

I: Nei, også bidrar man med forskjellige ting.

Beboer E37: Det er nettopp det. Og det må man begynne å anerkjenne. Noen bare går rundt og lager god stemning. Fy faen så viktig de folka er.

I: Ja

Beboer E37: Sånn er det. Det er ikke noe å... Jeg diskuterte det på boligseminaret i fjor, så møtte jeg en voksen kjerring som sikkert har bodd i kollektiv hele livet sitt. Og jeg satt å okka og oja meg over at de samme folka alltid gjør det samme og la la la. Og hun bare puh, sånn er det. Og hun ga meg et nytt perspektiv på det. Og jeg bare fy faen, jeg gidder ikke kaste bort tid på å irritere meg over det en gang. Sånn er det. Og det må være sånn nesten og. Man kan ikke bo i et hus hvor alle tar like mye ansvar. Det funker ikke tror jeg. Det eneste som vi veit at ikke funker er at ingen gjør noe. Det eneste som skjer av det er at den prosessen, den gjør jo at ting blir lagt ned av seg sjæl.

I: Nei, skjer det ikke noe, så skjer det ikke noe.

Beboer E37: Nei, nettopp det. Og da går ting i stykker. Og da er det ment sånn da. Jeg er ikke så veldig bekymra for det heller. Hvis det er sånn at alle er hypp på å flytte herfra og ingen nye er hypp på å flytte inn. Nei, da har 37 utspilt sin rolle. Det er ikke noe vits å sitte å grine over spilt melk. Da er det over. Og det er over når det er over.

(Enebakkveien 37, 2017)

På samme måte som i en vanlig familie, vil en viss overbærenhet og romslighet i sin omgang med de andre i fellesskapet være nødvendig for at det skal fungere. Som en respondent fra Vestbredden uttrykker er det en felleskapsprosess som ikke alltid fungerer optimalt, men godt nok til at de stort sett ønsker å fortsette å være der, og bo og arbeide sammen.

"Alex": Of course it's not that these things work perfectly when it comes to everything. When it comes to how the house is looking, how things are getting fixed, or not getting fixed. How some people are working way more on this house than other people. And we do have conflicts sometimes, but the main point would be that we are learning how to work together on different things and how to create an environment for each other to actually join the discussion or join the work on this house and join the thought of this project. Somehow we are all right and want to be here.

(Vestbredden 2017)

I Friis gate 6 oppgis det som en utfordring at da salget av boenhetene foregår på det åpne markedet, er det opp til den enkelte selger, og megler, å informere om bofellesskapet i gården, og at dette ofte blir underkommunisert ved salg, noe som kan påvirke fellesskapet i negativ retning.

Thao: Men generelt synes jeg det er dårlig med de boligannonseene at man ikke fremmer, gjør det så tydelig med det med bofellesskapet som er så viktig her da.

Beboer Friis gate: Ja for vi har ikke klart. Vi har prøvd det opp igjennom årene at når det skal selges her at det skal stå noe om bofellesskapet, men ikke sant det er opp til den enkelte selger da. Og megleren ikke sant. Så hvis man har bodd her i to år fordi det er kort vei til Grünerløkka så gidder man ikke å, da skal man bare ha mest mulig for det når man selger og da baler det litt på seg med folk som ikke er interessert.

I: Ja

Beboer Friis gate: Men hvis noen som har hatt det bra her og føler for borettslaget når de skal selge, så går de, jeg har sett mange gå inn for å få inn noen som passer her. [Latter] Litt sånn liksom.

(Friis gate 6, 2017)

Den fysiske utformingen av bygningen har og implikasjoner for fellesskapet. I Friis gate beskriver en av beboerne som medvirket til utviklingen en erfaring med bygging av større bofellesskaper at det i boligprosjektet er viktig å ha boenheter som er tilpasset ulike livssituasjoner. Det vil si, ikke kun små leiligheter, men flere som er tilpasset større husholdninger slik at beboere har mulighet til å ta livsløpet innenfor boligprosjektet. Slik kan nære relasjoner og gode naboskap opprettholdes selv om livssituasjonen endrer seg.

Beboer Friis gate: Fordi vi var invitert da jeg var der oppe for å snakke litt om tredive års erfaring her. Og en del av de tingene som jeg tenkte på og som jeg diskuterte litt med forskjellige her, at det på en måte er barnefamilier, og også en del enslige mødre med barn som har bodd her som blir litt sånn limet. Hvis man bare får eldre eller bare unge så får du en helt annen dynamikk i det som skjer. Så hvis vi hadde hatt den erfaringen den gangen som vi har i dag så hadde jeg kommet til å insistert på noen større leiligheter enn det vi har. For vi har for mange toroms. For folk flytter ut når de får... Altså jeg bor her med en tenåring og det er skikkelig trangt, men jeg vil bo her. Veldig mange flytter ut når de får ett og to barn. Da blir det for trangt.

(Friis gate 6, 2017)

Et utvidet fellesskap er en viktig del av den alternative sosiale reproduksjonen som det tilrettelegges for i boligprosjektene. Respondentene uttrykker at fellesskapet er en styrke for husholdningene, og særlig for enslige foreldre og deres barn på flere områder. Blant annet nevnes bistand til enkle omsorgsoppgaver og emosjonell støtte og en følelse av samhold blant foreldrene, samt at barna har flere omsorgspersoner tilknyttet hjemmet. Dette er faktorer som kan virke avlastende på familieenheten. Et nært nabofellesskap kan også bidra med bistand i andre situasjoner der ens mobilitet er svekket eller man av andre grunner er i en vanskelig situasjon.

Beboersammensetning nevnes av flere respondenter som en særdeles viktig kilde til felleskapets funksjon, dog på ulike måter. I små og tette bofellesskap vil det være essensielt at beboerne selv i fellesskap bestemmer hvem som skal tildeles bolig, mens det i større prosjekter kan være rom for at kommunen har tilvisningsavtale på en viss andel boenheter. Ulike boliger tilpasset forskjellige livssituasjoner nevnes også som en måte å bevare fellesskapet ved å legge til rette for livsløpet innenfor boligprosjektet.

5.1.2 Fellesarealer

I beboerstyrte og beboerutviklede boligprosjekter med stor grad av medvirkning vil det være viktig å planlegge for et godt fellesskap. Som nevnt over, er beboersammensetning og sosiale forhold viktig, men det er og mye som kan gjøres med selve bygningsmassen for å tilrettelegge for fellesskapet. Utformingen av fellesarealene er friere dersom man planlegger et nybygg enn dersom man gjenbraker annen bygningsmasse, men det finnes grep også der. Det som kommer frem gjennom det empiriske materialet er at der det planlegges for, og bygges, gode fellesarealer kan det vokse frem et fellesskap mellom beboere som i utgangspunktet ikke kjenner hverandre ved innflytting, mens der det eksisterer et tett fellesskap blant beboerne kan det tvinge seg fram fellesarealer selv om det er dårlig tilrettelagt for det i bygningsmassen.

I Friis gate 6 er fellesarealene nøye planlagt gjennom medvirkningsverksteder med en liten gruppe USBL medlemmer, som etter byggingen fikk forkjøpsrett i gården, og arkitektene, med det formål og legge til rette for et boligfellesskap. Respondenter fra boligprosjektet i Friis gate informerer om at det i stor grad har fungert. Friis gate 6 har fellesarealer i hver etasje med ulikt tema; blant annet, syrom, lekerom for barn og hjemmekino, i tillegg til storstue som kan bookes for private arrangementer, nachspiel rom i kjelleren, utleiehybler som kan bookes av beboerne for sin familie og venner for kortere eller lengre perioder, samt vaskerom og verkstedsrom. Den rike tilgangen på fellesarealer oppgis som avlastende og konfliktdepende

på nære relasjoner, enten det er samboende eller ved besøk av gjester. Den trangboddheten som en tett boligutvikling ellers kan være årsak til, oppgis som mindre belastende av beboere i Friis gate grunnet tilgangen på gode fellesarealer.

Beboer Friis gate: Ja, det er en grunn til at jeg ikke har flytta selv om det er trangt.

Thao: Ja, det er fordi du trives så godt er det ikke? [Latter]

Beboer Friis gate: Jo altså, dattera mi har klaga på at hun ikke har hatt eget rom og sånn når hun begynte å bli stor. Og trangt og mye greier, men hun har jo ikke hatt noe lyst til å flytte heller. Og vi hadde heller ikke kunnet bodd her hvis ikke vi hadde hatt de fellesrommene.

Thao: Nei, ikke sant.

Beboer Friis gate: Gjesterommene og lekerommet. Og ikke sant da hun var i den verste trassalderen så hendte det at jeg bare måtte gå ut av leiligheten og sette meg der inne og vente til det gikk over.

(...)

Thao: Ja, bare det å ha muligheten til, selv om leilighetene ikke er så alt for store, hvis man har barn, og ønsker å ha stort barneselskap så kan man jo bare booke storstua og invitere så mange man vil uten at det er en stopper for å ikke ha det selv om man bor i by.

(Friis gate 6, 2017)

På Vestbredden og i Enebakkveien 37, som begge er eldre murgårder, er tilgangen på fellesarealer langt mer begrenset og satt enn i Friis gate da byggene er oppført forut for boligprosjektene. I Enebakkveien 37 brukes trapperommet aktivt som fellesareal, samt bakgård og felles hage ute. «De har heller ingen boder, men har valgt å prioritere fellesrom og sosialt fellesskap framfor areal til oppbevaring» (Prosser m. fl. 2017, s. 43). På Vestbredden er det et gjesterom, hvor personer av ulik årsak kan få innvilget opphold over kortere perioder. I utgangspunktet gis det en uke med mulighet for forlengelse. Gjesterommet består av et rom med køyesenger og et felleskjøkken som også brukes av faste beboere. Gjesterommet brukes som overnattingssted ved tilreisende band som spiller konsert på huset, i tillegg til at beboerne på Vestbredden kan innvilge opphold til egne gjester. Enten det er venner eller bekjente som i en periode ikke har tilgang til en fast bopel, folk på reise, eller noen som av andre årsaker har behov for et sted å sove. Samtidig som gjesterommet på Vestbredden har en boligsosial funksjon, fungerer det av og til som «opptaksprøve» til tildeling av fast bolig i kollektivet. Ved opphold på gjesterommet kan kompatibilitet med resten av kollektivet utprøves, boevne testes

og eventuelle bidrag til fellesskapet blir synlig. I tillegg til gjesterommet har Vestbredden et kontor/infoshop, felles verksted i kjelleren, en liten konsertscene, felles bakgård og en gammel garasje i bakgården som brukes til varierte formål. I Ormsundveien er det i hovedsak hagen som fungerer som fellesareal per i dag, men det er planlagt for et langt større fellesskap med omfattende fellesarealer og fellesfunksjoner i skisseprosjektet til Ormsundveien Økogrend (Eriksen Skajaa Arkitekter 2017).

5.1.3 Forbruksmønstre og byøkologi

Fra et miljøperspektiv legges det opp til en tett bolig og byutvikling, mens oppfatninger om de sosiale konsekvensene av en slik byutvikling er preget av uenighet (Millstein & Hofstad 2017). Boform og utarbeidelse av boenheter med fellesskapsløsninger kan tilrettelegge for et lavere forbruk ved at man deler på ressursene. Ved å kutte ned på det private arealet, for å erstatte det med godt planlagte fellesarealer basert på beboernes behov, vil det være mulig å kutte ned på det totale boarealet. Dersom man skal kutte ned på det private arealet for å oppnå et lavere økologisk fotavtrykk basert på et begrenset totalt arealforbruk, er det viktig for den sosiale bærekraften at det er velfungerende fellesarealer som avlaster det private arealet slik at trangboddheten ikke blir belastende.

Deling med bakgrunn i fellesarealer gjør at ikke alle trenger å ha de samme tingene, men også en fellesskaplig bevisstgjøring rundt forbruk, og det å være en del av et meningsfellesskap hvor et høyt personlig forbruk er lite verdsatt, kan bidra til et lavere personlig forbruk.

Æ tror jo at mye av det her med Hauskvartalet og Svartlamon for eksempel e jo også at bevisstgjøring e en veldig viktig del av det. Og at man e miljøa som e bevisste. Og der man kanskje har en motsatt holdning til forbruk enn det samfunnet, og for å kalle det forbrukssamfunnet, rundt da. Og at man generelt har et samfunn der forbruk gir status, så vil man kanskje i disse miljøan, så e forbruk mer, altså at det å ha lite forbruk gir mer status og at forbruk over et visst nivå blir fround upon, at det gir lavere status. Hvis man blir ansett som at man sløser og produserer mye søppel og har et sånt type forbruk. Og hvis man har et egoistisk forbruk. Hvis man kjøper luksusartikla til seg sjøl. Det forventes at forbruk ska være en del av et felleskap da. Så det e vel en slags kombinasjon med det at man kan klare seg med mindre generelt og fellesskapsløsninger og en bevisstgjøring rundt det.

(Ole Pedersen 2017)

På spørsmål om, og eventuelt hvordan, boformen påvirker husholdningens forbruk bekrefter respondenten Pedersens antagelse om at bevisstgjøring, i tillegg til deling med bakgrunn i fellesarealer, er en sentral del av fellesskapets funksjon når det kommer til å påvirke forbruksmønstre i mer bærekraftig retning, da et lavere forbruk, spesielt med tanke på kjøp av nye produkter.

Beboer E37: Hos oss så har det helt klart noe å si, for eksempel fordi vi deler bad. Som gjør at forbruket av strøm for oppvarming av vann er minimalt på tross av at vi er 23 folk. Det i seg sjøl gjør jo fotavtrykket vårt mindre. Men en annen ting som man i hvert fall har muligheten til når man bor sånn her, fordi vi har mye dialog, at man kan snakke mye om de tinga. Ha det i pannelappen. Vi har til og med et punkt på husmøtet som er et sånt økopunkt. Det kan være hva som helst, det kan være å minne folk på å bruke handlenett, eller man har sett, kommet over noe i avisa, hva som helst som handler om det perspektivet. Pluss at vi, når man bor veldig trangt så er man hypp på å kvitte seg med ting. Så det er veldig vanlig at nabounga arver bøker for eksempel. Som jeg sikkert heller ville pælma eller gitt til gjenbruksstasjonen eller noe, men her er det mer...

I: mer sånn lukka system?

Beboer E37: Ja faktisk på en måte. Også tror jeg nok vi er, altså det veit jeg ikke om folk hadde vært hypp på, men det ville vært veldig unaturlig, det kan hende at vi bare er veldig opptatt av gjenbruk vi som bor her, men det ville vært veldig rart om det skulle stoppa en IKEA bil utafør her, også kommer de liksom med nye sofaer og nye bord og stoler. Det er en veldig sånn ikke-ting her. Vi går heller ut, vi drar heller på loppis sammen. det er veldig vanlig. Ja, vi skal på loppis, skal du ha noe, er det noe du ser etter? Som vi kjøper inn til hverandre eller. Nei sånn at det kan jo godt hende at vi helt tilfeldig er jævlig bevisste, men jeg vil tro at det at vi har muligheten til hele tida ha disse temaene oppe gjør at vi har et lavere forbruk. Fordi det er slitsomt å ha et lavt forbruk. Det kan være slitsomt å leve et enkelt liv. Fordi det er et enkelt liv når en lever med et lavt forbruk, selv om det kan være et tungvint liv. Skjønner du?

(Enebakkveien 37, 2017)

Respondenten beskriver hvordan fellesskapet benytter seg av loppemarkeder og sirkulasjon av varer innenfor boligprosjektet som hovedkilde til bruksgjenstander. Hen beskriver det som et godt liv med en sosial reproduksjon basert på gjenbruk, men at det tidvis også kan oppleves tungvint og tidkrevende. Fellesskapet bidrar med ting til hverandre og hjelper hverandre i å opprettholde et lavt forbruk gjennom en delt livsstil hvor man klarer å etablere en god livskvalitet selv om det innebærer et lavt forbruk. I tillegg vil det kunne oppleves mindre belastende å ha et lavt forbruk dersom man er i et fellesskap hvor dette er normalen, da man ikke opplever en relativ fattigdom innenfor boligprosjektet.

Beboer E37: Det tror jeg har mye å si for unga når de først vokser opp enkelt og trangbodd at de kan identifisere seg med andre som gjør det samme. Og det er, det blir liksom ikke en skam i det. Jeg tar med meg unga på loppis, også får de velge seg noen klær sjæl. Og de synes det er stas å få nye klær, de er likeglad med at det er brukt. Det er mer det at det er nytt for dem. Men jeg veit ikke hvordan, hvis de skulle vært aleine om det. I en hvilken som helst bygård så tror jeg det ville vært mer belastende for dem.

(Enebakkveien 37, 2017)

I et fellesskap hvor gjenbruk og deling er en del av kulturen kan det oppleves mindre belastende å opprettholde en livsstil som innebærer et lavt forbruk hvor innkjøp av nye varer og produkter holdes på et absolutt minimum. Gjenbruk generelt, og gjenbruk av materialer og bygningsmasse spesielt, er et sentralt kjennetegn ved en byøkologisk tankegang.

Alle kan jo gjøre det. Alle kan jo sørge for å ikke kjøpe ny kjøkkeninnredning hvert tiende år. Ikke pigge opp det badet som står der, men kanskje reparere det isteden. Eller stoppe strømpene sine for den saks skyld. Det går jo en rett linje fra min mormor som sitter og stopper strømper til [navn på beboer på Vestbredden] som sitter og retter opp en hyllevinkel fordi han skal bruke det til en hylle i fellesrommet liksom. Det er jo helt det samme bare det er det at det er så borte da. Fordi man kaster de hullete sokkene og man kaster den ødelagte hylleknekten. Men forskjellen er vel at for min mormor så var det et økonomisk prosjekt fordi hun var innmari gjerrig og for [navn på beboer på Vestbredden] så er det på en måte rett og slett en politisk handling. Å sitte og brette den hylleknekten rett da. Sånn jeg oppfattet han. Jeg kan så godt skjønne det og jeg tror det er så utrolig viktig at sånne steder og sånne mennesker får lov, altså at man får mer av det.

(Cecilie Klem 2017)

Sitatet beskriver gjenbruk som en politisk handling og som videreføring av en kulturarv som er i ferd med å gå tapt i forbrukssamfunnet. Gjenbruk og reparasjon tar imidlertid vanligvis lengre tid enn å kjøpe nytt, hvilket sannsynligvis er en vesentlig faktor for folks personlige forbruk, da mange har veldig lite fritid i en hverdag med fulle jobber. Da bokostnader ofte er husholdningers største økonomiske utgift, kan lavere bokostnader bidra til at det frigjøres tid til gjenbruk og reparasjon – tid til et lavere forbruk.

Tre av boligprosjektene som er case her, Enebakkveien, Ormsundveien og Vestbredden, er byøkologiske pilotprosjekter hvor gjenbruk står sentralt. Den byøkologiske tankegangen bygger, i tillegg til gjenbruk, generelt og av materialer og bygningsmasse spesielt, på prinsipper om blant annet, klimatilpasning, lavere boligstandard og lavt energi – og ressursforbruk og naturlig ventilasjon (Miller 2005). I tillegg fordrer en byøkologisk tankegang et samspill

mellom mennesker og natur i bymessig bebyggelse. Utgangspunktet for byøkologi er sted, et bestemt lokalområde, inkludert stedets beboere, og middelet er helhetsorienterte løsninger på miljø og klimautfordringer (Elle 2019). Byøkologi innebærer sånn sett beboernes medvirkning til, og deltakelse i, utviklingen av, og arbeidet med, lokale miljø og klimaløsninger. Innenfor de byøkologiske pilotprosjektene omtalt her har en utstrakt bruk av egeninnsats i oppgradering og vedlikehold av bolig og bygningsmassen vært gjennomgående, og en bevisst strategi.

5.1.4 Selvbygging og produksjon av geografisk rom

Selvbygging defineres i denne sammenheng som beboerutviklede prosjekter, av både nybygg og oppgradering og transformasjon av eksisterende bygningsmasse, hvor byggearbeidet i hovedsak utføres av beboerne selv. «Bygninger som allerede er bygget har en betydelig verdi som karbon- og ressurslager (...) [og] norske og internasjonale studier (...) viser at nybygging sjelden er et bedre alternativ til renovering av eksisterende bygninger» (Reinar & Miller 2011-2012, s. 16), i et klimaperspektiv. Som nevnt over, tar gjenbruk og reparasjon tid. Når eksisterende bygninger foreslås revet er det gjerne økonomiske hensyn som vektlegges, og tid regnes også ofte som et økonomisk aspekt i slike sammenhenger. Den nåværende eieren av Hauskvartalet, Urbanium AS, har anmodet Byantikvaren å rive den vernede hjørnegården, Hausmannsgate 42, begrunnet med økonomiske hensyn. Byantikvaren fraråder «sterkt rivning eller skallbevaring» grunnet bygningens «vesentlige bevaringsverdi i seg selv og i forhold til omgivelsene» (Byantikvaren-Oslo kommune 2016, privat innsyn). «Den siden ved kulturarven som i litteraturen særlig er trukket frem som en viktig ressurs i by- og tettstedsutviklingen knytter seg til bygningsmiljøer, enkeltstående bygninger og hele miljøer» (Holm 2016a, s. 28).

Bærekraftige urbane transformasjonsprosjekter som tar utgangspunkt i eldre eksisterende bygningsmasse kan være bedre egnet for beboerutviklede selvbyggingsprosjekter enn nyere bygninger, og særlig høyteknologiske bygningstyper. Selvbyggingsprosjekter som skal utføres av beboerne selv krever en type bygningsmasse som lar seg forme og arbeides med av ufaglærte, i samarbeid med faglærte der det er nødvendig. Alle typer forbedringer og oppgraderinger av bygningsmassen som krever innleide spesialister er potensielt store utgifter som kan tilfalle beboerne. Det kan gjøre prosjektet utilgjengelig for dem med lavest inntekt, samt at graden av selvbygging begrenses i forhold til hvor stor del av vedlikeholdsarbeidet som må settes bort.

Kjennskap til, og kunnskap om, type bygg, samt en brukerorientert prosess rundt hvordan bygget skal brukes og hvilke behov brukerne har, er viktige faktorer for tilpasning og

transformasjon av eldre bygningsmasse (Holm 2016b). I de tilfellene der beboerne selv har bygget boligprosjektet fra grunnen av, vil en fordel være at beboerne har god kjennskap til byggets standard og dermed er godt skikket til å foreta endringer og nødvendig vedlikehold. Eksperimentboligene på Svartlamon er gode eksempler på det. Denne kjennskapen og nærheten til bygningsmassen kan også utvikles gjennom lang botid i et boligprosjekt kombinert med en nærhet til materialer og vedlikeholdsarbeid.

Cecilie Klem: Og så selvfølgelig når jeg begynte å kunne nærme meg Vestbredden og fikk via folk jeg kjente litt. Sånn eldre folk i miljøet, endelig fikk kommet meg inn og snakket med Vestbredden da. For jeg ante ingenting jeg om hvordan det var organisert. Visste ingenting om hvor mye det huset var pussa opp. Jeg ble veldig overraska over hvor stor selvbyggerfaktoren var da. Da jeg endelig kom inn i det. Så da ble det jo det et veldig viktig fokus for oss. Og nettopp se helt sånn ned i detaljer på hvordan har de vedlikeholdt gården innvendig og utvendig ved hjelp av gjenbruk, nærhet til materialer, frivillighet og også den autonome strukturen på samvirke i forhold til de andre prosjektene vi hadde vært og sett på ellers i Norge da. Det ble jo veldig viktig akkurat det der med materialbevissthet. Det har jo en veldig klar gjenklang i moderne arkitektur. Veldig store fagmiljøer som driver med den type metodikk. Bare se på Sentralen, hvor viktig det gjenbruksaspektet er der, hvor man på en måte anerkjenner...

I: Sentralen?

Cecilie Klem: Sentralen, et sånt prisbelønnet transformasjonsprosjekt i sentrum hvor de har gjort om hele, er det ikke teglverksbygningen da,

I: Åja, nå vet jeg hva du tenker på

Cecilie Klem: Og der har de på en måte, det er jo ikke, de gjenbruket i hvert fall himlinger, vegger. De har, hvis det er ett prosjekt, ett nytt prosjekt, arkitektprosjekt som skulle ligne i det hele tatt på Vestbredden så var det vel kanskje det. Og DOGA også har jo et veldig røft, skalla vekk lag på lag og latt de bare murveggene stå. De har også brukt, gjenbrukt, jernplater fra den gamle fabrikk som lå der. Det er jo blitt innmari hot liksom i arkitektkretser på et helt annet, en helt annen skala enn Vestbredden og helt andre midler og budsjett og alt mulig. Men det er klart at det også er, det å komme inn på Vestbredden og se på, få detaljene på hva slags prosjekt man har drevet med der da. Alt fra liksom fuktarbeid i kjelleren via på en måte trereparasjoner på loftet, taket. Ja, det er spennende ut fra et arkitektfaglig synspunkt fordi det er autonomt og grasrotprosjekt og ikke innebærer en haug med arkitekter som flottes seg med et transformasjonsprosjekt liksom. Så det blir faglig spennende da. På vårt nivå. Fordi det er så genuint

(Cecilie Klem 2017)

Sitatet sammenligner vedlikeholdsarbeidet utført av beboere på Vestbredden gjennom omfattende selvbyggingsprosesser med nåtidige arkitektfaglige diskurser omhandlende urbane

transformasjonsprosjekter hvor gjenbruk av materialer og bygningsmasse står sterkt. Forskjellen er selvsagt at der Vestbredden har utført arbeidet ved egne hender og minimalt med økonomiske ressurser, er Sentralen og DOGA transformasjonsprosjekter i en helt annen økonomisk skala. Sammenligningen er uansett fruktbar da den viser til det legitime ved Vestbredden som transformasjonsprosjekt, og ikke minst foregangsprosjekt innenfor en arkitektfaglig og miljømessig diskurs. Dette er et viktig bidrag til et offentlig ordskifte der Vestbreddens forankring i Hauskvartalet, og som en del av byen, har vært omtalt som «tålte okkupanter» (Morgenbladet 2016).

I tillegg til å være en del av en arkitektfaglig og miljømessig diskurs, er Vestbredden, kanskje først og fremst, et sosialt boligprosjekt. Den omfattende utstrekningen av selvbygging med vedlikehold av bygården bidrar til å holde kostnadsnivået nede slik at boligprosjektet fortsetter å være tilgjengelig for de med aller lavest inntekt, gjerne langt under fattigdomsgrensen. Utvikling av urbane områder med et reelt mangfold innebærer tilgang til bolig i pressområder også for lavinntektsgrupper.

Eg tenker mer, med gjør det selv da tenker eg på tilgang til bolig, rimelig bolig. Eg tenker, når det gjelder bærekraft, da kan man jo tenke seg at de folka som gjør dette, at det e et mindre system rundt det. Mindre maskineri, enklere organisasjon. Det e jo alltid en bærekraftig dimensjon. Også tenker eg at det i noen tilfeller e kompetanseutvikling. Det e mangen elementer med selvbygging som e bra, men eg tenker at tilgang til rimelig bolig nok e det viktigste elementet.

(Arild Eriksen 2017)

Lavinntektsusholdninger er overrepresentert på leiemarkedet i Oslo, hvor mulighetene for stabile og trygge boforhold er mindre enn på eiemarkedet. Det er også vanskeligere for leietakere å finne gode boliger tilpasset husholdningens behov (NOU 2011). På leiemarkedet er det stort sett krav til at boligen skal leveres tilbake i samme stand som ved overtakelse, minus det som kan regnes som normal slitasje, hvilket innebærer at en leietaker normalt har liten mulighet til å tilpasse boligen etter egne behov. I boligprosjekter med rom for selvbyggingsprosesser vil en husholdning ha større mulighet til å tilpasse boligen etter behov.

Selvbygging gjør det geografiske rommet mer mangfoldig estetisk sett samtidig som prosessen legger opp til en nær tilknytning til boligen. Dersom byggingen i tillegg er en del av et samarbeid med andre i boligprosjektet kan det være et veldig fellesskapsbyggende prosjekt. En selvbyggende vedlikeholdsprosess med gjenbruk av materialer og bygningsmasse gir bygget et unikt uttrykk, samtidig som det er bærekraftig i et miljøperspektiv. Lavere byggekostnader

gjør det mulig å ha lavere bokostnader, så en form for økonomisk bærekraft kan også springe ut av selvbyggerprosessen, samtidig som lavere bokostnader kan frigjøre tid som kan legges direkte inn i boligen gjennom selvbyggingsprosesser.

Flere respondenter har nevnt viktigheten av å ha en viss veiledning i selvbyggerprosessen slik at arbeidet blir fagmessig utført, en «byggfadder» som overfører kunnskap og veileder brukerne i byggingen og vedlikeholdet.

Det er sikkert ganske tøft hvis man skal gjøre det veldig sånn intensivt og bygge det fra bunnen av. Veldig bratt læringskurve og sånn. Men, altså det var jo vanlig tidligere i Norge sant. Jeg har tro på det, men det må være, man må for eksempel og vite som selvbygger, hvis man skal leie da, at man får en langsiktig leiekontrakt og at man får en rimelig husleie. Sånne type ting. Også at man må få god oppfølging av psykolog [latter], neida ikke psykolog. Men man må få god oppfølging av en byggveileder, hva heter det, byggfadder. Som typisk er en sånn gammel snekker, byggmester. De første årene i Ormsundveien så hadde vi byggfadder og det var kjempekoselig. En som kom og hjalp oss å restaurere vinduene, viste oss hvordan vi skulle gjøre det da.

(Beboer Ormsundveien)

Respondentene uttrykker også at det å arbeide sammen med andre beboere om en bygge og vedlikeholdsprosess gjør at kunnskap overføres mellom beboerne. I boligprosjekter med omfattende bruk av selvbygging er beboere med byggfaglig kompetanse en viktig ressurs til kunnskapsoverføring og vedlikehold.

"Vilja": To get back to the DIY thing, like, I mean because if we learn from each other all the time when we are doing things together and then you take that knowledge with you. It's almost like we all together become this one big janitor, or something like handyman. But then you learn something that you maybe wouldn't learn in your daily life, you know, that can be handy for your future - also if you live somewhere else. I think this can be good for people.

(Vestbredden 2017)

Selvbygging og beboerstyrt vedlikehold av bygningsmasse er ikke nødvendigvis uproblematisk. Det kan være konflikter rundt hvem gjør hva, og i hvilken grad de ulike beboerne deltar i byggeprosessene. Ikke alle i et bofellesskap vil være like interessert i, eller ha like gode forutsetninger for den type praktisk arbeid. På samme måte som ikke alle vil ha lik interesse for, eller forutsetninger for å delta i mer administrativt eller kulturelt arbeid.

Beboer E37: Men problemet med det er jo, som også er en diskusjon og man ser veldig tydelig i det huset her, det er ikke alle som har de skilna liksom. Og hva gjør

vi for noe da? For det er lett å se at [navn] har fiksa dusjen i trappa, man kan telle timene han har jobba. Men han går jo ikke på møte med kommunen for eksempel. Eller sitter og innkaller til husmøter eller. Det er mange ting man kan gjøre som ikke synes også. Rydde bakgården når man ute og tar en røyk på kvelden. Det er også på en måte en investering.

(Enebakkveien 37, 2017)

Sitatet over beskriver en relativt vanlig kilde til konflikt angående arbeidsfordeling, det at en del arbeidsoppgaver utført vil være usynlige for andre deler av fellesskapet gjør at det kan utvikle seg konflikter med tanke på opplevde bidrag til fellesskapet. Det kan også være misforhold mellom ønskede oppgraderinger og utført vedlikehold. Respondentene fra Vestbredden diskuterer hvordan selvbyggende vedlikeholdsprosesser av og til kan trekke ut og midlertidige løsninger kan bli permanente:

"Vilja": But also sometimes I guess it can become like talk you know. Ei, we talked about this door that it's leaking so much air and it's getting so cold in the hallway. It looks like there's a window on top, but actually someone just gaffa taped something there

[latter og spørsmål om hvor]

"Vilja": It's like on this door to the hallway. And we've been talking about that many times that "we should fix that" and "yeah, we should", and then we just go on with our lives like... But of course at one point we are gonna do it.

"Alex": But doesn't that also happen in regular households?

[noen uttrykker enighet, andre uenighet]

"Alex": Like, can you fix that, yes, I can fix that...

"Vilja": I believe that in another person's house, that if they saw something, they wouldn't see something as extreme as that I guess, because their house would probably be in a better shape...

"Alex": That's extreme?

"Vilja": ..but if something was really off then they would call someone, at least within a week, like hey, you have to come fix this. Here we just do it when we have the energy to do it. So maybe things take longer time to fix...

"Alex": Cause we are a shitty janitor, but a janitor

[Latter]

"Vilja": We don't show up for work every day, but we do it eventually.

(Vestbredden 2017)

Dersom det skal være sannsynlig å få gjennomført en omfattende selvbyggerprosess, enten det er ved nybygg eller rehabilitering og vedlikehold av eksisterende bygningsmasse, må beboerne være sikret et langsiktig boforhold med rimelige boutgifter. Med denne tryggheten i bunn vil det legges til rette for at beboerne føler det trygt og hensiktsmessig å legge større ressurser inn i bygningsmassen, både i form av økonomiske ressurser brukt på materialer, samt arbeidstimer. I tillegg er det en forutsetning at bygningsmassen er av en slik karakter at den lar seg forme og arbeide med av ufaglærte, eventuelt i samarbeid med faglærte. Dette gjør høyteknologiske bygg relativt uegnede for selvbyggingsprosesser. Naturlig ventilasjon og materialer som mur og tre er gode forutsetninger for selvbygging og beboerstyrt vedlikehold. Et aspekt ved det ordinære leiemarkedet, ut over lav sikkerhet og høye boutgifter, er en særdeles begrenset mulighet for å tilpasse boligen etter husholdningens behov. Dette bidrar til en fremmedgjort bosituasjon da kontrollen over ens bolig tilhører noen andre (Madden & Marcuse 2016). «Å bo på låns» som en respondent uttrykker det. I boligprosjekter med rom for selvbyggingsprosesser vil en husholdning ha større mulighet til å tilpasse boligen etter behov.

5.1.5 En følelse av eierskap

Eierskap til egen bolig presenteres gjerne som en automatisk kilde til en tilfredsstillende bosituasjon og trygghet (Madden & Marcuse 2016, s. 75). I tillegg er det en inngrodd oppfatning i Norge om et slags likhetstegn mellom eierskap til egen bolig og medborgerskap (Turner & Wessel 2019, s. 22). Det er imidlertid ingen en til en relasjon mellom disposisjonsform og en fremmedgjort bosituasjon (Madden & Marcuse 2016). En solid kontrakt med sterk juridisk beskyttelse kan i mange tilfeller gi en leietager mer sikkerhet enn en boligeier underlagt et stort boliglån. På mange steder er den juridiske situasjonen for leietakere blitt tippet i retning av lavere sikkerhet, men balansen kan i prinsippet tippes tilbake (Madden & Marcuse 2016, s. 76-77). En markedsrettet boligpolitikk produserer ujevne konsekvenser. Egalitære politiske tiltak på nasjonalt nivå kan kompensere for et mangelfullt boligtilbud og boligstøtte i mange steder av landet, men har problemer med å gjøre det i et pressområde som Oslo. Nasjonal boligpolitikk bør derfor nyansere mellom områder med ulik grad av urban bebyggelse. For Oslo vil den essensielle oppgaven være å styrke leiemarkedene (Turner & Wessel 2019, s. 3).

Beboer E37: Det er det som er helt rått da. Jeg prøver å si det når jeg møter folk oppover i systemet. At det å putte folk sammen, og jobbe med det, ikke sånn som de holder på med i de kommunale gårdene, men hvis man kunne gjort det i litt mindre skalaer. For den verdien av å bo sammen og måtte ta ansvar sjøl for det stedet man

bor. Man trenger ikke å eie det, men det er den ansvarsfølelsen, det er der det ligger. Vi er ikke opptatt av eierlinja i det hele tatt. Jeg diskuterer det ofte og folk mener at det er det tryggeste, men sånn som jeg ser den jævla fuckings eierlinja er at banken eier kåken din. Jeg veit ikke når det blei trygt liksom. Hvis man kan ha en kontrakt som sier at her kan du bo i hundre år, her kan du bo i 50 år. Det er trygt. Da kan man begynne å planlegge livet sitt. Og det skal ikke være sånn at det er en forsvinnende liten prosent av befolkninga som får langtidskontrakter. Det skal være en sånn ting som folk kan få ikke sant. Det er ikke noe big deal det. Og folk kommer ikke til å bli der for resten av livet. Når man veit at man kan flytte til et annet trygt sted så kommer folk til å flytte rundt på seg, det er jeg helt sikker på. Å bo trygt er en menneskerett. Et eksistensielt behov for mennesker.

(Enebakkveien 37, 2017)

For en styrking av et urbant leiemarked vil det, i tillegg til sterkere juridisk beskyttelse, lengre kontrakter og lavere leier, være viktig for leietakere å få mulighet til å forme og tilpasse boligen etter egne behov. Respondenter i alle prosjektene med stor grad av selvbygging legger vekt på følelsen av eierskap som oppstår i kontakt med det fysiske arbeidet med boligen og hvordan det skaper et ansvar for, og en tilknytning til, omgivelsene sine.

På en måte, ikke sånn hvis du følger definisjonen av selvbygging, men på en måte så er det jo, jeg føler jo at vår leilighet har vært i stor grad selvbygd. For at det var, den leiligheten var bare en rønne når vi flytta inn. Alle takene var senka, det var gips på alle veggene, det var linoleum på alle gulvene. Mange av vinduene var tetta igjen. Så vi har gradvis endra den til sånn som vi vil ha den da. Eller den er jo ikke helt sånn som vi vil ha den enda, men. Det fører jo til at man føler at man, man føler seg trygg og man føler at man eier det stedet man bor, om ikke på papiret, men at man har et eierskap til det som og gjør at man blir opptatt av å ta vare på det da.

(Beboer Ormsundveien 2017)

Respondentenes erfaringer gjør det tydelig at en følelse av eierskap og trygghet ikke trenger å være knyttet opp mot et formelt eierskap basert på privat eiendomsrett. Utrygghet med tanke på hvorvidt man får bli boende over lengre tid kan imidlertid føre til vedlikeholdsetterslep da det kan oppleves som bortkastet å legge store ressurser inn i noe som kan vise seg å bli tatt fra en når som helst. Det er derfor viktig at beboernes bosituasjon er trygget i en juridisk sterk leiekontrakt med lang varighet, aller helst tidsubestemt, i tillegg til at beboerne har frihet til å tilpasse boligen etter egne behov og estetiske preferanser.

I: Men allikevel, jeg kom inn i bakgården her. Det var ganske lenge siden jeg var her sist. Og bare oao, det er skikkelig fint. Det er ikke, det ser ikke noe sånn, hva skal jeg si, kanskje jeg er sikkert ikke helt normal med tanke på hva jeg synes er fint da.

Beboer E37: Men jeg setter pris på at du sier det. Det er fint! Og det tenker jeg når jeg kommer til 40 [Vestbredden] og, det er kult å komme dit. Fordi det er kosta, og tønna står fint. Og benkene funker og. Det ser ikke noe streit ut i det hele tatt. Man skjønner hvilke folk som bor der, men de tar vare på stedet sitt

(Enebakkveien 37, 2017)

Det empiriske materialet gir tydelige føringer på følelser av eierskap, ansvar og tilknytning til ens omgivelser som oppstår i beboernes arbeid med sine omgivelser, og hvordan disse følelsene igjen fører til at beboerne tar et praktisk ansvar for sine omgivelser i form av utstrakt vedlikehold, selv i tilfeller der bosituasjonen kan oppleves som utrygg. Urbane allmenninger åpner opp for tanker og idéer om at det kan være andre krav til eiendom i byer som går utover systemet for privat eiendomsrett (Holder & Flessas 2008). Følelser av tilknytning som kan basere seg på andre investeringer enn rent økonomiske. Man kan ha investert tid, krefter, arbeid og følelser inn i en eiendom eller et område som ikke juridisk sett er ens eget. I tillegg kan tilknytning basere seg på lang fartstid, en følelse av at man hører hjemme et sted (Blomley 2008, Holder & Flessas 2008, Huron 2015).

Beboer E37: For hvis man tenker at man er født inn i den verden her. Man har ikke bedt om det engang. Man skal bare ha det ok de åra det står på. Og det å bo er så utrolig eksistensielt. Det å høre til et sted. Jeg tenkte på det når jeg var på loppemarked på skolen, da møtes alle i bygda. Det var litt som i gamle dager så hadde du marked. Da møtes vi på Vålerenga. Man hilser litt på folk. Også gikk jeg sammen med [navn]. Han hører ikke til her. Han har ikke bodd på Vålerenga i hundre år. Ingen som hilser på han. Jeg hører til her. Det handler om tilhørighet. Det handler om å få bekrefte min eksistens. Noen stopper jeg og snakker med. Noen ringer og sier, hei er du på loppemarked i dag eller, jeg står ved kjerka. Så jævla viktig da. Og ha den tilhørigheten. Som på en måte er svar på min eksistens. Tenk deg hvordan det er å bare bo et sted. Det er ingen som hilser på deg. Det er ingen som ser at du kommer. Ingen som bryr seg om at du går. Det er ingen som ser at du kjøper melk på morran klokka sju for tredje dag på rad. Ingen! Fy faen hvor jævla selvutslettende er det? Altså... ja, nei. Jeg tenker litt på sånne eksistensielle ting. Og det skjer sånn som på loppemarked på Vålerenga skole, og da tenker jeg at fy faen, det her er viktig det.

(Enebakkveien 37, 2017)

Tilknytning til ens omgivelser, og *følelsen* av ansvar for, og eierskap til egen bolig, fremstår som det motsatte av en fremmedgjort bosituasjon, og reflekterer sånn sett grunnleggende menneskelige behov. Et behov som bør være tilgjengelig også for de som leier bolig i urbane områder.

5.2 Konkluderende oppsummering

De alternative boligprosjektene har her blitt presentert som uttrykk for urbane allmenninger. I dette ligger det at boligprosjektene er urbane rom som skapes og opprettholdes av et fellesskap og samarbeidsformer utenfor markedslogikk, og at prosjektene kjemper en kamp mot å bli innlemmet i markedssystemet (De Angelis 2003, Blomley 2008, Hodkinson 2012, Pusey & Chatterton 2017). Samt at boligprosjektene skaper urbane rom med potensial for alternativ sosial reproduksjon (DeAngelis 2003, Blomley 2008, Chatterton 2010, Eizenberg 2012, Bresnihan & Byrne 2015). Det ikke-kommersielle aspektet er langt tydeligere i de tre boligprosjektene som er grunnlagt ved husokkupasjon og definert som byøkologiske pilotprosjekter, ved at tildeling av bolig i fellesskapet ikke skjer på boligmarkedets premisser, hvilket gjør tilgang til boligene mulig for lavinntektsgrupper. Friis gate 6, som i markedssammenheng, er et regulært borettslag utfordrer i mye mindre grad konsekvensene av et usosialt og konkurransedrevet boligmarked.

Alle fire boligprosjekter skaper imidlertid rom for alternativ sosial reproduksjon som ikke er redusert til markedsformer: Det nære fellesskapet mellom beboerne i boligprosjektene motvirker ensomhet og isolasjon via samhandling og samvær, samt at fellesskapet stiller opp for individer i en krevende eller vanskelig livssituasjon. Hjelpen beskrevet er alt fra psykisk støtte til mer praktiske ærend, hvilket i en samfunnsøkonomisk sammenheng kan tenkes å fungere avlastende på et mer makro velferdssystem, ved at fellesskapet avlaster den enkelte husholdning i en vanskelig livssituasjon. Særlig for enslige forsørgere kan et fellesskap tilknyttet boligen bidra til en markant bedre livskvalitet, da man som enslig forsørger, spesielt mens barna er små, svært ofte er låst til hjemmet. Både det at man kan få hjelp til enkle omsorgsoppgaver, og ha noen å snakke med om utfordringer knyttet til det å ha omsorg for barn, kan lette presset på familieenheten da det er svært utfordrende å stå alene i en slik situasjon. Det at barna får flere omsorgspersoner å forholde seg til i tilknytning til boligen kan også være en ressurs for barn som vokser opp med enslige forsørgere.

For fellesskapets funksjon er beboersammensetning en viktig faktor. I små og tette boligprosjekter vil det være avgjørende at beboerne selv i fellesskap avgjør hvem som skal tildeles bolig, mens det i større prosjekter kan åpnes opp for at kommunen får tilvisningsavtale på et visst antall boliger.

Gode fellesarealer fungerer avlastende på en ellers i større grad belastende trangboddhet. Når det av miljøhensyn legges opp til en tett boligutvikling er det dermed viktig å planlegge for gode fellesarealer, og et nærere fellesskap innenfor boligprosjektene, for å

unngå en belastende trangboddhet og følelser av ensomhet og isolasjon. Det vil også være viktig å planlegge prosjektene slik at beboere som ønsker det kan ta livsløpet innenfor boligprosjektet. Dette innebærer en variert sammensetning av boenheter innenfor hvert enkelt prosjekt eller mulighet til å omforme og tilpasse boligen etter husholdningens behov. Fellesarealer og et miljøbevisst fellesskap kan legge til rette for et lavere forbruk ved at det deles på ressursene og at fellesskapet påvirker hverandre til et bevisst forhold til eget forbruk. Gjenbruk av materialer og bygningsmasse er en grunnstein som kjennetegner de tre boligprosjektene som definerer seg innenfor et byøkologisk rammeverk. Gjenbruk og samarbeidsdrevet restaurering/selvbygging av eksisterende bygningsmasse er imidlertid tidkrevende, og et langsiktig perspektiv på boligutvikling er dermed implisitt innenfor et byøkologisk rammeverk. Lave bokostnader frigjør tid for beboerne som kan legges direkte inn i boligen/bygningsmassen, og er slik en forutsetning for utstrakt bruk av selvbygging.

Fellesskap og tilhørighet utvikler seg over tid og det vil derfor være hensiktsmessig å legge opp til langsiktige boforhold, gjerne gjennom sterke juridiske og tidsbestemte leiekontrakter. Langsiktige boforhold er også en forutsetning for en trygg livssituasjon. Det motsatte av en fremmedgjort bosituasjon fremstår på bakgrunn av det empiriske materialet som en opplevelse av trygghet og tilhørighet, samt en følelse av eierskap til boligen. Denne eierskapsfølelsen trenger ikke å være fundert i privat eiendomsrett. Selvbyggerprosesser og samhandling om organisasjon og opprettholdelse av boligprosjektene synes å virke skapende på en slik eierskapsfølelse. Respondentene legger vekt på følelsen av eierskap som oppstår i kontakt med det fysiske arbeidet med boligen, friheten til å tilpasse boligen etter egne behov og estetiske preferanser, og hvordan det skaper et ansvar for, og en tilknytning til, omgivelsene sine.

6 Medvirkning og konflikt

Konflikter rundt byutvikling kan ha et transformerende potensial dersom motstand og motsetninger som en politisk dimensjon blir tatt seriøst, og det opprettes refleksive kontaktflater mellom sosial mobilisering med bakgrunn i konflikter rundt byutviklingen og politiske og planmessige prosesser (Gualini 2015). På bakgrunn av at store deler av byutviklingen overføres til private planleggere og utviklere har byutviklingen utviklet klare teknokratiske trekk (Gualini 2015), hvilket foreslås motvirket gjennom en styrking av det urbane medborgerskapet gjennom folkelig deltakelse i byplanleggingen (Leffers 2015). Den lokale skalaen fremmes gjerne som navet for en styrking av demokratiet på bakgrunn av det lokale plans spesielle egnethet for reell deltakelse (Millstein 2008), hvor det kan oppstå reelle kontaktflater mellom sosial mobilisering og politiske prosesser. Det lokale sivilsamfunnet er imidlertid ikke en homogen enhet med en enhetlig uttalt vilje. Ujevne maktgeometrier, konflikter, evne til, og interesse av å delta i planleggingen vil være med på å bestemme medvirkningsprosessenes fokus og funksjon. Avgjørende vil også være i hvilken grad prosessene klarer å håndtere reell konflikt (Tahvilzadeh & Kings 2013).

Et analytisk grep er, som nevnt over, å skille mellom inviterte og populære rom som ulike former for medvirkning. Inviterte rom skal fungere som en kontaktflate mellom offentlige organer [eller private utviklere] og befolkningen, mens populære rom er arenaer der folk kommer sammen av eget initiativ (Cornwall 2004). Det er imidlertid ikke et tydelig skille mellom dem og rommene kan skli over i hverandre og være delvis overlappende (Cornwall 2004). Jeg vil allikevel benytte meg av distinksjonen da den sier noe om medvirkningens hierarkiske retning og opphav, og kan gi de analytiske resultatene en forklarende innramming. Analysen vil her i mindre grad enn i forrige kapittel basere seg på transkriberte intervjuer, selv om intervjuene fortsatt er en vesentlig del av det empiriske materialet. Deltakelse i medvirkningsprosesser, av både invitert og populær karakter, knyttet til ett av casene er og en sentral del av analysen.

Følgende kapittel vil undersøke på hvilke måter medvirkningsprosesser og konflikter knyttet til de alternative boligprosjektene kan bidra til å belyse lokaldemokratiske muligheter og utfordringer knyttet til byutviklingen i Oslo. Undersøkelsen vil benytte seg av i hovedsak tre analytiske kategorier knyttet til en tredimensjonal forståelse av deltakende medvirkningsprosesser (Fung 2006). Disse tre dimensjonene – omfang av deltakelse, metode for kommunikasjon og avgjørelser, og utstrekning av autoritet - utgjør ifølge Fung (2006, s.

66) et rom hvor hver enkelt mekanisme ved offentlig beslutningstagning kan lokaliseres. Selv om Fung (2006) benytter seg av ovennevnte tre dimensjoner for å belyse mekanismer ved *offentlig* beslutningstagning eller handling, er begrepene såpass åpne at de kan benyttes til å belyse mekanismer ved beslutningstagning også av mindre offentlig karakter. Følgende analyse vil således ta i bruk tredelingen for å undersøke aspekter ved kommunikasjon, beslutningstagning og handling knyttet til de omtalte boligprosjektene, både i prosesser av invitert og populær karakter.

6.1 Medvirkning

En mye sitert kilde under tema medvirkning er Sherry Arnsteins (1969) stige omhandlende folkelig deltakelse, som spenner fra ikke-deltakelse, gjennom grader av symbolisme, til grader av folkelig kontroll. Stigen har kvaliteter som kan tydeliggjøre medvirkningsprosessers faktiske påvirkningskraft, men er blitt kritisert for å ha en normativ kobling mellom høy folkelig deltakelse og hensiktsmessige prosesser (Fung 2006). Det finnes kontekster hvor sterk grad av folkelig deltakelse og kontroll er svært ønskelig, men det er også helt klart andre tilfeller hvor en konsulterende rolle vil være mer passelig for medborgere enn full folkelig kontroll (Fung 2006, s. 67).

I planlegging av bolig og byområder er imidlertid beboernes behov og kunnskap om nærmiljøet svært relevant for å utvikle boliger og områder tilpasset lokale behov og ressurser (Hanssen 2013). «Hvem er vel bedre i stand til å si noe om hva som fungerer enn de som nettopp bebor områdene?» (Hanssen 2013, s. 22). Furset, medvirkningskoordinator for Plan og bygningsetaten, uttaler at etaten «etterstreber en bedre og jevnere dialog» for at innspill til byutviklingsprosesser kan komme til «rett tid» (Oslo Kommune 2018). Hun utdyper videre; «Det er lett å forveksle medvirkning og medbestemmelse, og etatens ansvar er å legge til rette for medvirkning underveis i planprosessen. Innen by- og områdeutvikling er det i siste instans alltid opp til politikerne å bestemme hva som skal bli gjort, vi bor jo i et representativt demokrati» (Oslo kommune 2018). I en markedsrettet og konkurransebasert byutvikling har imidlertid utviklingen fått klare teknokratiske trekk ved at store deler av byutviklingen settes bort til private aktører (Nordahl m. fl. 2011, Gualini 2015), og dette teknokratiske trekket gjelder i stor grad også Norge og Oslo (Nyseth 2008, Hanssen 2010).

Selv om medvirkning som ideal styrkes i Plan og Bygningsloven 2008 ved at medvirkning inkluderes i planens formålsparagrafer, samt et krav til planprogram, en plan for

planen, hvilket innebærer utvidede medvirkningsmuligheter i oppstartsfasen, «har ikke lovens minimumskrav til medvirkning, kunngjøring av oppstart og offentlig ettersyn/høring endret seg vesentlig» (Hanssen 2013, s. 18). En mangel på arenaer for tidlig medvirkning fra lokalsamfunnet er fortsatt en av de største demokratiske utfordringene med dagens planleggingspraksis (Hanssen 2013, s. 20). Lovens minstekrav stiller ikke vesentlige krav til medvirkning i den tidligste fasen hvor utbyggere kontrollerer planen, og det gjør heller ikke kommunene (Hanssen 2013, s. 20). Tidlig medvirkning er slik det praktiseres i dag, forslagsstiller ansvar. Norge har åpnet opp for at private aktører kan ta initiativ til, og utforme, reguleringsplaner, og i de største byene er opp mot 90 prosent av slike planer private (Hanssen 2013, s. 20). Selv om innbyggere kan komme med innspill når oppstart av planarbeidet kunngjøres, er det lite konkrete holdepunkter så tidlig, slik at innbyggerne mister en viktig mulighet til å påvirke premissene for planen (Hanssen 2013, s. 20). I utformingsfasen mellom kunngjøring av oppstart og høring kommer utbyggere og planmyndigheter i kommunene til enighet gjennom lukkede forhandlinger. Av og til manifesterer denne enigheten seg i formelle utbyggingsavtaler hvor kostnader spesifiseres og fordeles. Slike planforslag og utbyggingsavtaler har stor grad av stivhengighet selv om planene ikke formelt sett er vedtatt (Hanssen 2013, s. 20). Når lokale aktører slipper til langt senere i planprosessen, i den formelle høringsfasen, oppleves planforslaget «så grundig utformet, fremforhandlet og detaljert» at en reell endring fremstår uoppnåelig (Hanssen 2013, s. 20-21). Innbyggerne tildeles dermed «en reaktiv og protesterende rolle, og gis ikke muligheten til å spille en proaktiv og kreativ rolle» (Hanssen 2013, s. 21).

Lokale politiske arenaer kan bidra til å gi innbyggere mulighet til medvirkning i saker som har påvirkning på deres hverdag, hvor de er partsholdere (Klausen m. fl. 2013, s. 14). Dette kan gjøre at de politiske beslutningene oppfattes som mer legitime, og at de treffer innbyggernes behov bedre (Fung 2006, Klausen m. fl. 2013). Gjennom næredemokratiske ordninger forsøkes det å minske avstanden mellom styrende og de styrte, samt motivere til bred folkelig deltakelse i lokale spørsmål og problemstillinger (Klausen m. fl. 2013). «Næredemokratiske organer er en fellesbetegnelse på organer som omfatter et avgrenset geografisk område mindre enn kommunen, og som fungerer som plattform for deltakelse og engasjement for befolkningen i dette avgrensede området» (Klausen m. fl. 2013, s. 7). Beboer- og velforeninger nevnes som eksempel på slike organer, dog uten en strukturert relasjon til kommunen (Klausen m. fl. 2013, s. 17). Uten en slik strukturert relasjon risikerer næredemokratiorganet å leve sitt eget liv i sivilsamfunnet, uten en kobling opp mot bredere politiske beslutninger og handlinger (Klausen

m. fl. 2013). Det empiriske grunnlaget her viser tydelig at dette er en sentral problemstilling for hoveddelen av casene også i denne studien. Følgende kapittel vil undersøke aspekter ved medvirkning både innad i boligprosjektene, og mer utadrettede medvirkningsprosesser, grovt kategorisert som henholdsvis populære og inviterte rom, samt koblingen mellom dem og bredere politiske beslutninger og handlinger.

6.1.1 Omfang av deltakelse

En grunnleggende årsak til å forsterke folkelig deltakelse på et område av offentlig styring vil være å tilføye relevante aspekter ved et styringsområde som ellers ville forbli utilstrekkelig dekket (Fung 2006, Klausen m. fl. 2013). Hvorvidt den direkte folkelige deltakelsen kan bidra til en mer kompetent og kunnskapsbasert styring avhenger i stor grad av hvem det er som deltar (Fung 2006). Er utvalget representativt for den relevante eller generelle populasjonen? Er viktige interesser eller perspektiver ekskludert? Innehar deltakerne den informasjonen og kompetansen nødvendig for å foreta gode avgjørelser? Og er deltakerne ansvarlig ovenfor de som ikke deltar? (Fung 2006, s. 67). Representanter som er rekruttert fra nærmiljøet kjenner godt til hvilke behov og ønsker som eksisterer, hvilke løsninger som er egnede og ønskelige ut fra den spesifikke lokale konteksten, samt hvilke lokale ressurser som kan benyttes (Klausen m. fl. 2013, s. 22).

Det går et skille mellom utbyggerstyrt og beboerstyrt boligutvikling, selv om skillet ikke alltid er entydig. Det er mulig for utbyggere å legge opp til en mer omfattende medvirkning enn det lovens minstekrav tilsier, og kan slik arbeide i retning av en beboerstyrt boligutvikling. Friis gate 6 er ett eksempel på en slik tilnærming. De tre andre casene, Enebakkveien 37, Vestbredden og Ormsundveien, er alle eksempler på beboerstyrte boligprosjekter, hvor prosjektene er utviklet med utgangspunkt i gjenbruk av eldre bygningsmasse.

En av respondentene i denne studien har arbeidet med bolig- og byutvikling der beboerne tas med som en aktiv del av utviklingen og beskriver i intervjuet sin erfaring og opplevelse med denne typen utvikling.

Arild: Sant, og sånn som vi arbeidar med planleggingen så e vi jo opptatt av en sånn stegvis byutvikling. Og når eg tenkar stegvis byutvikling så tenkar eg at det både gir folk muligheten til å delta i utviklingsprosessen, men at det også gir mindre aktørar, sånn som når vi jobbet med Hauskvartalet, at det gir mindre grupper folk muligheten til å utvikle boligprosjektet. Da tenker eg både idéelt og kommersielt på en måte. Eg tenkar at her snakker vi om mangfoldet, vi snakker om muligheten for folk til å planlegge prosjektar sammen. Snarere enn å bare være enn passiv konsument av en

bolig. Så det e hovedsakelig de to nivåane vi jobbar med. Og så handler det også om ulike modellar for deltakelse inn i mellom dette. Og selvfølgelig ulike måtar å bo sammen på. Som også kanskje fordrar ulike modellar for deltakelse i selve boligprosjektet.

I: Modeller for deltakelse, hva tenker du på da?

Arild: Da snakkar eg egentlig om ulike måtar å, for eksempel, eie boligen sammen. Ulike måtar å ha beslutningsprosesser sammen, ulike måtar for bofellesskap i tillegg til det kanskje også. Man har forskjellige nivåar av deltakelse innenfor ett boligprosjekt.

(Arild Eriksen 2017, arkitekt)

Eriksen peker her på et interessant aspekt ved deltakelse til boligutvikling: at en aktiv medvirkningsprosess også resulterer i en aktiv bosituasjon; en aktiv medvirkning til den videre organiseringen og opprettholdelsen av boligprosjektet, hvilket betegner en kobling mellom allmenninger både som prosess og resultat. Dette er en observasjon som reflekterer alle de fire boligprosjektene, dog i noe ulike grad. Koblingen mellom prosess og resultat kan selvfølgelig også ha å gjøre med hvilke mennesker som er tilkoblet boligprosjektene, at de som ønsker å ta del i en aktiv medvirkningsprosess knyttet til utvikling av ens bolig, også ønsker en aktiv medvirkning til den videre opprettholdelsen. Dette endrer imidlertid ikke på gyldigheten av observasjonen.

Innenfor de fire boligprosjektene som er case for denne oppgaven er det ulike modeller for deltakelse til den interne organiseringen av boligprosjektene. Enebakkveien 37 og Vestbredden har husmøter hvor alle beboere er deltakende til avgjørelser som tas av kollektivet i fellesskap. I Enebakkveien, hvor flere av beboerne har barn, har de i tillegg et barneråd. Barnerådet har en rådgivende funksjon til husmøtet. Vestbredden har i tillegg til husmøtet, i perioder med ekstra krevende omstendigheter, tilkalt, bedt om hjelp, fra et utvidet nettverk til å bidra til utviklingen av boligprosjektet. Dette gir ofte gode resultater da boligprosjektet kan trekke på flere ressurser enn de som til enhver tid finnes blant beboerne. Det er verdt å merke seg i den sammenheng at Vestbredden er et prosjekt med lang fartstid og et stort sosialt nettverk. Ormsundveien har vært utviklet gjennom en aktiv medvirkningsprosess internt, og opp mot kommunen. Ormsundveien økogrend er en boligstiftelse, og videreføring av Ormsundveien, hvor utviklingen styres av en liten kjernegruppe medlemmer i stiftelsen. Friis gate 6 har en regulær borettslagsstruktur, men har tradisjon med mer omfattende medvirkningsprosesser enn det som er nok er normal prosedyre i regulære borettslag.

Hva angår mer utadrettede medvirkningsprosesser beskriver Ole Pedersen fra Nedenfra en modell for beboer og nabolagsinitiert boligutvikling hvor målet er å øke omfanget av deltakelse til å inkludere relevante partsholdere, fra beboere til bredere nabolagsinteresser:

Folk i nabolaget her vet godt korsen det e å bo i nabolaget her. Og vet sånn sett også godt korsen behov det har. Så si at man da får tilgang på en tomt gjennom noe offentlig. Kommunen har en tomt eller kommunen kjøper en tomt også får man en festeavtale på den, også har man en open call i nabolaget. Her skal man bygge et eller annet. Folk har mulighet til å engasjere seg i det. Man har folk i nabolaget som på en måte definerer prosjektet Både i form av kor mange og kor store leiligheter det skal være. Ka skal være i 1. etasjen, korsen type fellesrom skal det være. Korsen skal de fellesromman, skal de kun være for den blokka eller skal de også, tilby noka til nabolaget rundt? Også går man sammen og jobber med folk i nabolaget. Både de framtidige beboeran, men i og for seg også andre med tilhørighet. Så jobber man et prosjekt fram sammen med arkitekta som ikkje svarer til ka markedet er villige til å betale, korsen type planløsning vil man kunne få mest penga for, men ka e det som vi trenger.

(Ole Pedersen 2017)

Pedersens modell for omfang av deltakelse i medvirkningsprosesser beskriver en prosess der beboere og andre partsholdere gis en proaktiv rolle der de får være med å definere rammene for prosjektet etter egne og nabolagets behov. «En proaktiv rolle kunne i større grad sikret at verdifull lokalkunnskap ble kanalisert inn i utformingen, for eksempel kunnskap om hva som oppleves som kriterier for god bokvalitet og bykvalitet» (Hanssen 2013, s. 21).

Pedersens oppfatning av normen for medvirkning, omfanget av deltakelse som normen legger opp til, samsvarer i stor grad med Hanssens (2013) utredning av Plan og Bygningslovens minimumskrav til medvirkning beskrevet over, at medvirkningens nedslagsfelt er svært smalt og krever mer enn rimelig mye av innbyggerne.

Og det eneste demokratiske innslaget i dette e jo at man på et tidlig tidspunkt i reguleringa og egentlig før noen, når bygginga e mange år fram i tid, og egentlig e ganske under radaren på de aller fleste; det e en sånn reguleringskunngjøring som kanskje kommer på Plan og bygningsetaten sine sider og kanskje en annonse i Aftenposten, så e det kunngjort. Man skal være ganske nerdat for å få det med seg. Også skal man være ganske sånn politisk engasjert i tillegg til å være nerdat for å gidde å bry seg om det.

(Ole Pedersen 2017)

Pedersen beskriver videre at Husbanken anses som en egnet finansiell aktør og at prosjektet selvsagt må være økonomisk bærekraftig ved at kostnadene betjenes gjennom blant annet

husleie. Kostnadene kan imidlertid holdes nede ved at det utelukkes profitt på utviklingen av boligprosjektet i samsvar med tanken om ikke-kommersiell boligutvikling, og gjennom egeninnsats/deltakelse i byggeprosessen. En helhetlig tilnærming til boligutviklingen med utgangspunkt i stedets ressurser, hvilket reflekterer aspekter ved en byøkologisk tilnærming, gir muligheter for et bredt omfang av deltakelse til utviklingen.

At man kanskje kan gjøre elementa sammen med en sånn byggfadder som også var noka vi så på i Hauskvartalet. Altså korsen kan dette gjøres i en bygård og ikkje i en enebolig eller et rekkehus. Kan man gjøre det med massive tremoduler, og korsen man kan være med? At det e en blokk, men fortsatt gir en mulighet for egeninnsats og at man er med på å bygge det. Og det åpner også opp for at man kan gi lærlinga, gjerne med tilknytning til nabolaget, lærlingeplass og arbeidsledige kan få arbeidspraksis sjøl om de ikkje skal bo der. Sånne type ting. Og da e det jo selve deltagelsen og gjennomføringa, at det e noka som skjer både med utgangspunkt i lokale behov og at det e nabolaget sjøl. Det vil jo være en direkte demokratisk praksis som gjør at man får en helt annen innflytelse på byutviklinga gjennom enkeltelementa da, enn man gjør på den type boligutvikling som man tradisjonelt har.

(Ole Pedersen 2017)

Undertegnede deltok imidlertid på et utviklingsverksted på Tøyen boligkonferanse i 2017, i regi av Nedenfra og Tøyen boligbyggelag, hvor en av målsetningene var å inkludere beboerne i de kommunale boligene i området. Det var påfallende at på nær samtlige deltakere tilsynelatende var representanter fra majoritetsbefolkningen. I en innvandrerrett delbydel som Tøyen er det nærliggende å trekke konklusjon om at såkalte tause stemmer ikke var representert, og at viktige og relevante perspektiver av den grunn ikke ble fremmet under verkstedet. På spørsmål om dette svarte en representant for områdeløftene for Tøyen og Grønland at selv om beboerne fra de kommunale bygårdene ikke var til stede på verkstedet knyttet til boligkonferansen har det vært egne verksteder knyttet til de kommunale boligene i gårdene hvor deltakere fra de kommunale boligene har vært til stede. Representanten utdyper at beboerne regelmessig benytter seg av mer praktisk bistand knyttet til sin boligsituasjon som tilbys i aktivitetshuset K1, hvor boligkonferansen finner sted. I tillegg til kontakt, og formidling av kontakt, mellom de da nyopprettede gårdsstyrene i de to nærmeste kommunale leiegårdene, og boligkontoret og leieboerforeningen. Det kan være mange grunner til at verkstedet ikke engasjerte tause stemmer i området. Kanskje var formatet på verkstedet ikke egnet til å samle et representativt utvalg av den relevante populasjonen. Dette hentyder om at metode for kommunikasjon har betydning for omfang av deltakelse, i tillegg til at utfordringen med å engasjere tause stemmer må tas på

alvor dersom den direkte folkelige deltakelsen skal bidra til en mer kompetent og kunnskapsbasert styring (Fung 2006), basert på lokale behov.

6.1.2 Metode for kommunikasjon

Fung (2006) skriver om hvordan deltakerne utveksler informasjon og tar avgjørelser har betydning for medvirkningsprosessene. Noen arenaer for medvirkning vil kun informere de oppmøtte, formidle informasjon. I de fleste slike høringsinstanser vil det imidlertid være rom for noen til å ytre sitt standpunkt, selv om de aller fleste deltakerne kun vil være tilhørere og vitne til kamper mellom politikere, aktivister og interessegrupper. Noen diskusjoner vil være organisert slik at deltakerne kan utforske, utvikle og muligens endre sine preferanser og perspektiver gjennom medvirkningsprosessen. Deltakerne diskuterer gjerne temaene sammen i mindre grupper, snarere enn å kun høre på eksperter og politikere. Ofte vil ikke disse kommunikasjonsmetodene forsøke å oversette deltakernes preferanser og synspunkter til et kollektivt syn eller en bestemmelse, og det er normalt ingen forpliktelser knyttet til å implementere resultater fra medvirkningsprosessene. Noen arenaer forsøker imidlertid å komme frem til kollektive valg gjennom ulike metoder for å ta avgjørelser. Gjennom aggregering og forhandlinger eller deliberasjon og forhandlinger. Mange offentlige avgjørelser vil imidlertid bli tatt uten noen form for folkelig deltakelse, men bestemmes ved hjelp av teknisk ekspertise, av forvaltere med en relevant utdannelse (Fung 2006, s. 68-69). Den vanligste måten norske kommuner forsøker å engasjere innbyggere i planprosesser er gjennom åpne folkemøter. Å kun ta utgangspunkt i slike folkemøter ser imidlertid ut til å være uheldig av flere grunner. Folkemøter kan virke fremmedgjørende for mange da det innebærer å ta ordet i store folkemengder, samt at temaene for disse møtene gjerne er såpass abstrakte at de kun engasjerer de som allerede er engasjert. Kommuner som lykkes med å engasjere innbyggerne i planprosesser bruker en bredspektret meny av medvirkningsmetoder, og målretter gjerne medvirkningstiltakene mot ulike grupper for å sikre seg at tause stemmer også blir hørt (Hanssen 2013, s. 19), hvilket reflekterer beskrivelsen fra representanten fra Områdeløft Tøyen over.

Det empiriske materialet omhandlende metode for kommunikasjon er hovedsakelig delt i to leirer. Medvirkningsprosesser hvor boligprosjektene og andre partsholdere deltar som interesseorganisasjon/aktivister/beboerforeninger for en bredere byutvikling enn eget boligprosjekt, og medvirkningsprosesser innenfor de enkelte boligprosjektene som i hovedsak går på organisering og utvikling av eget boligprosjekt. Skalaen på de ulike

medvirkningsprosessene skiller seg fra hverandre i størrelse og antall deltakere, samt graden av tilknytning og tillit mellom deltakerne. Dette har betydning for metode for kommunikasjon og grad av deltakelse i de kommunikative prosessene. Jeg vil først gå igjennom de mer interne medvirkningsprosessene som kjennetegnes av å være populære rom.

I Enebakkveien 37 og Vestbredden er husmøtet det beslutningstagende organ. Metodene for kommunikasjon og hvordan beslutninger tas skiller seg imidlertid fra hverandre. Begge prosjektene har en deliberativ framgangsmåte hvor meninger og preferanser legges frem for fellesskapet med formål å belyse tema og senere komme fram til en felles avgjørelse. Enebakkveien har valgt konsensus som metode for avgjørelser, det vil si fellesskapet skal komme frem til en enhetlig beslutning. Vestbredden arbeider gjennom deliberasjon mot et konsensus, men tar endelige avgjørelser ved avstemming. Alle beboere over 16 år sitter i styret og det er en stemme per hode. «Styret kan treffe vedtak når minst 1/3 av medlemmene er til stede og minst 2/3 stemmer for vedtaket. Dersom minst ett av styremedlemmene mener det er nødvendig, må en sak behandles på et styremøte hvor 4/5 av medlemmene er til stede og 4/5 stemmer for» (Vestbredden udatert c). Deliberasjon, og særlig konsensus, er ressurs og tidkrevende metoder for kommunikasjon og beslutninger, men kan gi et godt eierskap til det demokratiske fellesskapet og de beslutningene som tas. Hvor viktig tema for avgjørelsene er for fellesskapet er med på å bestemme hvor krevende prosessen kan bli. En respondent beskriver ulike verktøy for å komme frem til felles beslutninger via konsensus.

Beboer E37: Nei, vi har konsensus. Som jeg innimellom er jævla drittlei av. At man skal bli enig. Men vi er jo veldig godt trent i å ha og bli, alle vi som bor her vi går på husmøte engang i måneden liksom. Det er en veldig vanlig struktur for oss. Og vi må enes om ting. Vi er også blitt opptatt av at, det er ikke alltid man trenger å ha en mening om ting. Hvilken farge det skal være i trappa. Hvis du driter i det så si nå det. At man ikke trenger å velge side eller. Og som oftest så, vi er veldig opptatt av å enes og hvis folk ikke enes så er det en veldig god grunn. Vi har veldig sjeldent, vi er mer sånn, hva synes folk om det? Det høres bra ut. Er det noen som er imot? Vi er ikke så opptatt av, det blir mye kortere møter og hvis man enes. Og da kan man begynne å veie litt, hvor viktig er det her for meg? Nei det er ikke så viktig for meg. Finn ut av det dere. Bortsett fra tildeling da selvfølgelig.

I: Tildeling?

Beboer E37: Tildeling av leilighet. Det er jo en egen prosess som tar uker.

I: Men det er veldig viktig da

Beboer E37: Det er veldig viktig. Og sjøl er jeg veldig opptatt av prosesser så jeg pleier å si at det kommer til å lande på beina. Det kan hende at, men den beste løsninga blir tvingi fram hvis vi går disse rundene. Og innimellom så blir folk

misfornøyde og flytter og, men da ser vi liksom at det som kommer etter det, det er det riktige.

(...)

I: Og da tenker jeg også at noen ganger konsensus kan være en sånn fare for de som ikke er så glad i å prate eller ytre sin mening. Om de kan bli litt sånn borte i det.

Beboer E37: Mmm. Det vi ser hver eneste gang er det at, det at folk ikke tar ordet mye betyr ikke at dem ikke har noe viktig å melde. Sånn at hvis vi tvinger fram en runde for eksempel sånn at alle må si noe, så bare bof! Da bare kommer det på bordet liksom.

I: Så det er et verktøy. Det er smart.

Beboer E37: Det er et verktøy ja. Pluss at stillhet kan også være et ganske heavy våpen. Fordi man veit jo liksom ikke helt hva rører seg bak der, Er du enig? Er du uenig? Synes du det er en dårlig ide? Så det ser jeg at noen her i huset som sier lite på møter, har allikevel en ganske sterk stemme i hvert fall på noen områder.

I: Ok, ja.

Beboer E37: Hagen for eksempel. Det er noen ting i hagen vi ikke kan touche fordi vi veit at det usagte er selvfølgelig.

(Enebakkveien 37, 2017)

Prosessen beskrevet over viser et demokratisk organ hvor det er høy grad av tillit og tilknytning mellom deltakerne, hvilket også gjelder for Vestbredden. Det betyr imidlertid ikke at det ikke kan forekomme til dels store og opprivende konflikter, men beskriver et rom for demokratisk deltakelse hvor deltakerne står hverandre nærmere enn i større medvirkningsprosesser, med tanke på felles verdigrunnlag og personlig tilknytning. Denne faktoren, i tillegg til den relativt lille skalaen med tanke på antall deltakere, gjør deliberasjon, og konsensus, til egnede verktøy. Terskelen for å ytre seg ved deliberasjon kan være høyere for enkelte i større grupper med mange ukjente enn det er i mindre og mer intime demokratiske rom. Ikke dermed sagt at deliberasjon ikke er egnet for større grupper, men utfordringene ved å få frem et bredt meningsmangfold, inkludert tause stemmer, vil nok være større. Det empiriske materialet peker imidlertid også på utfordringer ved konsensus også i mindre rom.

Jeg er nok ikke den riktige til å spørre om det for jeg har en del negative erfaringer med konsensusmodellen. Jeg tror at det kan være veldig store utfordringer med å få til en god konsensusmodell da. Flat struktur og sånn. Og jeg er egentlig veldig fan av den demokratiformen som vi har nå med et representativt demokrati fordi jeg tror på lederskap. Altså, det er ikke perfekt sant. Det er masse utfordringer med det og, men mine erfaringer er i hvert fall delvis at det, hvis man er et stort fellesskap og

alle skal være med på å ta avgjørelser om alt så er det sånn at det i praksis ikke er alle som har kunnskap, engasjement og interesse for å sette seg inn i alle typer saker da. Og da blir det litt sånn at, enten så kanskje man tar ukvalifiserte avgjørelser fordi at alle skal prøve å være med å bestemme. Eller så blir det som i veldig mange prosjekter som jeg kjenner til, at det er noen få som sitter og bestemmer fordi at det er så mange som egentlig ikke interesserer seg for det. Og da betyr det at de få som sitter og bestemmer, fordi at de andre kanskje ikke kommer på husmøte og sånn, de får en ikke-formell makt. De får en makt i praksis, men ikke formelt sant.

Jeg vil også understreke at jeg i noen prosesser har hatt gode erfaringer med konsensusmodellen, også i vårt prosjekt. Men da har deltakerne bidratt på lik linje, med like mye kunnskap og interesse. Vi praktiserer konsensus ennå, og med den beboersammensettingen vi har nå, fungerer det godt, men det kommer nok også at vi har jobbet mye med å sette sammen en beboergruppe der folk stiller mer på lik linje.

(Beboer 2017)

Sitatet over beskriver visse utfordringer med en konsensusmodell som beslutningstagende prosess og organ. En konsensusmodell bygger ideelt sett på en jevn maktgeometri og like evner til å formulere seg, og argumentere for et ståsted, hvilket er mindre sannsynlig å oppleve i praksis (Leach m. fl. 1997). Resultatet kan være, som respondenten påpeker, at noen får en uformell makt over beslutningsprosessen, og slik undergraver det demokratiske aspektet ved konsensus. Med tanke på kvaliteten på avgjørelsene, er det som Fung (2006) skriver, at det ikke er alle temaer som er like egnede for bred folkelig deltakelse grunnet manglende kompetanse. Ved spørsmål om definering av egne behov, og kriterier for hva som oppleves som god bokkvalitet og bykvalitet vil lokal kunnskap imidlertid være svært relevant (Hanssen 2013).

En annen utfordring ved deliberasjon og husmøtevedtak som beslutningstagende organ, i tillegg til utfordringene beskrevet i sitatet over, er at prosessene er svært tidkrevende, hvilket innebærer at det blir vanskelig å ta raske beslutninger dersom situasjonen krever det. I situasjoner der boligprosjektene forhandler med offentlige eller private institusjoner utenfra krever ofte disse institusjonene at enkeltindivider får fullmakt fra kollektivet/husmøtet til å ta beslutninger på vegne av boligprosjektet. Det er ikke mulig å få til dersom man skal følge en deliberativ modell, enten det innebærer konsensus eller votering. Jeg har gjennom feltarbeid i ett av boligprosjektene, Vestbredden, fått førstehåndserfaring med de vanskelighetene dette kan medføre i møtet med utenforstående med liten grad av innsikt i, og forståelse for, hvor tidkrevende deliberative demokratiske prosesser kan være.

I tilknytning til utviklingen av Hauskvartalet etter salget, har medvirkningsprosessene endret karakter. Fra før salget å bære sterkt preg av å være populære rom, kan de mer eksterne medvirkningsprosessene etter salget karakteriseres som inviterte rom. Jeg har analysert to tilfeller av slike inviterte rom tilknyttet utviklingen av Hauskvartalet. Det ene var et åpent folkemøte hvor et byrå innen prosessledelse (Lent udatert) inviterte til et åpent medvirkningsverksted på vegne av utvikler (Hauskvartalet-info 2017). Det andre var et delvis åpent folkemøte som presenterte miljøprogrammet for Hauskvartalet (Oslo Kommune udatert), et resultat av blant annet medvirkningsprosessen beskrevet over. Begge de inviterte rommene bar preg av overlevering av informasjon til de oppmøtte. Det andre i større grad enn det første, hvor det var satt av mer tid til innspill fra deltakerne gjennom gruppearbeid. De hierarkiske strukturene i de inviterte rommene beskrevet over, er langt mer uttalte og maktgeometrien mer ujevn enn de mer interne prosessene innenfor de enkelte boligprosjektene.

De medvirkningsprosessene som er underlagt analysen her er prosesser initiert av den nåværende eieren av kvartalet, Urbanium AS, og omhandler ikke utviklingen av reguleringsplan S-4387 for Hauskvartalet som ligger lengre tilbake i tid og var av en annen karakter og form. (Se Asplan Viak 2007 «Virker medvirkning virkelig?» for gjennomgang). Flere respondenter fra Vestbredden og Hauskvartalet har opplyst at tilliten til prosessene tidvis har vært lav og at man har hatt vanskelig for se på medvirkningen som reell innflytelse over den videre utviklingen, og mer som en «skinnprosess» for å oppfylle de formelle kravene i reguleringsplanen. Dette har for flere av deltakerne vært vanskelig da utviklingen av kvartalet opprinnelig var initiert av Vestbredden og kulturhuset Hausmania, etter hvert i samarbeid med andre aktører, hvor samarbeid med prosjektarkitekt for reguleringsplanen Frederica Miller, av flere opplevdes som spesielt fruktbart. Det har vært en følelse av at salget av kvartalet i 2016, i stor grad medførte en kooptering av Vestbreddens, og andre aktørers, ubetalte arbeid utført over nærmere 20 år. Forutsetningene for å få på plass en tillitsbasert utveksling av ideer og meninger har sånn sett vært utfordrende.

Metoden for kommunikasjon i de to omtalte medvirkningsprosessene har vært å innlede med ulike foredragsholdere med informasjon om kvartalsutviklingen, for så å dele inn i mindre grupper. Ved det åpne folkemøtet knyttet til kvartalsutviklingen var det lagt opp til verkstedslignende arbeid hvor deltakerne skulle skissere sine visjoner og ideer for kvartalet, basert på tre forhåndsbestemte temaer (Hauskvartalet-info 2017). Den andre prosessen omhandlende miljøprogrammet ba, etter at informasjon om programmet var overlevert, deltakerne gå sammen to og to for å stille hverandre forhåndsgitte spørsmål utdelt fra

medvirkningskoordinatoren. Spørsmålene innbød i liten grad til kritikk av miljøprogrammet, og var positivt ledende (vedlegg 4). Flere deltakere uttrykte motvilje mot å bruke tid på spørsmålene, men gjorde det allikevel, mens en eldre dame tilknyttet Hausmania ble rasende over å bli behandlet som «barnehagebarn». Denne reaksjonen er betegnende for flere deltakere også fra Vestbredden som opplever at medvirkningsprosessene ikke har behandlet dem som seriøse aktører selv om de har vært en del av kvartalsutviklingen fra begynnelsen av. Flere har også uttrykt bekymring for at medvirkningsprosessene blir brukt som en metode for å kooptere deres ubetalte arbeid, ved at prosessene legitimerer salget av kvartalet og oppfylning av reguleringsplanen. Respondentene fra Vestbredden opplever at medvirkningen til kvartalsutviklingen har utviklet seg i negativ retning, fra å være en prosess med reell medbestemmelse og gjennomslagskraft, til å være en «skinnprosess» hvor medvirkningen gjennomføres for å oppfylle et minimum av det formelle kravet i reguleringsplanen. Denne bekymringen har vært forsterket av at Vestbreddens videre rolle i kvartalet har vært preget av stor usikkerhet. I et intervju i Morgenbladet (2016) angående salget av Hauskvartalet, hvor det også så ut til at Hausmannsgate 40 skulle rives, uttaler to av beboerne angående kommunikasjonen etter salget:

C: – De har siden dag én snakket om å utvikle et brukermedvirket byøkologisk kulturkvartal. Da spør jeg bare, hva faen er det som eksisterer der i dag, da? Hva har eksistert der i 16 år?

– I et intervju med Morgenbladet 13. mai snakker utbygger Espen Pay fra Urbanium om medvirkning til utvikling av det nye kvartalet. Hva tenker dere om det?

V: – De bøffer jo en hel kultur. Vestbredden er et boligprosjekt, Hausmania er et kulturhus. Det er den symbiosen som er grunnlaget for alt han kjøper. Han er en kjeltring, men kommunen er jo på de samme møtene.

Intervjuet over er betegnende for tillitsklimaet medvirkningsprosessene har befunnet seg i. Dette har også bakgrunn i en sterk følelse av svik og tillitsbrudd hos Vestbreddens beboere, og personer tilknyttet Vestbredden, fra opposisjonspolitikere før kommunevalget i Oslo i 2015.

V: – Det mangfoldet de skryter så jævlig av, Ap og alle sammen, er tomme ord. Dette er et sted for folk som ikke finner eller ikke har penger til å gå andre steder. Jeg er ikke overrasket over at Pay vil rive. Dem jeg er skuffet over, er de folkevalgte i Oslo. Man skal ikke kimse av hvor mange det er som støtter de stedene her. Og mange av dem stemte på disse partiene, ikke minst MDG, for å kanskje få forandring.

C: – Vi har hatt medlemmer fra Ap hjemme hos oss på kaffe. Vi har blitt lovet svart på hvitt at i Aps Oslo er det plass til Vestbredden.

Metoden for kommunikasjon som ble valgt, av firmaet som var leid inn til å håndtere medvirkningsprosessen, på det første medvirkningsmøte etter salget, var et åpent folkemøte. Dette vitner om liten forståelse av hvilken kontekst medvirkningsprosessen befant seg i, da en avklaring mellom sentrale partsholdere i forkant av en åpen medvirkningsprosess fremstår som åpenbart nødvendig i dette tilfellet. Et premiss for et godt fungerende nærdemokratiorgan later til å være at forventninger og roller er avklart (Klausen m. fl. 2013, s. 9), og undersøkelser viser at en bredspektret meny av medvirkningsmetoder, samt målretting av tiltak mot ulike grupper for å sikre seg at tause stemmer blir hørt, er en fungerende tilnærming (Hanssen 2013, s. 19).

Jeg har over foregrepet et avsnitt om konflikt som kommer under, da metode for kommunikasjon avhenger av blant annet den relasjonelle konteksten for medvirkningen, samt graden av konflikt mellom deltakerne.

6.1.3 Utstrekning av autoritet

En tredje og viktig dimensjon med tanke på medvirkningsform er deltakelsens faktiske påvirkning på etterfølgende beslutninger. Hvordan det som blir kommunisert gjennom deltakelsen kobles til offisiell handling. I mange tilfeller vil deltakerne ikke ha forventning om reell påvirkning, men søker deltakelse på bakgrunn av personlig tilfredsstillelse. Andre deltakende arenaer påvirker gjennom mobilisering og endring av offentlig opinion og har en kommunikativ påvirkning på offentlige avgjørelser. Mindre vanlig er medvirkningsarenaer med direkte påvirkning (Fung 2006, s. 69), medbestemmelse. Et kjennetegn ved godt fungerende nærdemokratiorgan er at deltakerne opplever at utvalgenes arbeid har konkret effekt (Klausen m. fl. 2013, s. 9). I tillegg til koblingen mellom medvirkning og politiske beslutninger eller offentlig handling, vil beslutninger og handlinger innenfor boligprosjektene være av relevans her.

Innenfor boligprosjektene hvor husmøtet er beslutningstagende organ er det en kort, men direkte linje fra deliberasjon og bestemmelser til handling innenfor det enkelte boligprosjekt. Deltakerne yter en direkte innflytelse på sine umiddelbare omgivelser hvilket opplyses som en myndiggjørende prosess for deltakerne, i motsetning til demokratiske prosesser i større skala.

"Alex": I don't know, I am not from here, but when you are asking about democracy, I'm thinking here we have flat structure. We are deciding about ourselves and this is how I can feel, you know, fair and equal influence on things. But this is just a very small environment that we are talking about. I don't feel that I have any fucking influence on the outside world except sometimes there are people who are impressed or really pissed off with the way we are living and somehow that might influence their choices or their life. So maybe we make some people angry, we inspire some people and some people don't give a fuck about us, but I don't really feel that we are having a strong voice in democracy in general. In this city. In this country. And I don't feel like I am a part of it at all. But I can see how having influence works in this very small structure.

(Vestbredden 2017)

Det myndiggjørende potensialet som oppleves mellom deliberasjon- og beslutningsprosesser og handling internt i boligprosjektene, mangler kobling, og tillitsbaserte kontaktflater opp mot eksterne politiske beslutnings- og byutviklingsprosesser. For et godt fungerende nærdemokratiorgan er det «viktig at det opprettes en formell og systematisk kobling mellom kommunepolitikken og nærdemokratiorganet» (Klausen m. fl. 2013, s. 9).

Vestbredden hadde i forkant av salget av Hauskvartalet i 2016 en intensiv prosess opp mot bystyret for å få trukket Hausmannsgate 40 ut av salgspakken. De leverte innbyggerinitiativ og møtte opp på rådhuset for deputasjon for sitt initiativ, men saken ble nedstemt av bystyret 21.05.2015 (Vestbredden udatert b). I denne prosessen fulgte Vestbredden offisielle lokaldemokratiske kanaler for å fremme et politisk forslag knyttet til byutviklingen i Oslo som hadde direkte konsekvenser for beboernes livssituasjon, hvor de uavhengig av deres juridiske feste var å anse som parthavere. Denne prosessen lot aktørene legge fram sitt ståsted, men deputasjonen fikk ingen påvirkning på offentlig beslutning eller handling. Deltakerne sitter igjen med en følelse og erfaring av at offentlige demokratiske beslutninger er utenfor rekkevidde, og at de mangler demokratisk representasjon.

"Vilja": I also think that it's important that society have different voices. And I think it doesn't necessarily only comes from here, but since this place is a part of punk culture then this is a place for people who gather and speak or plan demonstrations for our voice to be heard.

I: What do you mean by different voices?

"Vilja": Different voice than the mainstream. You know how most people for example vote like Høyre or Arbeiderpartiet? And that is the main voice of the people. And we are like outside of most political parties. And there's a different voice to be heard. Right?

(...)

"Vilja": *And we can go to the city council. We can try to protest something. I mean you never win even if you're like...*

"Alex": *Yeah, we're not really treated seriously.*

[høylydt enighet]

"Alex": *Of course, we can talk, but...*

(Vestbredden 2017)

Som sitatet over beskriver, oppleves formelle demokratiske kanaler av respondentene som et sted der man har mulighet til å legge fram sin sak, men at de politiske vedtakene er utenfor rekkevidde; at det som kan oppnås er en utsettelse av beslutninger som i praksis allerede er tatt. Cecilie Klem, som dekket salget av Hauskvartalet for Arkitektnytt, forteller om sitt møte med bystyrevedtaket om å gjennomføre salget av Hausmannsgate 40:

Mens det blir en sånn fysisk overmakt nesten da. Fysisk og økonomisk overmakt. Så jeg må si at jeg også følte på den avmakten og den maktesløsheten i møte med det vedtaket. Hvor ikke bare, jeg kjente jo ikke så godt til de som bodde der, jeg var bare ordentlig følelsesmessig berørt av at det faktisk var mulig å snu ryggen til et prosjekt som det. Det, ja. I forhold til sosial bærekraft, i forhold til hva slags byer vi får. Når det kommer en haug med flyktninger og østeuropeere og det lages nye underklasser og klimaendringer som bare akselererer. Lokal forurensning. Ett av fire prosjekter som faktisk viser en, hvor pilene peker en annen retning. Nei, da skal man liksom gå bort fra alle menneskelige og politiske hensyn og bare sette en strek over det. Da så det jo ut som det skulle bli revet og. Det var helt voldsomt. Så da, akkurat den dagen der. Den var helt absurd. Da følte jeg skikkelig. Det var første gang jeg har kjent en sånn avmakt rett og slett

(Cecilie Klem 2017)

Den følelsen av avmakt i møte med systemet som beskrives over, kan forsterkes ved at beboernes interesser ikke oppleves representert i det representative demokratiets partisystem. Man får da miljøer, grupper av mennesker, som ikke føler at de er en integrert og verdsatt del av samfunnet. En demokratisk stat hevder å representere hele samfunnet og å handle på dets vegne. Staten kan ikke lenger, uvilkårlig, kun fungere som et instrument for å beskytte en dominerende klasse (Grugel 2002, s. 92). Et slikt system vil undergrave samfunnskontrakten.

Det som blir tydelig er at medvirkningsprosessene innenfor de enkelte boligprosjektene hvor husmøtet er beslutningstagende organ har direkte innflytelse på beboernes umiddelbare omgivelser, mens det i stor grad mangler tillitsbaserte kontaktflater mellom disse

boligprosjektene og bredere lokalpolitiske prosesser og beslutninger. Dette til tross for at bystyret har vedtatt Hauskvartalet som byøkologisk kulturkvartal med stor grad av brukermedvirkning (Oslo Kommune 2008), og Enebakkveien og Ormsundveien er vedtatt byøkologiske pilotprosjekter med høy grad av brukermedvirkning, som skal være tilgjengelige for Oslo Kommune og statlige myndigheter som læringsarena for byøkologi (Prosser m. fl. 2017, s. 43). For Friis gate 6 later det til å være en sterkere kobling opp mot det lokalpolitiske systemet gjennom samarbeid med Oslo Kommunes senter for byøkologi, Bykuben, og gjennom foreningen Framtidsboliger som daværende styreleder for borettslaget er engasjert i. Koblingen opp mot Bykuben gjelder for øvrig også Ormsundveien Økogrend. Hvilken utstrekning Bykubens myndighet har på faktiske beslutninger i Bystyret er imidlertid utenfor omfanget av denne analysen.

6.2 Inviterte og populære rom

Det er ikke alltid et klart skille mellom inviterte og populære rom og kategoriene kan skli over i hverandre, men som utgangspunkt kan man si at de inviterte rommene, i kontekst av bolig og byutvikling, er utvikler- eller offentlig initierte og i mange tilfeller utvikler- eller offentlig styrte, mens de populære rommene er grasrotinitiert, i omfang av denne teksten bruker og beboerinitert, og i mange tilfeller bruker og beboerstyrte. Dette skillet baserer seg på Cornwallis (2004) definisjon av inviterte og populære rom for medvirkning beskrevet tidligere.

Det er mulig å skape inviterte rom som respekterer deltakerne og deres kunnskap om blant annet lokale behov, men det fordrer at det skapes en tillit mellom partene. En relevant tillit i inviterte (og for øvrig populære) rom for medvirkning vil i mange tilfeller innebære en relativt jevn maktgeometri mellom deltakerne. Det kan være vanskelig å få til dersom den juridiske eiendomsretten, og/eller politiske strukturen, gir beslutningsrett til kun en eller noen av partene. I lokalpolitiske prosesser er det de valgte kommunepolitikerne som sitter med all beslutningsmyndighet (Klausen m. fl. 2013, s. 10), både gjennom overordnede politiske planer og gjennom vedtaksmyndighet for reguleringsplaner som ofte er privat initierte (Hanssen 2013, s. 21). Faren er dermed ikke at det representative demokratiet er truet, men at nærdemokratiorganene skal oppleves som lite nyttige og med liten gjennomslagskraft av deltakerne, hvilket i så fall vil kunne føre til svekket engasjement og tillit. Det er derfor viktig at nærdemokratiorganene har et klart og meningsfylt mandat (Klausen m. fl. 2013, s. 10).

I medvirkningsprosesser der deltakerne ikke føler de har en reell mulighet for påvirkning, ei heller får noe utbytte av å delta, vil det være få rasjonelle grunner til å bruke tid og krefter på de inviterte rommene. Hvis tilliten i tillegg er lav kan det oppfattes som risikabelt å skulle dele av sine kunnskaper og erfaringer med tanke på kooptering av disse. I medvirkning til boligprosjekter vil en trygghet om et langsiktig boforhold i andre enden av medvirkningsprosessen være relevant for å skape tillit mellom partene. Det kan løses med en trygg, langsiktig og med fordel rimelig leieavtale eller som i Friis gate 6, forkjøpsrett til bolig i prosjektet. Det er selvfølgelig også mulig å se for seg ulike former og modeller for eierskap:

Arild: Eg tenkar at du kan se på, det fins jo en del eksempelprosjekter som vi har sett litt på blant annet med arbeidet med pilotbydelen, bydel Gamle Oslo. Og du kan si at i Tyskland, prosjektet Spreefeld som ligger langs elven Spree, så e det en form for deltakelse at samvirket eier bygningene mens du kjøpar en andel og når du vil flytte vidare så selger du den andelen, gjerne bare justert for prisstigningen som fins. Og det e en måte å ta del i et boligprosjekt, men ikkje nødvendigvis eie det som en bolig da. Et lignende prosjekt, og det fins jo mange forskjellige steder, e jo også at folk kan ha et nabotomtelag, hvor folk i fellesskap kjøpar tomter i et boligområde og unntar det fra, at man tar det opp ut av markedet. Og at andre kan utvikle boligar på dette felleseide tomteområdet og feste, si hundre år, eiendom fra fellesskapet. Men det e jo den grad eiendom e privat sant. For man ønsker jo at kommunen sjøl i større grad skal la folk bygge på kommunal tomt med langsiktige avtalar istedenfor at kommunen selger felles eiendom.

(Arild Eriksen 2017)

Inviterte rom for medvirkning til boligutvikling kan initieres av offentlige eller private aktører, men allikevel overtas av brukere/beboere med formål om brukerstyrte boligprosjekter basert på beboernes behov, og slik fungere som populære rom i praksis. Grasrotinitierte populære rom kan overtas av offentlige eller private aktører og koopteres inn i en mer markedsstyrt sammenheng slik flere oppfattet salget av Hauskvartalet. De tre boligprosjektene Vestbredden, Enebakkveien 37 og Ormsundveien er resultater av populære rom, og er organisatorisk fortsatt å regne som det. Mens Friis gate 6 er resultat av et invitert rom, hvor prosjektet nå er brukerstyrt, dog med en hierarkisk styreform, men med medvirkning opp mot styrets beslutninger.

Det kan opprettes kontaktflater mellom brukerstyrte boligprosjekter og offentlige eller private aktører som gir de populære rommene større utstrekning av autoritet. Hvor utstrakt autoritet denne formen for populære rom bør sies å kunne ha i en demokratisk sammenheng vil nødvendigvis variere ut fra den empiriske konteksten. Det vil være ønskelig for de fleste selvorganiserte boligprosjekter å ha autonomi over indre anliggender, med utgangspunkt i en tillit til beboernes kunnskap om, og evne til å definere egne behov. Da blant annet med

boligutviklingens treffsikkerhet og legitimitet som målsetning. I sammenheng med boligutviklingens treffsikkerhet og evne til å møte beboernes reelle behov, diskuterer respondentene fra Vestbredden en rapport utført på oppdrag fra Urbanium AS som ifølge respondentene blant annet konkluderte med at alle kjøkkenene i bygården måtte skiftes på bakgrunn av besiktigelse av et lite utvalg leiligheter. Dette til tross for at beboerne følte at deres kjøkken fungerte fint for dem. En respondent konkluderte diskusjonen ved å peke på hvordan avstand hva angår livsverden mellom «de styrte og de styrende» kan skape perverterte utfall.

"Alf": But what do you expect from people who are coming from legoland?

I: I don't understand.

"Alf": I call this legoland. Asså you grew up all the time, an effect of all this rich people they are not able then to make a fire or cooking an egg, but they are thinking they are able to decide what people they are still living normal lives, asså normal lives, not really so dependent on technics and all this things around you from society that they need. How competition and competence and power works. Why these idiots, these technocrats want to decide what people that are living another lifestyle than them, what they have to do and what they need. And it comes just bullshit out of it. All of human history shows if you have a constellation like this it really goes wrong. Because they are living on a completely other planet.

(Vestbredden 2017)

Avstanden mellom dem rapporten var ment å treffe, beboerne, og de som utførte arbeidet med rapporten var så stor at tiltakene rapporten anser som nødvendige oppleves fullstendig overflødige, og til en viss grad fornærmende, for beboerne.

Innenfor en byøkologisk bolig og nabolagsutvikling vil man, som nevnt, ta utgangspunkt i stedet for utviklingen og de ressursene som finnes på stedet, inkludert de menneskelige ressursene med deres lokale kunnskap om nabolaget, og om stedets og egne behov. Populære rom fremstår som egnede arenaer for utvikling av bevissthet om, og uttrykk for, lokale behov, mens inviterte rom later til å ha større evne til å påvirke bredere politiske beslutninger, ved at de gjerne er en kobling mellom befolkningen og offentlige aktører (Cornwall 2004) eller private utbyggere. Rom for medvirkning, enten de anses som populære eller inviterte, må evne å håndtere konflikt og ulikhet på en måte som omformes til et romlig resultat som reflekterer medvirkningen i sin kompleksitet, dog innenfor visse gitte rammer. Det lokale nivået som skala for en mer direkte demokratisk påvirkning vil imidlertid ikke være uten motsetninger, konflikt eller ujevne maktgeometrier (Mohan & Stokke 2000, Millstein 2003).

6.2.1 Konflikt

Offentlige arenaer for medvirkning kan fungere styrkende på lokaldemokratiet eller de kan fungere undertrykkende ved å kamuflere konflikt og skape et inntrykk av konsensus der det ikke er tilfelle (Tahvilzadeh & Kings 2013). Det er knyttet en høy forventning til arenaer for medvirkning (Cornwall 2004, Oslo Kommune 2018), men grunnlaget for en rettferdig medvirkning og ytring mangler ofte i disse arenaene (Cornwall 2004, Carr 2012, Tahvilzadeh & Kings 2013). Situasjoner hvor det oppstår konflikt kan fungere som en test på hvor godt rommene for medvirkning fungerer (Tahvilzadeh & Kings 2013).

De populære rommene er sårbare for interne konflikter, hvilket ofte er langt mer skadelig for bevegelsene enn trusler utenfra. Der eksterne trusler og motgang synes å ha en samlende virkning på de populære rommene, kan uenigheter og personlige konflikter virke splittende og handlingslammende. Det er nødvendig å påpeke at dette er en tendens synlig i et svært begrenset empirisk materiale, men er allikevel et viktig funn, da det sier noe om viktigheten av å arbeide med fellesskapet innenfor de selvorganiserte boligprosjektene. Evnen til å samle fellesskapet rundt felles målsetninger og handlinger er avgjørende for kvaliteten på boligprosjektene, og beboersammensetning vil være en avgjørende faktor.

Men det er en grunn til at når folk får muligheten så blir de. Det er ikke fordi 37 er verdens kuleste sted. Men det er fordi det er et sted folk får til å bo. Det er et sted hvor naboen din bryr seg hvis ikke man har sett deg på noen dager. Det er et sted hvor du kan sitte å røyke i trappa eller. Ikke sant, du kan spille høy musikk på en dårlig dag. Det er alle de tinga. Og da får folk til å bo og da blir folk boende. For vi er ikke bestevenner alle vi som bor her. Det er helt andre ting som binder oss sammen. Det at vi ønsker å bo sånn her og fikser å bo sånn her. Vi har et felles ønske om å dele liv med naboene våre. Være en del av et større fellesskap enn kun de man deler kjøleskap med. Og det er interessant å se at folk blir her og folk reiser seg i den gården her.

(Enebakkveien 37, 2017)

En utfordring ved å skape tette fellesskap og beboersammensetning basert på beboernes egne preferanser kan være relativt homogene fellesskap som følger etniske og sosio-økonomiske skillelinjer (Hodkinson & Chatterton 2006). Spørsmålet er om det i seg selv er problematisk dersom det er rom for et mangfold av ulike typer fellesskap og kulturer i byen, og byutviklingen skaper rom for flere. En noenlunde lik livsstil og boligpreferanse kan være konfliktdepende, lette arbeidet med fellesskapet innenfor boligprosjektene og gjøre det enklere å samle seg om felles målsetninger.

Arbeidsfordeling er en gjentakende kilde til konflikt, hvilket også reflekteres i andre boligprosjekter (Noterman 2016), men fremstår ikke her som kilde til alvorlige og opprivende konflikter, men mer hverdagslig irritasjon. De personene som klarer å ha fokus på, og glede seg over, alt det ulike arbeidet som blir lagt inn i boligprosjektet, ut over sin egen innsats, virker mindre plaget av denne typen irritasjon. Alvorlige konflikter kan imidlertid oppstå ved store uenigheter om prosjektets retning og valg i viktige sammenhenger, ved konflikt rundt enkelte beboeres livsstil og atferd som går på bekostning av fellesskapet, eller rett og slett interne stridigheter om mer personlige anliggender. Alvorlige konflikter kan løses av fellesskapet, vanligvis gjennom deliberasjon, eller det fører til at noen enten velger å flytte, eller presses ut. Som på et vis også løser konflikten for fellesskapet. En alvorlig konsekvens av arbeidsfordeling som kilde til konflikt kan imidlertid være hvis mange velger å flytte fordi de blir utbrente, hvilket kan være en konsekvens av en konstant utrygghet ved boligsituasjonen der boligprosjektene ikke er formaliserte og krever stadig politisk arbeid og brannslukking. Det trenger allikevel ikke være noen tragedie dersom andre kompetente aktører flytter inn og overtar arbeidet med ny energi. Mer alvorlig er det dersom en eller flere personer får en stor uformell makt, der fellesskapet er grunnlagt på verdier som autonomi og flat struktur, hvilket kan skape uforsonlige konflikter og få fellesskapet til å bryte sammen. Et problem som ikke er isolert for prosjektene i denne undersøkelsen (Hodkinson & Chatterton 2006). Denne typen makt kan blant annet oppstå ved at noen får fullmakter på vegne av fellesskapet for å jobbe opp mot politiske og offentlige prosesser og etater, eller der det er en stor andel beboere som ikke deltar i beslutningsprosesser.

Inviterte rom for medvirkning kan fungere som arenaer for artikulering av ønsker og uenighet som har kommet til uttrykk gjennom populære rom, eller de kan bli undertrykkende rom hvor innbyggerne kan bli koopterte og protester nøytraliserte (Tahvilzadeh & Kings 2013, s. 96). Under det første medvirkningsverkstedet, i januar 2017, arrangert av Urbanium AS etter kjøpet av Hauskvartalet (beskrevet i avsnitt om metode for kommunikasjon over), møtte Vestbredden som deltakere. Vestbredden hadde imidlertid rett før jul mottatt varsel om tvangsfravikelse for eiendommen og det forelå planer om å rive gården (samtaler med beboere, Dagsavisen 2016, Morgenbladet 2016, Beauvior 2018). Medvirkningsverkstedet hadde, som nevnt tidligere, form av et åpent folkemøte og startet med innledninger fra ulike faglige og private aktører. Urbaniums presentasjon ved eier Espen Pay ble etter hvert avbrutt av deltakere fra Vestbredden som satte spørsmålstejn ved deres premisser for medvirkningen på bakgrunn av konteksten for deres deltakelse:

Deltaker 1 fra Vestbredden: Har dere tenkt å trekke fram utkastelsesbegjæringa for 40 [Vestbredden]? Skal vi sitte her og forhandle under tvang?

Pay: Først så synes jeg vi skal ha fokus på å løse oppgavene her i dag da (...)

Deltaker 2 fra Vestbredden: Men det gir jo ikke så godt forhandlingsgrunnlag å komme med trusler (...) [diskusjonen fortsetter]

Medvirkningskoordinator: Ok, nå tar jeg ordet. Fordi min oppgave er at vi holder oss til det som er agendaen for i dag.

Deltaker 3 fra Vestbredden: Vi kan ikke sitte her og visjonere over framtiden når vi ikke vet om vi har en framtid en gang.

(Beauvior 2018)

Konflikten beskrevet over ble ikke forsøkt løst av arrangørene under medvirkningsverkstedet og deltakerne fra Vestbredden innordnet seg etter hvert agendaen som var satt for møtet. Flere respondenter fra Vestbredden har uttrykt sterk mistillit til medvirkningsprosessene i etterkant og har sett liten grunn til å delta i prosessene videre, da de grunnleggende konfliktene, som for deres del innebar en trussel om tvangsfravikelse og påfølgende riving av bygården, ikke ble forsøkt håndtert eller tatt stilling til. Prosessen bidro slik til et ytterligere tillitstap og økende avstand mellom sentrale parter.

Ole Pedersen, da som representant fra Hausmania, var deltakende og tok ordet for å belyse noe av konflikten og problemet med medvirkningsprosessen:

I reguleringa [S-4387] så står det at det skal være stor grad av brukermedvirkning. Du [til medvirkningskoordinator] bruker også begrepet brukermedvirkning, men i den skriftlige presentasjonen og den formelle presentasjonen av dette, så e det invitert til en åpen medvirkningsprosess. Så da har man tadd bort brukeren, da har man invitert til en åpen medvirkningsprosess. Så et eller anna sted fra reguleringa til det som skjer her så har man endra innholdet fra brukermedvirkning til en åpen medvirkning. Og da handler det om korfor har man tadd brukeren ut fra det man snakker om, og hvis man da fortsatt snakker om brukermedvirkning, kem e den brukeren man snakker om? Og så lenge man ikkje har avklart de tingan så blir det jo veldig vanskelig å etablere en god prosess.

(Beauvior 2018)

Som Pedersen påpeker over ville det vært nødvendig med en avklaring av sentrale premisser for deltakelsen før det inviteres til en åpen medvirkningsprosess, og da særlig i en så betent, kompleks og alvorlig konflikt som denne. I medvirkningssituasjoner, og særlig der det er liten grad av tillit, stor grad av konflikt, og stor avstand mellom parter og deltakere, er det helt klart

et premiss for en god prosess at det brukes tid på å bygge opp en tillit før det inviteres til en åpen medvirkningsprosess. Hva som skal til for å bygge et tillitsforhold avhenger av konteksten for medvirkningen. I dette tilfellet ville en avklaring av beboernes fremtidige bosituasjon, samt en avklaring av mandatet for, og forventet gjennomslagskraft i den videre utviklingen, være en god start.

Konflikten mellom Vestbredden og Urbanium har allikevel blitt (midlertidig) løst i etterkant gjennom forhandlinger om en leiekontrakt med 10 års varighet, en prosess utført via partenes advokater og ikke gjennom medvirkning til kvartalsutviklingen (samtaler med beboere, deltakelse i prosessen, Vårt Oslo 2019).

6.3 Konkluderende oppsummering

Jeg har i dette kapittelet, på bakgrunn av det empiriske materialet tilgjengelig, undersøkt på hvilke måter medvirkningsprosesser og konflikter knyttet til de alternative boligprosjektene kan bidra til å belyse lokaldemokratiske muligheter og utfordringer knyttet til byutviklingen i Oslo.

Overgang fra en i all hovedsak utviklerstyrt boligutvikling, til mer beboer og brukerstyrt boligutvikling, kan bidra til større treffsikkerhet med tanke på hvilke behov boligtilbudet og byutviklingen er ment å dekke. Dersom beboerne/brukerne selv tar del i prosessen med å utvikle boligtilbudet vil sannsynligheten for å få et tilbud som er tilpasset beboernes behov være langt større enn om utviklere skal basere seg på markedsanalyser og/eller økonomisk lønnsomhet. Prosessen vil antageligvis bli langt mindre effektiv i et kortsiktig perspektiv, da reell medvirkning tar tid, men med en målsetning om å skape langsiktige botilbud basert på beboernes behov har boligutviklingen potensial også for lang levetid. Det er fra et byøkologisk perspektiv ikke en målsetning med høy omsetningshastighet på boligmassen.

Et problem er imidlertid at det i stor grad mangler tillitsbaserte kontaktflater mellom de selvorganiserte byøkologiske boligprosjektene og bredere politiske og offentlige beslutninger og handlinger. Dette til tross for at reguleringsplanen for Hauskvartalet, samt de to andre byøkologiske boligprosjektene er vedtatt av Bystyret. Dette minsker sannsynligheten betraktelig for at prosjektene kan benyttes som læringsarena for byøkologi, hvilket er et uttalt mål for Oslo Kommune (Prosser m. fl. 2017, s. 43).

Hva angår et bredere lokaldemokratisk aspekt, kan beboer og brukerstyrt boligutvikling bidra til at flere grupper kan ta del i bolig og byutviklingen og slik få en mer direkte

lokaldemokratisk deltakelse. Her er det imidlertid en del viktige forutsetninger for at deltakelsen skal ha en demokratisk styrkende og utjevnende effekt; at medvirkningsprosessene evner å engasjere og inkludere bredt; at også tause stemmer blir inkludert i beslutningsprosesser slik at ikke allerede ujevne maktgeometrier forsterkes; at det brukes tid på å skape et reelt tillitsforhold mellom partene, gjerne forankret i en trygg fremtidig bosituasjon for deltakerne; at beboerne sikres reell innflytelse tidlig i, og gjennom hele, prosessen; og at medvirkningsprosessene evner å håndtere konflikt og ulikhet på en måte som ikke fungerer undertrykkende, men omformes til rettferdige romlige resultater.

Et annet lokaldemokratisk aspekt, knyttet til driften av de selvorganiserte boligprosjektene, er at ulike modeller for organisasjon og deltakelse kan prøves ut innenfor boligprosjektene og slik også være en læringsarena for lokaldemokrati ved at kunnskap erfares og potensielt sett overføres til andre og lignende prosjekter. Grunnet den relativt lille skalaen innenfor de enkelte boligprosjektene er de en egnet arena for utprøving av ulike lokaldemokratiske modeller for deltakelse. I tillegg kan den utstrakte deltakelsen og samskapingen innenfor boligprosjektene ha en myndiggjørende og styrkende effekt på beboerne ved at de opplever kontroll over, og innflytelse på, egen hverdag og egne omgivelser.

7 Konkluderende diskusjoner

Studiens overordnede formål har vært å undersøke potensielle og alternative løsninger på hvordan vi som samfunn skal klare å skape og opprettholde bærekraftige byer, begrunnet med en urbaniserende samfunnsutvikling koblet med akselererende miljøproblemer. Med dette formålet som bærende prinsipp har jeg tatt utgangspunkt i fire konkrete boligalternativer geografisk plassert i Oslo, hvorav tre av de alternative boligprosjektene er, og har vært, foregangsprosjekter for en byøkologisk bolig- og byutvikling. Ved å ta utgangspunkt i boligen har jeg søkt å koble det hverdagslige opp mot bredere sosiale strukturer basert på en forståelse av bolig- og eiendomsutvikling som en sentral del av byutviklingen og som økonomisk drivkraft (Madden & Marcuse 2016). Dette i sammenheng, og ofte i konflikt med, bolig som en grunnleggende forutsetning for innbyggernes gode liv og som arena for sosial reproduksjon.

Et grunnleggende prinsipp for en byøkologisk tilnærming til bolig- og byutvikling er å ta utgangspunkt i sted, det enkelte lokalområdet, og de ressursene som finnes på stedet. Dette innebærer stedets beboere og brukere og (andre) naturlige ressurser, samt gjenbruk av materialer og eksisterende bygningsmasse. Å ta utgangspunkt i stedets beboere og brukere innebærer stor grad av brukermedvirkning gjennom hele prosessen, der kompetanse og ressurser i området kan benyttes, og tilhørigheten til området styrkes (Miller 2005, Elle 2009). Den byøkologiske definisjonen bidrar slik med en operasjonalisering av bærekraftbegrepet i en byutviklingssammenheng.

I planlegging av bolig og byområder er beboernes behov og kunnskap om nærmiljøet svært relevant for å utvikle boliger og områder tilpasset lokale behov og ressurser (Hanssen 2013). I dagens markedsrettede planleggingspraksis er flere sentrale oppgaver knyttet til byplanleggingen satt bort til private aktører og planleggere, og har slik utviklet klare teknokratiske trekk (Nyseth 2008, Hanssen 2010, Nordahl m. fl. 2011, Gualini 2015). En demokratisering av byplanleggingen søkes dermed oppnådd gjennom medvirkning til planleggingen, og reflekteres i Oslo Kommunes (2018b) målsetninger og Plan og Bygningsloven 2008 (Hanssen 2013). Dersom medvirkningsprosesser i byplanleggingen skal ha en demokratiserende og utjevne effekt er det imidlertid en del forutsetninger som må være på plass, slik at ikke allerede ujevne maktgeometrier forsterkes. Disse forutsetningene er beskrevet nærmere i kapittel 6. Gjennom å undersøke medvirkningsprosesser og konflikter knyttet til de alternative boligprosjektene, har jeg søkt kunnskap om hvordan disse kan bidra til å belyse lokaldemokratiske muligheter og utfordringer knyttet til byutviklingen i Oslo.

Jeg vil først kort presentere studiens hovedfunn før jeg går over til å diskutere funnenes betydning i en større sammenheng opp mot det teoretiske rammeverket.

7.1 Hovedfunn

7.1.1 Bolig, bosituasjon og boligmarked

Boligprosjektene skaper rom for en alternativ sosial reproduksjon ikke redusert til markedsformer. Nå er det selvfølgelig ikke slik at andre beboere, enten det er i det regulære eie- eller leiemarkedet, har liv som i sin helhet er redusert til markedsformer. Argumentet er dog at ens bosituasjon legger rammer for hva slags sosial reproduksjon som er gjennomførbar, praktisk og opplevd. Det nære fellesskapet mellom beboerne i de alternative boligprosjektene motvirker følelser av ensomhet og isolasjon gjennom samvær og samhandling, og ved at fellesskapet stiller opp for individer i en vanskelig eller utfordrende livssituasjon. Hjelpen beskrevet er alt fra konkrete praktiske ærend, til psykisk og solidarisk støtte. Dette kan i en samfunnsøkonomisk sammenheng tenkes å fungere avlastende på et mer makro velferdssystem, i tillegg til å være en styrke i den enkelte beboers hverdag. Det er imidlertid viktig å påpeke at boligfellesskap ikke kan erstatte et velfungerende velferdssystem, men kun virke utfyllende, og mulig avlastende.

Særlig for enslige forsørgere kan et fellesskap tilknyttet boligen bidra til en markant bedre livskvalitet, da man som enslig forsørger, spesielt mens barna er små, ofte er låst til hjemmet. Både det at man kan få hjelp til enkle omsorgsoppgaver, og ha noen å snakke med om utfordringer knyttet til det å ha omsorg for barn, kan lette presset på familieenheten da det er svært utfordrende å stå alene i en slik situasjon. Det at barna får flere omsorgspersoner å forholde seg til i tilknytning til boligen kan også være en ressurs for barn som vokser opp med enslige forsørgere.

Når det av miljøhensyn legges opp til en tett boligutvikling er det viktig å planlegge for gode fellesarealer slik at trangboddheten ikke blir belastende. Gode fellesarealer tilrettelegger også for et sosialt fellesskap. Vi ser at der boligprosjektet er oppstått på bakgrunn av et felles prosjekt, vil det tvinge seg fram fellesarealer selv om bygningsmassen ikke er tilrettelagt for det, mens der det er tilrettelagt for gode fellesarealer kan det oppstå et fellesskap mellom ellers ukjente beboere.

Fellesskap og tilhørighet utvikler seg over tid og det vil derfor være viktig å tilrettelegge for langsiktige boforhold, gjerne gjennom juridisk sterke og tidsbestemte leiekontrakter. Langsiktige boforhold er også en forutsetning for en trygg livssituasjon. Det motsatte av en fremmedgjort bosituasjon fremstår på bakgrunn av det empiriske materialet som en opplevelse av trygghet og tilhørighet, samt en følelse av eierskap til boligen. En følelse av eierskap trenger ikke å være fundert i privat eiendomsrett. Selvbyggerprosesser hvor beboerne har frihet til å forme boligen etter egne behov og estetiske preferanser, samt samhandling om organisasjon og opprettholdelse av boligprosjektene synes å virke skapende på en slik eierskapsfølelse, men er tidkrevende. Lave bokostnader frigjør tid for beboerne som kan legges direkte inn i boligen/bygningsmassen, og er slik en forutsetning for utstrakt bruk av selvbygging.

7.1.2 Medvirkning og lokaldemokrati

En beboer og brukerstyrt boligutvikling kan bidra til større treffsikkerhet med tanke på hvilke behov boligtilbudet og byutviklingen er ment å dekke. For at en slik bolig- og byutvikling skal være gjennomførbar er det imidlertid nødvendig med tillitsbaserte kontaktflater mellom boligprosjektene og bredere politiske og offentlige beslutninger og handlinger. Gjennom analysen av de alternative boligprosjektene kom det fram at dette i stor grad mangler. Bystyret har vedtatt Hauskvartalet som byøkologisk kulturkvartal, hvor Vestbredden er et foregangsprosjekt, og Enebakkveien og Ormsundveien er vedtatt som byøkologiske pilotprosjekter. En mangel på tillitsbaserte kontaktflater mellom prosjektene og kommunen, minsker sannsynligheten betraktelig for at prosjektene kan benyttes som læringsarena for byøkologi, hvilket er et uttalt mål for Oslo Kommune gjennom bystyrets vedtak. Oslos senter for byøkologi, Bykuben, kan synes å ha en viss funksjon som kontaktflate mellom Friis gate og Ormsundveien og kommunen. Hvordan Bykuben igjen er koblet opp mot bredere politiske og offentlige beslutninger og handlinger er imidlertid utenfor denne analysen, men det er mulig å tenke seg at dette organet kan få tilpasset sitt mandat til å være en slik kontaktflate. En tillitsbyggende prosess vil i så fall kunne starte med utgangspunkt i dette.

I tillegg til å være en læringsarena for byøkologi, kan de selvorganiserte boligprosjektene ha funksjon som læringsarena for lokaldemokrati ved at ulike former for styring og samhandling prøves ut i liten skala, slik at kunnskap og erfaringer på bakgrunn av dette kan overføres til andre og lignende prosjekter. Ulike modeller for eierskap kan også prøves ut med utgangspunkt i samme tanke. Reell medvirkning er dog tidkrevende, både med tanke på

utvikling av boliger og samhandling om organisasjon av boligfellesskapet, men med en målsetning om å skape langsiktige botilbud basert på beboernes behov har boligutviklingen potensial også for lang levetid. Det er fra et byøkologisk perspektiv ikke en målsetning med høy omsetningshastighet på boligmassen.

7.2 I en Oslokontekst

Nøkkelen til et bedre rammeverk for boligsituasjonen i Oslo, er ifølge Turner & Wessel (2019, s. 21), å øke og forbedre mulighetene på leiemarkedet. De utdyper at denne oppgaven kan innebære en justering av husleieloven, men at hovedanliggende vil være å endre aktørstrukturen. Det er et behov for flere ikke-kommersielle utleiery, og for kommersielle utleiery som opererer med langtidsutleie.

Byrådet i Oslo lanserte 20. mai 2019 «Oslos nye boligmodell» (Dagsavisen 2019b) med tre ulike tilnæringer til det som, sett i sammenheng med kommuneplan 2018 (Oslo Kommune 2018a), kan oppfattes som startskuddet for en tredje boligsektor i Oslo. Samtidig arrangerer Oslo Urban Futures konferansen 2019, hvor flere tusen deltakere er samlet for å diskutere byenes fremtid i et klima og miljøperspektiv (Urban Futures 2019a). Med billettpriser mellom 475 og 955 EUR (Urban Futures 2019b), er imidlertid den gjengse leietaker, samt mange andre tause stemmer, ekskludert fra arrangementet. Det byøkologiske rammeverket, og analysen presentert her, kan kobles opp mot Byrådets planer om en tredje boligsektor i Oslo (Oslo Kommune 2018a), med formål om å balansere sosiale, miljømessige og økonomiske krav og hensyn. Den byøkologiske definisjonen (se side 5-6) gir en operasjonalisering av bærekraftbegrepet i en byutviklingssammenheng, mens de empiriske analysene i kapittel 5 og 6 viser til konkrete erfaringer med utvikling og opprettholdelse av byøkologiske boligprosjekter med stor grad av brukermedvirkning. Denne kunnskapsproduksjonen, med utgangspunkt i de byøkologiske pilotprosjektenes mangeårige arbeids- og erfaringsgrunnlag, kan, dersom det opprettes tillitsbaserte kontaktflater mellom prosjektene og Oslo Kommune, benyttes av kommunen i arbeidet med en ny boligmodell basert på lokale behov.

7.3 Bærekraftig transformasjon

De alternative boligprosjektene har her blitt presentert og forstått som uttrykk for urbane allmenninger. Urbane allmenninger åpner opp for tanker og idéer om at det kan være andre krav til eiendom i byer som går utover systemet for privat eiendomsrett (Holder & Flessas 2008). Der økonomisk input ved kjøp av bolig kan anses som en form for investering, er det mulig å tenke seg at investeringer også kan foretas via andre verdier enn rent monetære. Man kan ha investert tid, krefter, arbeid og følelser inn i en eiendom eller et område som ikke juridisk sett er ens eget. Disse, og eventuelle andre former for investeringer, kan tenkes å utløse krav til eiendom i urbane områder, hvilket på visse felt speiler klassisk teori om eiendomsrett (Henry 1999). Studien av de alternative boligprosjektene, der en utstrakt bruk av selvbygging og samhandling har blitt benyttet i vedlikehold og oppgradering av bygningsmassen, viser at andre investeringer enn økonomiske kan skape følelser av eierskap og tilknytning til eiendom blant beboerne. Dette til tross for at eiendommene ikke juridisk sett tilhører dem. En interessekonflikt kan slik oppstå mellom formelle og uformelle former for eierskap, hvilket ble veldig tydelig gjennom prosessene rundt salget av Hauskvartalet der beboerne, og andre tilknyttede personer, følte at deres rettmessige eierskap til bygården i Hausmannsgate 40 ble tatt fra dem og solgt til en utenforstående uten deres samtykke.

Allmenningens tragedie er brukt som argument for privatisering av felleskapets ressurser. Denne privatiseringens funksjon, i et nyttemaksimerende perspektiv basert på tilbud og etterspørsel, hviler imidlertid på premisset om mennesket som uavhengig av, og uten sosiale og moralske forpliktelser til, et større fellesskap (Henry 1999). Et fritt marked impliserer like muligheter til å delta, mens realiteten er at ulike individer og klasser har ulike forutsetninger for deltakelse i markedets fordelingsmekanismer. Dette gir seg utslag i overkonsumpsjon av ressurser, blant annet av eiendom i urbane områder, for noen, og underkonsumpsjon for andre. Markedet, som andre sosiale strukturer, innebærer ujevne maktgeometrier. Disse maktgeometriene bestemmer hvem som får tilgang til og kontroll over, og hvem som ekskluderes fra tilgang til eller kontroll over, ressurser og andre komponenter ved miljøet (Heynen m. fl. 2006, s. 10).

Den grunnleggende idéen ved demokratiet er populær kontroll over politisk styring og bestemmelse (Grugel 2002, Millstein 2008, s. 54). Flere respondenter har på bakgrunn av deres erfaringer med det lokaldemokratiske systemet uttalt at offentlige demokratiske beslutninger oppleves som utenfor rekkevidde og at de mangler politisk og demokratisk representasjon.

Utvalget representerer her en liten gruppe mennesker og kan slik ikke generaliseres bredt, men at andre individer og grupper i samfunnet også kjenner på følelser av utenforskap og avmakt i møte med styringssystemet er i alle fall en mulighet. Et tap av tillit til at demokratiet representerer ens interesser kan gjøre at systemet oppleves illegitimt og undertrykkende. En demokratisk stat hevder å representere hele samfunnet og å handle på dets vegne. Staten kan ikke lenger, uvilkårlig, kun fungere som et instrument for å beskytte en dominerende klasse (Grugel 2002, s. 92), i dette tilfellet besittere av eiendom. Demokratiets rolle må derfor være å beskytte fellesskapet mot individets ukontrollerte egeninteresse og sørge for en rettferdig fordeling av fellesskapets ressurser basert på naturens begrensede evne til å reproducere seg selv.

Bevegelsen rundt «grønne byer» har ofte separert temaer rundt miljø fra økonomisk og sosial rettferdighet, og forestilt seg at problemer knyttet til bærekraft kan løses ved å endre byenes struktur, og ikke samfunnet (Sauri 2018, Tretter & Mueller 2018, Braun 2005, s. 638). Ved å behandle tilpasning til klima- og miljøproblemer som kun et teknisk problem gjør man det lite sannsynlig å oppnå langvarige effekter (O'Brien & Selboe 2015). Mens tekniske løsninger i stor grad fremmes av etablerte aktører og strukturer og som regel ikke utfordrer grunnleggende prinsipper og verdier i samfunnet, vil radikale sosiale transformasjoner gjerne bestå av kritisk praksis basert på alternative verdier og mer taus kunnskap (Sterling 2014).

De byøkologiske boligprosjektene representerer en sosial transformasjon som tar utgangspunkt i boligen, der sosiale verdier og kritisk praksis er førende for tilgang til bolig og organisering av boligprosjektet. Og der miljømessige og sosiale verdier setter standarden for vedlikehold og oppgradering av bygningsmassen, samt felleskapenes forbruk. Som pilotprosjekter og læringsarena for byøkologi er det imidlertid viktig ikke å anta at konkrete erfaringer og behov nødvendigvis kan overføres direkte til andre boligprosjekter, da andre prosjekter vil bestå av andre mennesker med deres unike ønsker og forutsetninger. De konkrete alternativene studert her, i kombinasjon med de verdiene som definerer et byøkologisk rammeverk, kan imidlertid vise til at en alternativ systematisk organisering, og utvikling av bolig- og byområder er mulig.

Tre hovedkarakteristikk ved et godt fungerende system er resiliens, selvorganisering og hierarki (Meadows 2009). Hierarki ikke som en normativ påstand om en maktstruktur mellom individer og organisasjoner, men som en anordning av systemer og subsystemer i relasjon til hverandre (Meadows 2009). Det man i biologiske systemer kaller evolusjon, evnen til å endre seg selv ved å skape nye strukturer og ny adferd, vil man i et mer generelt systemperspektiv kalle selvorganisering (Meadows 2009). Evnen til selvorganisering er den

sterkeste formen for et systems resiliens, hvilket er et mål på et systems evne til å overleve og vedvare i et varierende miljø (Meadows 2009, Pretty m. fl. 2009). Selvorganisering produserer heterogenitet og uforutsigbarhet, og trenger frihet, eksperimentering og en viss grad av kaos (Meadows 2009). På samme måte som biologisk mangfold underbygger naturlige systemers resiliens, kan kulturelt mangfold ha kapasitet til å øke sosiale systemers resiliens (Pretty m. fl. 2009, s. 101). Et ensrettet økonomisk verdifokus på bolig- og byutvikling skaper rigide rammer for hvilken retning utviklingen kan ta, og begrenser slik det kulturelle mangfoldet mot markedsrettede former. De alternative boligprosjektene, som uttrykk for urbane allmenninger, bryter med en hegemonisk bolig- og byutviklingspraksis ved å handle i tråd med et alternativt verdiparadigme. Prosjektene representerer dermed, som alternativer, en styrke for det sosiale systemets resiliens. Fra et systemperspektiv, hva angår det sosiale systemets resiliens, vil det derfor være hensiktsmessig å skape større rom for selvorganisering på nabolagsnivå, da hierarkiske systemer evoluerer nedenfra og opp (Meadows 2009). Det må være nok sentral kontroll til å oppnå koordinasjon mot det totale systemets hovedmålsetning, og nok autonomi til å holde alle subsystemene fruktbare, fungerende og selvorganiserende (Meadows 2009, s. 85).

I møtet mellom det teoretiske rammeverket og det empiriske grunnlaget for denne studien har det blitt tydelig at mange konflikter rundt utviklingen av byøkologiske boliger og byområder dreier seg om grunnleggende verdikonflikter. Kamper over sosial reproduksjon er formet av spørsmål om hvordan den er verdsatt, av hvilke mekanismer, av hvem og for hvilke formål. Dette er en prosess som hefter seg på det meningsbærende ved verdi (Dowling 2016, s. 455-456).

Symbiosen av teori og empiri gir her, grovt forenklet, tre nivåer av verdi, hvor hvert nivå har sitt ansvarsområde og hierarkiske plassering: Den høyeste formen for verdi er egenverdi, og tilfaller naturen, inkludert mennesket og andre dyr. På et mellomnivå er bruksverdi, som tilfaller bruksgjenstander, inkludert boligen, og er av verdi i den grad den er til nytte for naturen. Den laveste formen for verdi er omsetningsverdi, og har sitt virkeområde innenfor det økonomiske systemet, og er av verdi dersom den tjener de øvrige formene, da det økonomiske systemet er underlagt og avhengig av både natur- og samfunnssystemet. Den hierarkiske strukturen impliserer at verken bruksverdi eller omsetningsverdi må gå på bekostning av naturens egenverdi, dersom verdisystemet skal fungere etter sin hensikt. En slags variant av Kants kategoriske imperativ er også å skimte her, da naturen, inkludert menneskene og dyrene, ikke kan reduseres til former for bruksverdi eller omsetningsverdi, men må

respekteres og behandles i tråd med dens egenverdi. Kulturuttrykk kan i visse tilfeller oppnå egenverdi, men da kulturen er fullstendig avhengig av naturen for sin overlevelse, kan kulturens egenverdi ikke gå på bekostning av naturens egenverdi.

Dersom vi ser på samfunnsorganiseringen som et system, i seg selv, og som en del av, og avhengig av, et større system; naturen, må vi ta i betraktning naturens målsetning når vi fastsetter samfunnssystemets målsetninger. Naturens målsetning er å opprettholde et rikt artsmangfold (Hetherington 2010). Samfunnssystemets målsetninger og organisasjon på bakgrunn av disse, må dermed ikke gå på bekostning av naturens målsetning om et rikt artsmangfold. Som vi har sett over vil det også for samfunnssystemet være hensiktsmessig å legge til rette for et rikt kulturmangfold. Det økonomiske systemets oppgave må være å tjene disse formålene, og ikke herske over dem, dersom en reell bærekraftig transformasjon skal *finne sted i praksis*. En lansering av løsninger uten å ta hensyn til grunnleggende verdikonflikter sannsynliggjør *ad hoc*, overflatiske og kortvarige tilnærminger til dyptgripende og langsiktige problemer. Det blir dermed tydelig at potensielle løsninger må skaleres i forhold til problemenes omfang og dybde. Sagt på en annen måte; våre bysamfunn trenger ikke bare «grønne tak», men nye røtter som tilpasser sin vekst i samsvar til naturens egenverdi og begrensede evne til å reproducere seg selv.

Litteraturliste

- Andal, A. R. 2016. *Medverknad og byøkologi*. Leieboerforeningen, aktuelle nyhetssaker. Tilgjengelig på: <https://www.leieboerforeningen.no/Aktuelt/tabid/277/ID/1231/Medverknad-og-bykologi.aspx> [Lest: 24.04.19]
- Andersen, B. & Skrede, J. 2017. Planning for a Sustainable Oslo: the Challenge of Turning Urban Theory into Practice. *Local Environment*. 22, 5. 581-594.
- Arkitektnytt. 2016. *Bystyreflertall i dag: Selg Hauskvartalet*. Tilgjengelig på: <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/bystyreflertall-i-dag-selg-hauskvartalet> [Lest: 20.11.18]
- Arnstein, S. R. 1969. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*. 35, 4. 216-224.
- Asplan Viak. 2007. Virker Medvirkning Virkelig? *Evaluering av planmedvirkning i storbyene, Sluttrapport*. KS – Program for storbyrettet forskning. Tilgjengelig på: www.allgronn.org/virker%20medvirkning%20virkelig.pdf [Lest: 14.05.19]
- Barlindhaug, R., Holm, A., Lied, C. Ekne Ruud, M., Sommervold, D. E. & Søholt, S. 2018a. *Storbyenes Praksis for å hjelpe Vanskeligstilte på Utleieboligmarkedet*. NIBR Rapport 2018:12. Tilgjengelig på: <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NIBR/Publikasjoner/Storbyenes-praksis-for-aa-hjelpe-vanskeligstilte-paa-utleieboligmarkedet> [Lest: 06.11.18]
- Barlindhaug, R., Langset, B., Nygaard, M. & Ruud, M. E. 2018b. Bo- og Flyttemotiver blant Barnefamilier i Oslo. *NIBR-rapport: 2018:14*. By- og regionforskningsinstituttet NIBR-OsloMet – storbyuniversitetet, Oslo.
- Baxter, J. 2010. Case Studies in Qualitative Research. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Oxford & New York. 81-97.
- Beavior, G. 2018. *Vestbredden Vell Vell rough cut*. Dokumentar. Tilgjengelig på: <https://www.youtube.com/watch?v=LUFRTQednDY> [Sett: 15.04.19]
- Bergeron, J., Paquette, S. & Poullaouec-Gonidec, P. 2014. *Landscape and Urban Planning*. 122. 108-121.
- Berghei, J. T. 2016. *Reguleringsplan for Hauskvartalet er juridisk bindende*. Bybloggen-OsloMet-NIBR. Tilgjengelig på: <https://blogg.hioa.no/byer/2016/10/28/reguleringsplan-hauskvartalet-juridisk-bindende/> [Lest: 21.11.18]
- Bitsch, A. 2017. *Går du nå, er du ikke lenger min datter*. Spartacus Forlag.
- Blomley, N. 2008. Enclosure, Common Right and the Property of the Poor. *Social & Legal Studies*. 17, 3. 311-331.
- Bradshaw, M. & Stratford, E. 2010. Qualitative Research Design and Rigour. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Oxford & New York. 69-80.
- Brattbakk, I., Landsverk Hagen, A., Grønli Rosten, M., Sæter, O., Osuldsen, J., Andersen, B., Thorstensen, E., & Bratseth, K. 2015. *Hva nå, Tøyen? En Sosiokulturell Stedsanalyse av Tøyen i Bydel Gamle Oslo*. AFI Rapport 8:2015. tilgjengelig på: <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/AFI/Publikasjoner-AFI/Hva-naa-Toeyen> [Lest: 06.11.18]
- Brattbakk, I., Nyhus, O. H., Andersen, B., Reichborn-Kjennerud, K & Vaag Iversen, J. M.

2016. *Storbyfaktoren: Storbyenes Særlige Sosiale og Økonomiske Udfordringer*. AFI Rapport 13:2016. Tilgjengelig på: <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/AFI/Publikasjoner-AFI/Storbyfaktoren> [Lest: 06.11.18]
- Braun, B. 2005. Environmental Issues: Writing a More-Than-Human Urban Geography. *Progress in Human Geography*. 29, 5. 635-650
- Bresnihan, P. & Byrne, M. 2015. Escape into the City: Everyday Practices of Commoning and the Production of Urban Space in Dublin. *Antipode*. 47, 1. 36–54
- Burns, D., Harvey, B. & Aragon, A. O. 2012. Introduction: Action Research for Development and Social Change. *IDS Bulletin*. 43, 3. 1-7.
- Byantikvaren – Oslo Kommune. 2016. *208/204 Hausmannsgate 42 – riving – anmodning om uttalelse*. Arkivkode A 208/304. Saksnummer: 201602392-2.
- Cameron, J. 2010. Focusing on the Focus Group. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Oxford & New York. 152-172.
- Carr, J. 2012. Public Input/Elite Privilege: The Use of Participatory Planning to Reinforce Urban Geographies of Power in Seattle. *Urban Geography*. 33, 3. 420-441.
- Chatterton, P. 2010. Seeking the Urban Common: Furthering the Debate on Spatial Justice. *City*. 14, 6. 625-628
- Civitas. 2011. *Klimagassberegninger for Vernede Boligbygg vs. Nye Lavenergiboliger: En sammenligning av et vernet laftet boligbygg (1812/1920), rehabilitert (2005-2010) og et nytt boligbygg, lavenergihus, klasse II (2010)*. Utført på oppdrag fra Riksantikvaren. Tilgjengelig på: <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/176822> [Lest: 26.04.19]
- Cope, M. 2010. Coding Qualitative Data. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Oxford & New York. 279-294.
- Cornwall, A. 2004. Introduction: New Democratic Spaces? The Politics and Dynamics of Institutionalised Participation. *IDS Bulletin Institute of Development Studies*. 35, 2. 1-10.
- Dagens Næringsliv. 2019. *De har okkupert huset i flere tiår og har aldri betalt leie. Nå krever de å bli anerkjent som leietagere og saksøker eieren*. Tilgjengelig på: <https://www.dn.no/jus/espen-pay/bovirket-vestbredden-vel-vel/urbanium/de-har-okkupert-huset-i-flere-tiar-og-har-aldri-betalt-leie-na-krever-de-a-bli-ankjent-som-leietagere-og-saksoker-eieren/2-1-577373> [Lest: 14.05.19]
- Dagsavisen. 2016. *Hausmannsgate 40 rives ved salg*. Tilgjengelig på: <https://www.dagsavisen.no/oslo/hausmannsgate-40-rives-ved-salg-1.711856> [Lest: 15.04.19]
- Dagsavisen. 2019a. *Samler beboere til å gjøre opprør mot kommunen*. Tilgjengelig på: <https://www.dagsavisen.no/oslo/samler-beboere-til-a-gjore-oppror-mot-kommunen-1.1290645> [Lest: 25.04.19]
- Dagsavisen. 2019b. *Oslos nye boligmodell*. Tilgjengelig på: <https://www.dagsavisen.no/oslo/oslos-nye-boligmodell-1.1525887> [Lest: 24.05.19]
- De Angelis, M. 2003. Reflections on Alternatives, Commons and Communities or Building a New World from the Bottom Up. *The Commoner*. 6. Tilgjengelig på: www.commoner.org.uk/deangelis06.pdf [Lest: 05.02.19]
- Dikec, M. 2002. Police, Politics, and the Right to the City. *GeoJournal*. 58. 91–98.
- Dowling, E. 2016. Valorised but not Valued? Affective Remuneration, Social Reproduction and Feminist Politics Beyond the Crisis. *British Politics*. 11, 4. 452–468.
- Dowling, R. 2010. Power, Subjectivity, and Ethics in Qualitative Research. I Hay, I. (red.)

- Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Oxford & New York. 26-39.
- Dunn, K. 2010. 'Doing' Qualitative Research in Human Geography. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Oxford & New York. 99-137.
- E37. Udatert. *E37 - et byøkologisk boligprosjekt*. Tilgjengelig på: <http://www.enebakkveien37.no/e37-et-byokologisk-boligprosjekt> [Lest: 21.11.18]
- Elle, M. 2009. *Byøkologi*, i Den Store Danske, Gyldendal. Tilgjengelig på: http://denstoredanske.dk/Natur_og_milj%c3%b8/%c3%98kologi/by%c3%b8kologi [Lest: 29.03.19]
- Eizenberg, E. 2012. Actually Existing Commons: Three Moments of Space of Community Gardens in New York City. *Antipode*. 44, 3. 764–782
- Eriksen Skajaa Arkitekter. 2017. Ormsundveien Økogrend. *Skisseprosjekt*. Tilgjengelig på: https://issuu.com/eriksenskajaa/docs/ormsundveien_kogrend [Lest: 28.03.19]
- Fangen, K. 2010. *Deltagende observasjon*. 2. utgave. Fagbokforlaget, Bergen.
- Federici, S. & Caffentzis, G. 2014. Commons Against and Beyond Capitalism. *Community Development Journal*. 49, S1. 92–105.
- Finanstilsynet. 2017. *Årsmelding 2017*. Tilgjengelig på: <https://www.finanstilsynet.no/publikasjoner-og-analyser/arsmelding/#21419> [Lest: 04.12.18]
- Friedlingstein, P., Andrew, R. M., Rogelj, J., Peters, G. P., Canadell, J. G., Knutti, R. Luderer, G., Raupach, M. R., Schaeffer, M., Vuuren, D. P. van & Le Quéré, C. 2014. Persistent growth of CO₂ emissions and implications for reaching climate targets. *Nature Geoscience*. 7. 709-715.
- Fung, A. 2006. Varieties of Participation in Complex Governance: Articles on Collaborative Public Management. *Public Administration Review*. December 2006, Special issue. 66-75
- Grugel, J. 2002. *Democratization: A Critical Introduction*. Palgrave, Houndmills
- Gibson-Graham, J. K. 2006. *A Post Capitalist Politics*. University of Minnesota Press, Minneapolis and London
- Gibson-Graham, J-K. & Miller, E. 2015. Economy as Ecological Livelihood. I: Gibson, K., Rose, D. B. & Fincher, R. (red.) *Manifesto for living in the Anthropocene*. Punctum books, Brooklyn, New York. 7-16.
- Gualini, E., Mourato, J. M. & Allegra, M. 2013. Introduction: Conflict in the City. I (Red.) Gualini, E., Mourato, J. M. & Allegra, M. *Conflict in the City: Contested Urban Spaces and Local Democracy*. Jovis Verlag, Berlin. 12-37.
- Gualini, E. 2015. Conflict in the City: Democratic, Emancipatory – and Transformative? In Search of the Political in Planning Conflicts, i (Red.) Gualini, E. *Planning and Conflict: Critical Perspectives on Contentious Urban Developments*. Routledge, New York and London. 3-36
- Goda, T. 2017. The Global Concentration of Wealth. *Cambridge Journal of Economics*. 42. 95–115
- Hanssen, G. S. 2010. Ensuring Local Community Interests in Market-Oriented Urban Planning? The Role of Local Politicians. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 28. 714-732.
- Hanssen, G. S. 2013. Medvirkning – Med Virkning? *Plan*. 3. 18-23.
- Haraway, D. 1988. Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*. 14, 3. 575-599.
- Hardin. G. 1968. The Tragedy of the Commons. *Science*. 162. 1243-1248

- Harding, S. 1992. Rethinking Standpoint Epistemology: What is “Strong Objectivity?” *The Centennial Review*. 36, 3. 437-470
- Hardt, M. & Negri, A. 2009. *Commonwealth*. Harvard University Press, Cambridge
- Harvey, D. 2003. Debates and Developments: The Right to the City. *International Journal of Urban and Regional Research*. 27. 4. 939-41
- Hauskvartalet-info. 2017. *Åpent møte – bolig 12. Januar*. Tilgjengelig på: <http://www.hauskvartalet-info.no/pent-mte-bolig/> [Lest: 25.05.19]
- Henry, J. F. 1999. John Locke, Property Rights, and Economic Theory. *Journal of Economic Issues*. 33, 3. 609-624.
- Hetherington, R. 2010. *The Climate Connection: Climate Change and Modern Human Evolution*. Cambridge University Press
- Heynen, N., Kaika, M. & Swyngedouw, E. 2006. Urban Political Ecology: Politicizing the Production of Urban Natures. I Heynen, N., Kaika, M. & Swyngedouw, E. (red.) *In the Nature of Cities: Urban political ecology and the politics of urban metabolism*. Routledge, London & New York. 1-19.
- Hodkinson, S. 2012. The Return of the Housing Question. *Ephemera: theory and politics in organization*. 12, 4. 423-444
- Hodkinson, S. & Chatterton, P. 2006. Autonomy in the City? *City*. 10, 3. 305-315,
- Hofstad, H. & Torfing, J. 2017. Towards a Climate-Resilient City: Collaborative Innovation for a ‘Green Shift’ in Oslo. I (red.) Álvarez Fernández, R., Zubelzu, S. & Martínez, R. *Carbon Footprint and the Industrial Life Cycle: Green Energy and Technology*. Springer International Publishing. 221-242.
- Holder, J. B. & Flessas, T. 2008. Emerging Commons. *Social & Legal Studies*. 17, 3. 299-310
- Holm, A. 2016a. Kulturarv som Ressurs i Samfunnsutviklingen: Suksessfaktorene I by- og tettstedsutviklingsprosjekter med fokus på vern og ny bruk av eldre bygninger. *NIBR-rapport 2016:7*. By- og regionsforskningsinstituttet NIBR Høgskolen i Oslo og Akershus, Oslo.
- Holm, A. 2016b. Nye Standarder i Gamle Bygg. *NIBR-rapport 2016:14*. By- og regionsforskningsinstituttet NIBR Høgskolen i Oslo og Akershus, Oslo.
- Huron, A. 2015. Working with Strangers in Saturated Space: Reclaiming and Maintaining the Urban Commons. *Antipode*. 47, 4. 963-979.
- IPBES. 2019. Summary for Policymakers of the Global assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Tilgjengelig på: <https://www.ipbes.net/news/ipbes-global-assessment-summary-policymakers-pdf> [Lest: 21.05.19]
- IPCC. 2014. Climate Change 2014: Synthesis Report. AR5. Tilgjengelig på: https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf [Lest:28.11.18]
- Kalleberg, R., Malnes, R. & Engelstad, F. 2005. *Samfunnsvitenskapens Oppgaver, Arbeidsmåter og Grunnlagsproblemer*. Gyldendal Akademisk Forlag, Oslo.
- Kenis, A. & Mathijs, E. 2014. Climate Change and Post-Politics: Repoliticizing the Present by Imagining the Future? *Geoforum*. 52. 148-156.
- Keshvari, M. Udatert. *Hausmannsgate 42*. Tilgjengelig på: <https://www.youtube.com/watch?v=H26mznZuMX4&t=26s> [Hørt: 14.05.19]
- Kindon, S. 2010. Participatory Action Research. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Oxford & New York. 259-277.
- Klassekampen. 2015. *Tas over av utviklere*. Tilgjengelig på:

- <https://www.klassekampen.no/article/20150819/ARTICLE/150819781> [Lest: 21.11.18]
- Klausen, J. E., Hanssen, G. S. & Winsvold, M. 2013. Erfaringer med Nærdemokratiske Ordninger i Norden. *NIBR-rapport: 2013:4*. By- og regionforskningsinstituttet NIBR, Oslo.
- Krueger, R. 2017. Sustainability. I Jayne, M & Ward, K. (red.) *Urban Theory: New Critical Perspectives*. Routledge, London & New York. 289-301
- Kusenbach, M. 2003. Street Phenomenology: The Go-Along as Ethnographic Research Tool. *Ethnography*. 4, 3. 455-485.
- Leach, M., Mearns, R. & Scoones, I. 1997. Institutions, Consensus and Conflict: Implications for Policy and Practice. *IDS Bulletin*. 28, 4. 90-95.
- Lefebvre, H. 1996. *Writings on Cities*. Blackwell, Oxford.
- Leffers, D. 2015. Conflict in the Face of Planning? Power, Knowledge and Hegemony in Planning Practice. I (red.) Gualini, E. *Planning and Conflict: Critical Perspectives on Contentious Urban Developments*. Routledge, New York and London. 127-144
- Leieboerforeningen. Udatert. *Lover og regler om leie av bolig: Oppsigelse av leieforhold*. Tilgjengelig på: <https://www.leieboerforeningen.no/Rettigheter/tabid/304/ID/559/Oppsigelse-avleieforhold.aspx> [Lest: 15.11.18]
- Lent. Udatert. *Om oss*. Tilgjengelig på: <https://www.lent.no/om-oss/> [Lest: 25.05.19]
- Lovdata. 1992. *Lov om bygdeallmenninger*. Tilgjengelig på: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-06-19-59> [Lest: 02.05.19]
- Lysandrou, P. 2011. Global Inequality, Wealth Concentration and the Subprime Crisis: A Marxian Commodity Theory Analysis. *Development and Change*. 42, 1. 183-208.
- Madden, D. & Marcuse, P. 2016. *In Defense of Housing: The Politics of Crisis*. Verso, London & New York.
- Magnusson Turner, L. 2011. *Barn i Familjer med Låge Inkomster och Deras Boandeförhållanden*. NOVA rapport på oppdrag av Boligutvalget, Husbanken. Tilgjengelig på: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/vedlegg/boby/rapporter/barn_i_familjer_med_laga_innkomster_och_deras_boandeforhollanden.pdf [Lest: 29.04.19]
- Mansvelt, J. & Berg, L. D. 2010. Writing Qualitative Geographies: Constructing Meaningful Geographical Knowledges. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Oxford & New York. 333-355.
- Masse, D. 1991. A Global Sense of Place. Tilgjengelig på: http://www.aughty.org/pdf/global_sense_place.pdf [Lest: 08.12.16] Originalt trykket i *Marxism Today*, 38. 24-29.
- McDowell, L. 1993a. Space, Place and Gender Relations. Part I: Feminist Empiricism and the Geography of Social Relations. *Progress in Human Geography*. 17, 2. 157-179.
- McDowell, L. 1993b. Space, Place and Gender Relations: Part II. Identity, Difference, Feminist Geometries and Geographies. *Progress in Human Geography*. 17, 3. 305-318
- Meadows, D. H. 2009. Ch. 3, Why Systems Work so Well & Ch. 6, Leverage Points: Places to Intervene in a System. I Wright, D. (red.) *Thinking in systems: A Primer*. Earthscan. 75-85, 145-165.
- Miller, F. 2005. *Planbeskrivelse for Hauskvartalet*. Forslagsstillers planbeskrivelse på oppdrag fra KBY, Oslo Kommune. Tilgjengelig på: <http://www.hauskvartalet-info.no/> [Lest: 29.03.19]
- Millstein, M. & Hofstad, H. 2017. Fortetting og Folkehelse: Hvilke Folkehelsekonsekvenser

- har den Kompakte Byen? *NIBR-rapport 2017:2*. By- og regionsforskningsinstituttet NIBR Høgskolen i Oslo og Akershus, Oslo.
- Mohan, G. & Stokke, K. 2000. Participatory Development and Empowerment: The Dangers of Localism. *Third World Quarterly*. 21, 2. 247-268
- Morgenbladet. 2016. *Nytt fra Vestbredden*. Tilgjengelig på: <https://morgenbladet.no/kultur/2016/07/nytt-fra-vestbredden> [Lest: 07.05.19]
- NESH. 2014. *Sårbare grupper*. Tilgjengelig på: <https://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Forskning-pa-bestemte-grupper/Sarbare-grupper/> [Lest: 14.05.19]
- NESH. 2016. *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Tilgjengelig på: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> [Lest: 14.05.19]
- Nettavisen. 2015. *Husokkupanter kastes ut – Nekter å gi opp kampen*. Tilgjengelig på: <https://www.nettavisen.no/dittoslo/husokkupanter-kastes-ut---nekte-a-gi-opp-kampen/3422787089.html> [Lest: 14.05.19]
- Norberg-Hodge, H. 2003. The Consumer Monoculture. *International Journal of Consumer Studies*. 27, 4. 258 -260.
- Nordahl, B., Barlindhaug, R., Havnen, E., Nørve, S. & Aamo, A. S. 2011. Utbyggerstyrt byutvikling? *NIBR-Rapport 2011: 21*. By- og regionforskningsinstituttet NIBR, Oslo.
- Noterman, E. 2016. Beyond Tragedy: Differential Commoning in a Manufactured Housing Cooperative. *Antipode*. 48, 2. 433–452
- NOU. 2011. *Rom for Alle: En Sosial Boligpolitikk for Framtiden*. Norges offentlige utredninger NOU 2011: 15. Kommunal- og regionaldepartementet, tilgjengelig på: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-15/id650426/> [Lest: 13.11.18]
- NRK. 2016. *Politiaksjon i Hauskvartalet i Oslo*. Tilgjengelig på: <https://www.nrk.no/nyheter/politiaksjon-i-hauskvartalet-i-oslo-1.13029410> [Lest: 14.05.19]
- Nyseth, T. 2008. Network Governance in Contested Urban Landscapes. *Planning Theory and Practice*. 9. 497-514.
- O'Brien, K. & Selboe, E. 2015. Ch. 1, Climate Change as an Adaptive Challenge & Ch. 17, Social Transformation: The Real Adaptive Challenge, i (Red.) O'Brien, K. & Selboe, E. *The Adaptive Challenge of Climate Change*. Cambridge University Press. 1-23, 311-3324.
- Oslo Kommune. Udatert. *Utkast til miljøprogram for Hauskvartalet*. Tilgjengelig på: <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/etater-foretak-og-ombud/eiendoms-og-byfornyelsesetaten/kunngjoringer-fra-eiendoms-og-byfornyelsesetaten/utkast-til-miljoprogram-for-hauskvartalet-article90390.html> [Lest: 25.05.19]
- Oslo Kommune. 2008. *Reguleringsbestemmelser for Hauskvartalet: S-4387*. Tilgjengelig på: http://hauskvartalet.org/nb_NO/om/ [Lest: 24.04.19]
- Oslo Kommune. 2011. *Byøkologisk Program 2011-2026*. Tilgjengelig på: <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/miljo-og-klima/miljo-og-klimapolitikk/byokologisk-program/> [Lest: 24.04.19]
- Oslo Kommune. 2018a. *Vår by, vår framtid: Kommuneplan 2018. En grønnere, varmere og mer skapende by med plass til alle*. Visjon, mål og strategier mot 2040. Byrådets forslag juni 2018. Tilgjengelig på: <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/politikk/kommuneplan/kommuneplan-2018/> [Lest: 25.04.19]
- Oslo Kommune. 2018b. *Bedre medvirkning? Ja takk!* Tilgjengelig på: <https://magasin.oslo.kommune.no/byplan/bedre-medvirkning-ja-takk/> [Lest: 28.02.19]
- Ostrom, E. 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective*

- Action. UK, Cambridge University Press
- Pelling, M. 2011. *Adaptation to Climate Change: From Resilience to Transformation*. Routledge, Oxon & New York
- Piketty, T. 2015. About Capital in the Twenty-First Century. *American Economic Review: Papers & Proceedings*. 105, 5. 48–53.
- Pollen No 2. 2012. *Bofellesskap*. Utgitt av Eriksen Skajaa Arkitekter. Tilgjengelig på: https://issuu.com/eriksenskajaa/docs/pollen_no_2 [Lest: 27.11.18]
- Pretty, J., Adams, B., Berkes, F., Athayde, S. F., Dudley, N., Hunn, E., Maffi, L., Milton, K., Rapport, D., Robbins, P., Streling, E., Stolton, S., Tsing, A., Vintinner, E. & Pilgrim, S. 2009. The Intersections of Biological Diversity and Cultural Diversity: Towards integration. *Conservation and Society*. 7, 2. 100-112
- Prosser, S. D., Pedersen, O., Eriksen, A., Nystrand, M. & Holmesland, M. 2017. *Pilotbydel for Gode Boligsosiale Løsninger: Internasjonal Eksempelsamling og Lokale Løsninger for Bydel Gamle Oslo*. Programkontoret for områdeløftene Tøyen og Grønland
- Pusey, A. & Chatterton, P. 2017. Commons. I Jayne, M & Ward, K. (red.) *Urban Theory: New Critical Perspectives*. Routledge, London & New York. 63-73
- Reinar, D. A. & Miller, F. 2011-2012. Bærekraftige Historiske Byer: Byens Kulturarv – Bra for klimaet! *Prosjektrapport 2011-2012*. Sustainable Historic Towns. Tilgjengelig på: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/176962/1/SuHiTo_norsk.pdf [Lest: 01.04.2019]
- Rose, G. 1997. Situating Knowledges: Positionality, Reflexivities and Other Tactics. *Progress in Human Geography*. 21,3. 305-320
- Rowley, J. 2002. Using Case Studies in Research. *Management Research News*. 25, 1. 16-27.
- Rustad Thorsen, L. 2017. *Vanskeligstilte på Boligmarkedet: Hvordan Måle og Hvem er Utsatt på Boligmarkedet?* SSB rapport 2017: 6. Statistisk Sentralbyrå, Tilgjengelig på: <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/hvem-er-utsatt-pa-boligmarkedet> [Lest: 24.01.19]
- Sauri, D. 2018. From Sustainability to Resilience: The Hidden Costs of Recent Socio-Environmental Change in Cities of the Global North. I Ward, K., Jonas, A. E. G., Miller, B. & Wilson, D. (red.) *The Routledge handbook on spaces of urban politics*. Routledge, Oxon & New York. 157-166.
- Smithson, J. 2000. Using and Analysing Focus Groups: Limitations and Possibilities. *International Journal of Social Research Methodology*. 3, 2. 103-119.
- Staeheli, L. A. & Mitchell, D. 2005. The Complex Politics of Relevance in Geography. *Annals of the Association of American Geographers*. 95, 2. 357-372.
- Stirling, A. 2014. Emancipating Transformation: From Controlling ‘the transition’ to culturing plural radical progress. STEPS Working Paper 64. 1-23
- Swyngedouw, E. 2010. Apocalypse Forever? Post Political Populism and the Spectre of Climate Change. *Theory, Culture and Society*. 27, 2-3. 213-232.
- Tahvilzadeh, N. & Kings, L. 2013. Under Pressure: Invited Participation amidst Planning Conflicts. I Gualini, E., Mourato, J. M. & Allegra, M. *Conflict in the City: Contested Urban Spaces and Local Democracy*. Jovis Verlag, Berlin. 94-111.
- Tjora, A. 2018. *Viten Skapt: Kvalitativ Analyse og Teoriutvikling*. Cappelen Damm Akademisk, Oslo.
- Tretter, E. & Mueller, E. J. 2018. Transforming Rainey Street: the Decoupling of Equity from

- Environment in Austin's Smart Growth Agenda. I Ward, K., Jonas, A. E. G., Miller, B. & Wilson, D. (red.) *The Routledge handbook on spaces of urban politics*. Routledge, Oxon & New York. 167-180.
- Turner, L. M. & Wessel, T. 2019. Housing Market Filtering in the Oslo Region: Pro-Market Housing Policies in a Nordic Welfare-State Context. *International Journal of Housing Policy*. TV2. Udatert. *Storstilt politiaksjon mot husokkupanter i Oslo*. Tilgjengelig på: <https://www.tv2.no/v/1054764/> [Sett: 14.05.19]
- Urban Futures. 2019a. *The URBAN FUTURE Global Conference gathers CityChangers from all over the world – passionate people who drive change towards more sustainable cities*. Tilgjengelig på: <https://www.urban-future.org/> [Lest: 24.05.19]
- Urban Futures. 2019b. *Tickets*. Tilgjengelig på: <https://web.cvent.com/event/ec9caa41-ae60-49e0-85a1-fae2a590f65b/summary> [Lest: 24.05.19]
- Urban, M. C. 2015. Accelerating Extinction Risk from Climate Change. *Science*. 348, 6234. 571-573.
- Vestbredden. Udatert a. *Historien bak Vestbredden*. Tilgjengelig på: <http://vestbredden.net/h40/historien-bak-vestbredden/> [Lest: 20.11.18]
- Vestbredden. Udatert b. *Historikk over salgsforsøket av Vestbredden del III*. Tilgjengelig på: <http://vestbredden.net/historikk-over-salgframstotet-av-vestbredden/> [Lest: 21.11.18]
- Vestbredden. Udatert c. *Vedtekter for Vestbredden*. Tilgjengelig på: <http://vestbredden.net/h40/vedtekter-for-vestbredden-vel-vel/> [Lest: 20.11.18]
- Vestbredden. 2019. *Press release 12th. April*. Tilgjengelig på: <http://vestbredden.net/press-release-12th-april/> [Lest: 29.04.19]
- Vetlesen, A. J. 2008. Innledning. I Vetlesen, A. J. (red.) *Nytt Klima: Miljøkrisen i et Samfunnskritisk Lys*. Gyldendal, Trondheim. 9-20
- Vetlesen, A. J. 2015. *The Denial of Nature: Environmental Philosophy in the Age of Global Capitalism*. Routledge, London & New York
- Vårt Oslo. 2019. *Aksjonistene i Hauskvartalet blir leietakere og får ti års leieavtale. – Det blir litt rart å ikke kalle seg okkupant lenger*. Tilgjengelig på: <https://vartoslo.no/aksjonistene-i-hauskvartalet-blir-leietakere-og-far-ti-ars-leieavtale-det-blir-litt-rart-a-ikke-kalle-seg-okkupant-lenger/> [Lest: 15.04.19]
- Weiss, R. S. 1994. *Learning from Strangers: The Art and Method of Qualitative Interview Studies*. The Free Press, New York.
- Winchester, H. P. M. & Rofo, M. W. 2010. Qualitative Research and Its Place in Human Geography. I Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Oxford & New York. 1-24.

Vedlegg

Vedlegg 1)

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

“Eksperimentelle boligprosjekter i urbane områder: Bærekraftig utvikling, forbruksmønstre og demokratisk forståelse”

Tema og formål

Studiens tema er å undersøke hvordan urbane eksperimentelle boligprosjekter kan være et svar på utfordringer knyttet til bærekraftig utvikling, og hvilke implikasjoner boligprosjektene kan ha for forbruksmønstre og demokratisk forståelse. Formålet med studien er å åpne opp for en bredere oppfatning av mulige løsninger på problemer knyttet til bærekraftig utvikling, sosialt, økologisk og økonomisk. Studien er en mastergradsoppgave tilknyttet institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo.

[Individuell tilpasning av invitasjon plassert her]

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien innebærer ett individuelt intervju på rundt 60 min. Spørsmålene vil i all hovedsak omhandle tilknytning til boligprosjektene, oppfattelse av boformenes kobling til bærekraftig utvikling og eventuelle forbruksmønstre, samt praktisk erfaring med og oppfattelse av demokrati. Det vil bli tatt lydopptak av intervjuene.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Det er ønskelig om du kan gi ditt samtykke til at sitater i den ferdige masterteksten er koblet til ditt navn og profesjonelle rolle. Det vil bli gitt mulighet for sitatsjekk. Lydopptaket samt transkribering av intervjuet vil imidlertid lagres anonymt, men med en koblingsnøkkel som lagres separat fra øvrige data. Lydopptak og transkribering slettes ved prosjektets slutt.

Masterprosjektet er planlagt avsluttet mai 2019.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert og sitater vil ikke bli brukt i den ferdige oppgaveteksten.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Mari Løken på telefon, 45065948, eller e-post, mariloke@student.sv.uio.no (ikke send sensitive opplysninger på e-post). Spørsmål kan også rettes til veileder Karen O'Brien ved Universitetet i Oslo på telefon, 22858480 eller e-post, karen.obrien@sosgeo.uio.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

- Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

- Jeg samtykker til at sitater kan kobles til mitt navn og profesjonelle rolle i den ferdige masterteksten etter tilbud om sitatsjekk

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2)

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

“Eksperimentelle boformer i urbane områder: Bærekraftig utvikling, forbruksmønstre og demokratisk forståelse”

Tema og mål

Studiens tema er å undersøke hvordan urbane eksperimentelle boformer kan være et svar på utfordringer knyttet til bærekraftig utvikling, og hvilke implikasjoner boformene kan ha for forbruksmønstre og demokratisk forståelse. Målet med studien er å åpne opp, og argumentere for, en bredere oppfatning av mulige løsninger på problemer knyttet til bærekraftig utvikling, sosialt, økologisk og økonomisk. Studien er en mastergradsoppgave tilknyttet institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo.

Du inviteres til å delta i studien på bakgrunn av at du har vist interesse for kollektive boformer, og det vil være nyttig med informasjon om hvilke motivasjoner som kan ligge til grunn for å ønske et alternativ til det som hovedsaklig tilbys på det etablerte boligmarkedet.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien innebærer ett intervju på rundt 60 min. Spørsmålene vil i all hovedsak omhandle tilknytning til boligprosjektene, oppfattelse av boformenes kobling til bærekraftig utvikling og eventuelle forbruksmønstre, samt praktisk erfaring med og oppfattelse av medborgerskap. I tillegg kan det bli aktuelt å komme innom temaer som individuelt verdensbilde og personlig oppfattelse av risiko. Det er ønskelig å ta lydopptak av intervjuet.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Det vil ikke bli registrert navn på de som velger å delta, men det er ønskelig å kunne benevne deltakerne som “beboer av prosjekt X” ved sitater i den ferdige teksten/oppgaven. Det vil bli gitt mulighet for sitatsjekk. Lydopptak samt transkribering av gruppeintervju vil slettes for godt ved prosjektets slutt. Masterprosjektet er planlagt avsluttet januar 2019.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg vil alle opplysninger om deg bli anonymisert og sitater vil ikke bli brukt i den ferdige oppgaveteksten.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Mari Løken på telefon, 45065948, eller e-post, mariloke@student.sv.uio.no (ikke send sensitive opplysninger på e-post). Spørsmål kan også rettes til veileder Karen O'Brien ved Universitetet i Oslo på telefon, 22858480 eller e-post, karen.obrien@sosgeo.uio.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Vedlegg 3)

Intervjuguide/Temaliste

Boligprosjektene

- Din rolle i, forhold til, prosjektet/ene
- Fortell litt om prosjektet/ene → innhold, går ut på, synspunkt
- Hvordan kan boligprosjektet/ene være et alternativ til den dominante kulturen/livsstilen i samfunnet ellers? → Gi eksempler?

Bærekraftig Utvikling

- Boligprosjektets/enes rolle i forhold til → bærekraft (sosialt, økologisk, økonomisk)
→ forbruksmønstre

Demokrati/Medborgerskap

- Teoretisk forståelse → hva legger du/dere i begrepet/ene?
- Praktisk erfaring utover det å stemme ved offisielle valg
- Hvordan blir eller bør avgjørelser bli tatt i kollektivet/ene?
- Finnes det noen strategi for håndtering av konflikt?
- Kan alternative boformer bidra til dypere demokrati, i så fall hvordan?
- Relevans til samfunnet for øvrig?

Bygge Sted

- DIY → Hva gjør dette bærekraftig?
- Stedsbygging som politisk prosjekt → skape et alternativ til →
den dominante kulturen
- det etablerte boligmarkedet
- kjernefamilien som struktur

Verdier/Verdensbilder

- Motivasjoner for å bo kollektivt → Hvorfor velger du/man å bo kollektivt?
- Forhold til risiko → relevans →
 - Endringsvilje (motsetning stabilitet/trygghet)
 - Møte problemer/utfordringer (ikke fornekt)

Noe å tilføye? Som jeg ikke har spurt om?

Vedlegg 4)

INTERVJU

Instruksjon

En intervjuer og den andre svarer. Bruk malen og behold rollene. Dere har 20 minutter totalt. Bytt roller etter 10 minutter. Prøv å komme gjennom alle spørsmålene.

1. Om deg selv og din tilknytning/interesse for Hauskvartalet

Kan du presentere deg selv helt kort?

Hva gjør at du kommer hit i dag? Hvilken tilknytning/interesse har du for Hauskvartalet?

2. Din opplevelse av Miljøprogrammet

Hva la du merke til i presentasjonen som du likte spesielt godt?

Hva kan eventuelt bidra til å gjøre programmet enda bedre?

3. Drøm

Se for deg en situasjon fem år fram i tid hvor du bor i, jobber i eller besøker Hauskvartalet. Miljøprogrammet er nå godt implementert og visjonen for kvartalet er nådd. Hvordan opplever du å være der? Forsøk å være så konkret og beskrivende som mulig.
